

T.C.
BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANA BİLİM DALI

OECD ÜLKELERİNDE SOSYAL KORUMA
YARDIMLARININ GELİR DAĞILIMINA ETKİSİ: PANEL
ANALİZ

MALİYE YÜKSEK LİSANS TEZİ

MEHMET ALİ KAPAN

TEZ DANIŞMANI
Dr. Öğr. Üyesi Eyüp AKBULUT

BOLU, EKİM 2025

KABUL VE ONAY SAYFASI

Mehmet Ali KAPAN tarafından hazırlanan “**OECD ÜLKERİNDE SOSYAL KORUMA YARDIMLARININ GELİR DAĞILIMINA ETKİSİ: PANEL ANALİZ**” adlı tez çalışması jürimiz tarafından Maliye Ana Bilim Dalı Maliye Programında Yüksek Lisans tezi olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.
21/10/2025

Jüri Üyeleri

İmza

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Eyüp AKBULUT
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

.....

Üye
Dr. Öğr. Üyesi Yüksel ÇAĞDAŞ
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

.....

Üye
Doç. Dr. Gonca GÜNGÖR GÖKSU
Sakarya Üniversitesi

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Onayı

Prof. Dr. İbrahim KÜRTÜL
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu ve Şablonuna uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
 - Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
 - Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
 - Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
 - Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir
- aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Teze ilişkin Turnitin adlı programında enstitü müdürlüğünce belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan benzerlik raporuna göre, tezin benzerlik oranı %30'u geçmemektedir.

.....

MEHMET ALİ KAPAN

ÖZET

OECD ÜLKELERİNDE SOSYAL KORUMA YARDIMLARININ GELİR DAĞILIMINA ETKİSİ: PANEL ANALİZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MEHMET ALİ KAPAN

BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

MALİYE ANA BİLİM DALI

MALİYE YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

(TEZ DANIŞMANI: Dr. Öğr. Üyesi Eyüp AKBULUT)

BOLU, EKİM - 2025

XIV + 73 sayfa

Gelir dağılımında adaletsizlik yani gelirin eşitsiz dağılımı, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin yanı sıra gelişmiş ekonomilere sahip ülkelere de oldukça önem arz eden küresel bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sebepten dolayı, sosyal koruma yardımlarının gelir adaletsizliği üzerindeki etkilerinin ortaya konulması, akademik literatür ve maliye politikalarının planlanıp uygulanması açısından oldukça önemlidir. Bu çalışmada 21 seçili OECD ülkesinde sosyal koruma harcamalarının gelir eşitsizliğine etkisi 2008 ile 2021 yılları arasında panel veri analizi yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Çalışmada yapılan analizde gelir eşitsizliğini temsil etmek için Gini katsayısı bağımlı değişken olarak kullanılmış, sosyal koruma yardımları ise bağımsız değişken olarak kullanılmıştır. Çalışmanın kendine has yönlerinden biri, iki farklı model kullanılarak analiz yapılmasıdır. Kurulan ilk modelde sosyal koruma yardımlarının toplam düzeyde Gini katsayısı üzerindeki etkisi test edilmiştir. Elde edilen sonuçlar çerçevesinde, sosyal koruma yardımlarının Gini katsayısını istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etkilediğini, yani sosyal harcamalardaki artışın gelir adaletsizliğindeki derinleşmeyi azaltıcı etkisi olduğunu ortaya koymuştur. Çalışmadaki ikinci modelde ise sağlık yardımları, aile yardımları, dul ve yetim yardımları, yaşlılık yardımları ve engelli yardımlarından oluşan genel sosyal koruma yardımlarının alt bileşenleri ayrı ayrı ele alınmış ve bu değişkenlerin Gini katsayısı üzerindeki etkisi incelenmiştir. Yapılan inceleme sonuçlarına göre, sağlık yardımları, aile yardımları ve dul-yetim yardımları gelir dağılımında adaleti sağlayıcı yani gelir eşitsizliğini iyileştirici yönde anlamlı etki göstermektedir. Bu alt bileşenlerden aile yardımlarının gelir dağılımında adaletin sağlanmasına en güçlü katkıyı sağladığı belirlenmiştir. Buna karşılık, alt bileşenlerden yaşlılık yardımları gelir eşitsizliğini arttırıcı yönde bir etkisi bulunmuş, engelli yardımlarının da gelir eşitsizliği üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Analizlerin sonucu, sosyal koruma yardımlarının gelir dağılımını iyileştirme potansiyelini sadece toplam düzeyde değil, alt bileşenler bazında da ortaya koymaktadır. Çalışmanın literatüre katkısı, sosyal koruma yardımlarının alt bileşenlerini ayrı ayrı değerlendirerek, hangi alt bileşenin Gini katsayısını azaltmada daha etkin bir rol oynadığını göstermesidir. Bunun sonucunda sosyal koruma yardımları politikalarının tasarımı ve uygulanmasında, kaynakların en verimli şekilde yönlendirilmesine yönelik ampirik kanıtlar sunulmaktadır.

ANAHTAR KELİMELER: Gelir Dağılımı, Sosyal Koruma Harcamaları, Gini Katsayısı, OECD Ülkeleri, Maliye Politikaları

ABSTRACT

THE IMPACT OF SOCIAL PROTECTION BENEFITS ON INCOME DISTRIBUTION IN OECD COUNTRIES: PANEL ANALYSIS

MASTER THESIS

**NAME AND SURNAME OF THE AUTHOR
BOLU ABANT IZZET BAYSAL UNIVERSITY
INSTITUTE OF GRADUATE STUDIES
DEPARTMENT OF FINANCE
(SUPERVISOR: DR. LEC. EYÜP AKBULUT)**

BOLU, NOVEMBER 2025

XIV + 73 pages

Income inequality, namely the unequal distribution of income, emerges as a significant global problem not only in less developed and developing countries but also in countries with advanced economies. For this reason, revealing the effects of social protection benefits on income inequality is of great importance in terms of both academic literature and the planning and implementation of fiscal policies. In this study, the effect of social protection expenditures on income inequality in 21 selected OECD countries was examined using the panel data analysis method for the period between 2008 and 2021. In the analysis conducted in the study, the Gini coefficient was used as the dependent variable to represent income inequality, while social protection benefits were used as the independent variable. One of the distinctive aspects of this study is that the analysis was carried out using two different models. In the first model established, the effect of social protection benefits on the Gini coefficient at the total level was tested. Within the framework of the results obtained, it was revealed that social protection benefits have a statistically significant and negative effect on the Gini coefficient, indicating that an increase in social expenditure reduces the deepening of income inequality. In the second model of the study, the subcomponents of general social protection benefits—comprising health benefits, family benefits, survivors' benefits, old-age benefits, and disability benefits—were examined separately, and the effects of these variables on the Gini coefficient were analyzed. According to the results of the analysis, health benefits, family benefits, and survivors' benefits have a significant and positive effect in ensuring fairness in income distribution, that is, in improving income inequality. Among these subcomponents, family benefits were found to provide the strongest contribution to promoting equity in income distribution. In contrast, old-age benefits were found to have an inequality-increasing effect, while disability benefits were found to have no significant impact on income inequality. The results of the analysis reveal the potential of social protection benefits to improve income distribution not only at the aggregate level but also through their subcomponents. The contribution of this study to the literature lies in evaluating the subcomponents of social protection benefits separately and demonstrating which subcomponent plays a more effective role in reducing the Gini coefficient. Consequently, it provides empirical evidence for directing resources in the most efficient manner in the design and implementation of social protection policies.

KEYWORDS: INCOME DISTRIBUTION, SOCIAL PROTECTION EXPENDITURES, GINI COEFFICIENT, OECD COUNTRIES, FISCAL POLICIES

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLO LİSTESİ	viii
Grafik Listesi	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
KISALTMA VE SEMBOLLER LİSTESİ	xi
TEŞEKKÜR	xii
1. GİRİŞ.....	1
2. BİRİNCİ BÖLÜM: GELİR DAĞILIMI VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE	4
2.1 Gelir Kavramı	4
2.2 Kavramsal Açıdan Gelir Dağılımı	5
2.3 Gelir Dağılımı Türleri	6
2.3.1 Fonksiyonel Gelir Dağılımı	6
2.3.2 Sektörel Gelir Dağılımı	7
2.3.3 Bölgesel Gelir Dağılımı	8
2.3.4 Kişisel Gelir Dağılımı	8
2.4 Gelir Dağılımına Etki Eden Faktörler	8
2.4.1 Emegın Dağılımı	9
2.4.2 Servet Dağılımı	9
2.4.3 Faktör Fiyatları	10
2.5 Gelir Dağılımına Etki Eden Faktörler	10
2.5.1 Lorenz Eğrisi ve Gini Katsayısı	10
2.5.2 Yüzde Paylar Analizi	11
2.5.3 Kuznets Katsayısı	11
2.5.4 Dalton Atkinson Ölçütü	11
2.5.5 Yoksulluk Endeksi	12
2.6 Gelir Dağılımını Sağlamaya Yönelik Maliye Politikaları	13
2.6.1 Vergi Politikaları	14
2.6.2 Kamu Harcamaları	15
2.6.3 Borçlanma Politikası	16
2.7 Kavramsal Açıdan Adalet	17
2.8 Türkiye’de Gelir Dağılımı Türleri	17
2.8.1 Türkiye’de Kişisel Gelir Dağılımı	18
2.8.2 Türkiye’de Fonksiyonel Gelir Dağılımı	19

2.8.3 Türkiye’de Bölgesel Gelir Dağılımı.....	23
2.8.4 Türkiye’de Sektörel Gelir Dağılımı.....	26
2.9 Türkiye’de Gelir Dağılımı Ölçüm Teknikleri.....	28
2.9.1 Türkiye’de GİNİ Katsayısı	28
2.9.2 Türkiye’de Lorenz Eğrisi.....	29
3. İKİNCİ BÖLÜM: OECD ÜLKELERİNDE GELİR DAĞILIMINA YÖNELİK UYGULANAN POLİTİKALAR.....	30
3.1 Gelir Dağılımını Sağlamaya Yönelik Maliye Politikaları	30
3.1.1 Gelir Dağılımı Sağlamaya Yönelik Vergi Politikaları	31
3.1.2 Gelir Dağılımı Sağlamaya Yönelik Kamu Harcamaları Politikası.....	32
3.2 TÜRKİYE’DE SOSYAL KORUMA HARCAMALARI.....	33
3.2.1 Türkiye’de Sağlık Yardımları.....	35
3.2.2 Türkiye’de Aile Yardımları	36
3.2.3 Türkiye’de Dul ve Yetim Yardımları	37
3.2.4 Türkiye’de Emekli Yardımları	38
3.2.5 Türkiye’de Engelli Yardımları	39
3.2.6 Türkiye’de İşsizlik Yardımları	40
3.3 OECD Ülkelerinde Sosyal Koruma Harcamaları	41
3.4 OECD Ülkelerinde Sosyal Koruma Harcamalarının Fonksiyonel Olarak Dağılımı.....	43
3.4.1 OECD Ülkelerinde Sağlık Harcamaları	44
3.4.2 OECD Ülkelerinde Aile Yardımları	45
3.4.3 OECD Ülkelerinde Dul ve Yetim Yardımları	46
3.4.4 OECD Ülkelerinde Emekli Yardımları	47
3.4.5 OECD Ülkelerinde Engelli Yardımları	48
3.4.6 OECD Ülkelerinde İşsizlik Yardımları	49
4. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: AMPİRİK UYGULAMA: SEÇİLİ OECD ÜLKELERİ BAĞLAMINDA PANEL VERİ ANALİZİ.....	51
4.1 Ampirik Literatür Özeti	51
4.2 Veri Analizi	57
4.2.1 Panel Veri Modeli.....	57
4.2.2 Klasik Model	58
(4.3) 58	
4.2.3 Sabit Etkiler Modeli	58
4.2.4 Tesadüfi Etkiler Modeli.....	60
4.3 Spesifikasyon Testleri	60
4.3.1 Birim Etkisinin Testi	60
4.3.2 Birim Etkisinin Türünün Testi.....	61
4.3 Varsayım Sınamaları	62
4.3.1 Birim Etkinin Türü	62
4.3.2 Yatay Kesit Bağımlılık Testi	63
Otokorelasyon ve Değişen Varyans Testi.....	64
Model Tahminleri	65

5. SONUÇ ve ÖNERİLER.....	67
KAYNAKÇA	69

TABLO LİSTESİ

Tablo 2.1. Türkiye'de Fonksiyonel Gelir Dağılımı.....	22
Tablo 3.1. Sosyal Koruma Harcamalarının Fonksiyonel Dağılımı (2017 %GSYH)	43
Tablo 4.1. Ampirik Literatür Özeti.....	55
Tablo 4.2. Ampirik Literatür Özeti (devam).....	56
Tablo 4.3. Ampirik Literatür Özeti (devam).....	57
Tablo 4.4 F Testi Sonuçları	62
Tablo 4.5 Model 1 için Hausman Test.....	62
Tablo 4.6. Model 2 için Hausman Test.....	63
Tablo 4.7. Yatay Kesit Bağımlılık Test Sonuçları.....	63
Tablo 4.8. Otokorelasyon ve Değişen Varyans Testi.....	64
Tablo 4.9. Model 1 Beck ve Katz (1995) Sonuçları	65
Tablo 4.10. Model 2 Beck ve Katz (1995) Sonuçları	65

GRAFİK LİSTESİ

Sayfa

Grafik 2.1. Türkiye'de Kişisel Gelir Dağılımı	18
Grafik 2.2. Türkiye'de %20'lik Dilimler.....	18
Grafik 2.3. Türkiye'de Sektörel Gelir Dağılımı.....	27
Grafik 2.4. Türkiye'de Gini Katsayısı.....	28
Grafik 2.5. Türkiye'de Lorenz Eğrisi.....	29
Grafik 3.1 Aynı ve Nakdi Sosyal Koruma Yardımları GSYH İçerisindeki Payı, %, 2000-2019, Türkiye.....	34
Grafik 3.2. Türkiye'de Sağlık yardımları	35
Grafik 3.3. Türkiye'de e Aile yardımları	36
Grafik 3.4. Türkiye'de Dul ve Yetim Yardımları.....	37
Grafik 3.5. Türkiye'de Emekli Yardımları	38
Grafik 3.6. Türkiye'de Engelli Yardımları.....	39
Grafik 3.7. Türkiye'de İşsizlik Yardımları.....	41
Grafik 3.8. OECD Ülkelerinde 2021 yılı Sağlık Harcamalarının GSYH'ya Oranı.....	44
Grafik 3.9. OECD Ülkelerinde 2021 Yılı Aile Yardımları	45
Grafik 3.10. OECD Ülkelerinde 2021 Yılı Dul ve Yetim Yardımları.....	46
Grafik 3.11. OECD Ülkelerinde 2021 Yılı Emekli Yardımları.....	47
Grafik 3.12. OECD Ülkelerinde 2021 Yılı Engelli Yardımlarının GSYH'ye Oranı.....	48
Grafik 3.13. OECD Ülkelerinde 2021 Yılı İşsizlik Yardımların GSYH'ye Oranı	49

KISALTMA VE SEMBOLLER LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
BAİBÜ	: Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
BM	: Birleşmiş Milletler
CB	: Cumhurbaşkanlığı
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
OECD	: İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
YÖK	: Yükseköğretim Kurulu

TEŞEKKÜR

Bu tezi hazırlamamda bana çok yardımı dokunan çocukluk arkadaşım Birkan TÜR ve Büşra ERGİN' e, mental olarak her çöktüğümde beni tekrar ayağı kaldırmak için desteğini her zaman arkamda hissettiren çocukluğum, gençliğim biricik kız arkadaşım Burcu Dursun'a ve maddi manevi her türlü desteklerini benden asla esirgemeyen annem Dilek KAPAN' a ve babam Murat KAPAN' a, tez sürecinde ve ders döneminde her zaman yardımlarını ve bilgi birikimini benden eksik etmeyen sayın danışmanım Doktor Öğretim Üyesi Eyüp Akbulut'a ve son olarak beni bu işi iyi bir şekilde yapabileceğime ikna eden rahmetli hocam Doktor Öğretim Üyesi Fethi KILIÇ' a teşekkürlerimi iletirim.

1. GİRİŞ

Bir ekonomideki yapısal dengenin ve toplumsal refah seviyesinin temel göstergelerinden birisi, gelirin bireyler, gruplar veya üretim faktörleri arasında nasıl dağıldığıdır. Gelir dağılımının istikrarlı bir şekilde adil dağılması, yalnızca ekonomik kalkınmanın ve büyümenin devamlılığı açısından değil, bunun yanı sıra sosyal açıdan adaletin gerçekleşmesi ve toplumsal yapının bütün olarak korunması bakımından da önemli bir rol üstlenmektedir. Fakat tarihsel sürece bakıldığında ekonomik büyüme ve gelir dağılımında adaletin her zaman aynı yönde gelişmediği görülmektedir. Bazı ekonomik grupların büyüme evresi dahiline alınmaması, yapısal dışlanmalara sebebiyet vermektedir ve bu durum gelir dağılımında adaletsizliğin derinleşmesine ve büyümesine neden olmaktadır. Gelir eşitsizliği yalnızca ekonomik bir problem değil aynı zamanda sosyal bozulmalara ve siyasi istikrarsızlıkları hareketlendirebilecek çok ölçekli bir olgudur (Köyel ve Yamak, 2025: 236).

Küreselleşmesin hızlanması, üretim yöntemlerinin daha teknolojik bir yapıya geçişi ve emek-sermaye dengesinin emeğin aleyhine bir biçimde bozulması hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde gelir eşitsizliği sorununu daha fazla gün yüzüne çıkartarak görünür kılmıştır. Düşük gelire sahip hane halkları bu süreçten en çok etkilenen gruplar olmuşlardır. Temel kamu hizmetlerine erişimde yaşanan aksaklıklar, sosyal dışlanma ihtimalini arttırmakta ve refah devleti kurallarının sekteye uğramasına yol açmaktadır. Bu bakımdan, hükümetlerin sosyal görevleri bakımında gerçekleştirilen sosyal politika araçları, gelir dağılımında adaleti sağlamak ve toplumsal açıdan adaleti temin etmek bakımından vazgeçilmezdir (Baş, 20009: 50).

Sosyal devlet ilkesinin anlayışı, ekonomik gelişmenin çıktılarının daha adil biçimde vatandaşlara yansıtılmasını hedefleyen bir anlayışla biçimlenmiştir. Bu anlayış çevresinde hükümetler, vergilendirme yoluyla elde ettikleri gelirleri tekrar dağıtım yoluyla yani sosyal transfer yoluyla özellikle daha düşük gelirli gruplara aktararak gelir adaletini tahsis etmeyi amaçlamaktadır. Bireylerin yaşam şartlarını iyileştirmek ve yapısal eşitsizlikleri azaltmak için eğitim, sağlık, barınma, istihdam ve doğrudan gelir transferi gibi alanlarda yapılan sosyal harcamalar aynı zamanda toplumsal bütünlüğün bozulmaması adına da katkıda sağlamaktadır. Bu tür

politikaların işlerliği, sadece kaynak tahsisinin fazlalığına değil, aynı zamanda bu kaynakların hangi gruplara ne ölçüde ve nasıl ulaştırıldığına da bağlıdır.

Türkiye örneğinde görüldüğü gibi, sosyal devlet görüşünün anayasal hükümlerle koruma altına alındığı ülkelerde sosyal harcamaların yasal dayanakları güçlüdür. Özellikle 1961 Anayasası, sosyal güvenlik haklarını açıkça tanımlayan ve bu hakların yürürlükte kalmasına yönelik esasları belirleyen bir düzenleme olması açısından oldukça önem arz etmektedir. 1961 Anayasası, maliye politikalarının yalnızca ekonomik istikrarı sağlamak amacı ile uygulanmadığını, aynı zamanda sosyal adaleti de gözetilen bir şekilde biçimlenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Çalışmamızın öncelikli amacı, seçili OECD ülkelerinde temel harcama türlerinden birisi olan sosyal koruma harcamalarının gelir dağılımında adaleti sağlama açısından etkilerini analiz etmektir. Milli Hasıla içerisinde sosyal transferlere ayrılan kaynakların dağılımı, bu kaynaklardan hangi hane halkının ne ölçüde yararlandığı ve bu harcamaların gelir adaletsizliği üzerindeki etkileri, panel veri analiz yöntemi ile ampirik olarak incelenmektedir. Bu analiz, sosyal ödemelerin yalnızca miktarsal boyutunu değil, aynı zamanda etkinliğini de değerlendirme amacını taşımaktadır.

Çalışmanın kendine özgün en önemli değeri, sosyal koruma yardımlarının gelir adaletsizliği üzerindeki etkisini sadece toplam yardımlar olarak değil, aynı zamanda bu sosyal yardımların alt bileşenleri (sağlık, aile, dul-yetim, yaşlılık, işsizlik ve engelli yardımları) şeklinde ayrı ayrı ele alarak incelemesidir. Sosyal koruma yardımlarını ayrı ayrı ele alarak hangi alt bileşenin daha etkili olduğunu bulmak transfer harcamalarında daha etkin bir politika izlemeye de olanak tanımaktadır. Ayrıca çalışma, OECD ülkeleri üzerine yapılan analizler arasında yöntemsel ve kapsam bakımından literatüre kendine özgü bir katkı sağlamaktadır. Bunların yanı sıra, çalışma OECD veri tabanı ile sınırlı olmasından dolayı veri kapsamı ve ülkeler arası tutarlılık farklılıkları sonuçları kısmen etkilemiştir. Son olarak literatürdeki diğer makroekonomik değişkenlerin (vergi politikası, istihdam oranı, ekonomik büyüme vb.) çalışmaya dahil edilmemiş olması sonuçların yorumlanmasında belirli sınırlılıklar doğurmuştur.

Çalışmanın birinci bölümünde gelir kavramı, gelir türleri, gelir eşitsizliğine neden olan faktörler ve bu eşitsizliğin ölçüm teknikleri teorik çerçevede ele alınmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde seçili OECD ülkelerinde uygulanan sosyal

koruma harcamaları, bu harcamaların GSYH içindeki payı ve etkileri analiz edilmiştir. Üçüncü bölümde ise sosyal harcamalarla gelir eşitsizliği arasındaki bağıntı, panel veri analizi yöntemiyle ampirik olarak sınanmıştır.

Çalışmada sonuç olarak, kamusal harcamaların sadece ekonomik gelişme için değil; aynı zamanda sosyal sürdürülebilirlik, eşitlik ve toplumsal adalet kuralları bağlamında tasarlanması gerekmektedir. Bu politikaların etkinliği açısından belirleyici faktörler; geliştirilecek sosyal politika araçlarının kapsamı, hedef kitlesi ve uygulanma şeklidir. Çalışmamız, teorik ve uygulamalı yaklaşımı ile, literatüre katkı sağlamakta ve politika yapıcılar için yol gösterici olmayı amaçlamaktadır.

Yükseköğretim Kurulu (YÖK) tarafından 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu (KVKK) doğrultusunda alınan karar gereğince, etik kurul onay belgeleri tezin ekler bölümünde yer almamalıdır. Etik kurul belgeleri sadece dijital sistemlere gerektiğinde ayrı olarak yüklenmeli veya ilgili platformlara teslim edilmelidir.

2. BİRİNCİ BÖLÜM

2.1 Gelir Kavramı

Literatürde gelir kavramı ile ilgili birçok tanım bulunmaktadır. Gelir kavramı hakkında tanımlamalara değinmeden önce gelir dağılımının kökeni olan “gelir” kavramı hakkında bilgi verilecektir. Gelir, iktisadi açıdan bakıldığında genel olarak “ üretim faaliyetlerinde bulunun faktörlerin elde edilen hasıladan fonksiyonel bölüşüm sonunda aldıkları paylar” olarak tanımlanabilmektedir (Kemer & Erhan, 2009: 252).

Ekonominin iççinde bulunan bireylerin ele alınan dönemin başındaki gelire bağlı olan servetinin, ele alınan dönemin sonundaki serveti ile aynı olması şartı ile ele alınan dönemde tüketebileceği mal ve hizmetlerin toplamıdır. Yani gelir kavramı bireylerin bir dönem boyunca tükettiği mal ve hizmetler ile tasarruflarının toplamından oluşmaktadır (Eğilmez, 2019; Sontay, 2022: 2).

Maliye teorisinde gelir kavramı, daha çok vergileme konusunda “safı artış kuramı” ve “kaynak kuramı” olmak üzere iki farklı bakış açısı ile tanımlanmaktadır. Belirli bir dönem ele alınarak bu dönemdeki ekonomik birimlerin gelirlerindeki net artış esas alan kuram, safı artış kuramıdır. Üretim faktörlerinin üretim aşamasında işlev gördüğü süreç içinde elde edilen hasıla olarak tanımlanan kuram ise kaynak kuramı olarak adlandırılmaktadır. Gelirin bu tanımlaması göz önüne alındığında asıl önemli olanın gelirin bir üretim faktörüne bağlı olarak kazanılması ve faaliyetinin devamlılığıdır (Tokatlıoğlu ve Selen, 2017: 352).

Bir ülkenin sınırları içerisinde bir yılda meydana gelen nihai mal üretimi karşılığında üretim faktörlerine yapılan ödemeler toplamına gelir denir (Ünsal, 2011: 57; Akbulut, 2015: 3).

Bir ekonomide üretim faaliyetlerinin hesaba dahil edilmesi ile oluşturulan hasıla paylarını gelir kavramı ile ifade ederiz. Bu payların bölüşümü sonucunda emeğin payı ücret, sermayenin payı faiz, doğal kaynakların payına rant ve son olarak teşebbüsün payına da kâr denilmektedir (Muhasebe Türk, 2017).

Gelir, milli bir ekonomiye sahip bir ülkede ele alınan bir dönemde genellikle bir yılda elde edilen mal ve hizmet faktörlerinin toplamına denir. Birey veya hane halkı bakımından gelir üretime yapılan katkı sonucunda belirli bir süre içerisinde elde edilen değerlerin toplamı olarak literatürde yer almaktadır (TÜİK, 2008: 50).

2.2 Kavramsal Açıdan Gelir Dağılımı

Kandemir (2010: 565), Bilen ve Es'in (1998: 396) çalışmalarını esas alarak, gelir dağılımını seçili bir dönemde üretilen toplam gelirin kişiler, kişisel birimler ya da üretim unsurları arasında nasıl paylaşıldığını tanımlayan bir sistem olarak tanımlar. 2015 yılına gelindiğinde Yiğenoğlu gelir dağılımını seçili bir bölgede üretilen mal ve hizmetlerden toplam likiditenin, toplumun oluşumunda bulunan kişiler ya da üretim sürecindeki faktörler arasında pay edilmesi süreci olarak tanımlamaktadır. Hatipoğlu (1976: 256), gelir dağılımı kavramına daha üretim odaklı bir yaklaşımla bakarak, milli gelirin üretim araçları arasında dağılımına odaklanmakta ve üretim süreci üzerinden bir tanım literatüre katmaktadır. Geliri belirli bir dönem içinde üretilen ekonomik değerin, bireyler, toplumsal sınıflar ve üretim unsurları arasında paylaşımı olarak tanımlayan Devlet Planlama Teşkilatı (DPT, 2001: 2), konuya daha bütüncül bir bakış açısı ile yaklaşmaktadır.

Literatürdeki bu tanımlar, gelirin sadece ekonomik bir olgu olmadığını bunun yanı sıra toplumsal refahın ve eşitliğin belirlenmesinde ana belirleyicilerden biri olduğunu da gözler önüne sermektedir. Özellikle sosyal devlet politikasını benimsemiş devletlerde, gelir eşitsizliğinde ortaya çıkan bozuklukların düzeltilmesi ve adaletin sağlanması, sosyal adaletin ve istikrarın korunması bakımından oldukça önem arz etmektedir. Gelirin dağılım biçimi iktisadi büyüme sürecine tasarruf eğilimleri, tüketim tercihleri ve dolaylı olarak yatırım dinamikleri üzerinden yön vermektedir. Bunun yanı sıra kişisel gelir miktarı, bireylerin tüketim limitlerini belirleyen unsurlardan biri olarak toplumsal dengenin sağlanmasında da oldukça önemli bir konudur.

Ekonomik açıdan politika yapım sürecinin doğru yapılabilmesi açısından gelir farklılıklarının büyüklüğü, yönü ve nedenlerinin belenmesi oldukça önemlidir. Bu yüzden gelir düzeyi sadece toplam ekonomik genişliği değil, bunun yanı sıra bu büyüklüğün kişiler arasında nasıl dağıtıldığını da önemseyen bir yaklaşımla değerlendirilmelidir. Bir ülkenin ekonomik gelişmişliğinin ana unsurlarından biri olan kişi başına düşen milli gelir düzeyi, tek başına bu gelişmişliği açıklamakta yeterli bir ölçüt değildir. Aynı gelir seviyelerine sahip iki ülke arasından gini kat sayısı 0'a daha yakın olanın sosyal refah açısından gelişmişlik düzeyinin daha iyi olduğu kabul edilmektedir (Polat, 2007: 5). Bu durum gelir dağılımının sadece ekonomik bir sorun olmadığını bunun yanı sıra sosyal bir sorun alanı olduğunu da gözler önüne sermektedir.

Geçmişten günümüze kadar olan süreç incelendiğinde gelirin eşitsiz dağılımının toplumların sadece ekonomik yapısını değil aynı zamanda siyasi ve sosyal dinamiklerini de etkilediği görülmektedir. Sanayi devrimi sonrasındaki süreçte üretim araçlarının artması, sermayenin belirli kişiler veya gruplar elinde çoğalması ve emek faktörünün karşılığının göreceli olarak azalması, gelir dağılımında adaletsizliğin derinleşmesine ve dengenin bozulmasına neden olmuştur (Kuznets, 2019: 34).

Dilek ve Keskingöz'e (2018: 830) göre yüksek gelire sahip grupların gönüllü olarak gelir paylaşımına yönelmesi veya bu sürecin devlet eli ile kamu politikaları kullanılarak teşvik edilmesi, yeniden paylaşım sistemlerinin gün yüzüne çıkmasına sebebiyet vermiştir. Bu durum, adaletsiz gelir dağılımının yalnızca ekonomik değil, bunun yanı sıra siyasi bir problem olduğunu da ortaya koymuştur. Gelir dağılımı, bu özelliği ile iktisat biliminin en önemli çalışma programlarından bir haline gelmiştir. Gelir eşitsizliğini anlatmaya yönelik geliştirilen çok sayıda düşünce, sadece eşitsizliklerin sebeplerini analiz etmekle kalmamakta, bunun yanı sıra daha adaletli ve sürdürülebilirliği daha kesin olan iktisadi bir yapı inşası için çözümler sunmayı da amaçlamaktadır (Arabacı, 2007: 4).

2.3 Gelir Dağılımı Türleri

Gelir dağılımı türleri fonksiyonel gelir dağılımı, sektörel gelir dağılımı, bölgesel gelir dağılımı ve kişisel gelir dağılımı olmak üzere 4 ana başlık altında literatürde yer almaktadır.

2.3.1 Fonksiyonel Gelir Dağılımı

Fonksiyonel gelir dağılımı kavramı milli gelirin üretim hacmindeki artışın, üretimin piyasa mekanizması çerçevesinde nasıl pay edildiğini incelerken öne çıkmaktadır. Fonksiyonel gelir dağılımının konusu gelirin; ücret, faiz, rant ve kar şeklinde, sırası ile üretime katılan emek, sermaye, toprak ve girişimci faktörlerine karşılık olarak tahsis edilmesidir (Taş, 2016: 5). Literatüre geçmiş olan bu yaklaşım, gelirin üretim faktörleri arasındaki dağılımını ortaya koymaktadır; fakat söz konusu bu faktörlerin sahipleri olan bireyler veya toplumsal gruplar arasındaki gelir farklılıklarını açıklamakta yetersiz kalmaktadır (Kuştepeli ve Hallaç, 2004: 6).

Toplam gelirin kişisel gelir dağılımı açısından incelenmesi gelir dağılımı analizlerinde oldukça yaygın olarak kullanılır. Fakat fonksiyonel dağılım bakış

açısının kullanılması, gelirlerin üretim sürecindeki kaynağı ile ilişkisini anlamak için önem arz etmektedir. Bu bağlamda fonksiyonel gelir dağılımı, gelirin hangi üretim faktöründen elde edildiğini açıklarken; kişisel gelir dağılımı, söz konusu gelirin bireyler veya hane halkları arasındaki paylaşımına odaklanır.

Dolayısıyla, analitik olarak farklı yönere odaklanmakta olan iki ayrı inceleme alanı olan fonksiyonel ve kişisel gelir dağılımı aynı zamanda birbirini de tamamlayıcı özellikleri bünyelerinde barındırmaktadır. Fonksiyonel gelir dağılımı, faktör gelirlerinin yapısına ve makroekonomik üretim sürecine ilişkin veriler sağlarken; toplumsal refah ve adaletin ölçülmesinde kişisel gelir dağılımı oldukça fazla bir önem arz etmektedir (Kabaş, 2014: 21).

2.3.2 Sektörel Gelir Dağılımı

Devlet Planlama Teşkilatı'na (DPT, 2001: 19) göre bir ekonomide üretilen toplam hasılanın yıllık gelir faaliyet alanları arasında nasıl paylaşıldığını ifade etmek için Sektörel gelir dağılımı kullanılır. Sektörel gelir dağılımı, bir ekonomideki farklı üretim sektörlerinin toplam milli hasıladan aldığı payların belirlenmesi ve karşılaştırılması açısından önem arz etmektedir (Bükey, 2020: 73). Milli hasılanın üretime katkı sağlayan sektörler arasında hangi ölçüde ve hangi biçimde dağıldığının ortaya konması açısından sektörel gelir dağılımı kavramı oldukça önemli bir göstergedir (Çubukçu, 2002: 67).

Sektörel gelir dağılımının analizinde, ekonomik yapıda bulunan hizmet, inşaat, sanayi ve tarım gibi temel sektörlerin milli gelirden aldıkları payların farklılaşması dikkatle incelenmesi gerekmektedir. Sektörel gelir dağılımında görece adil bir paylaşımdan söz edilebilmesi için bu payların, sektörlerin istihdam oranları ve nüfus içindeki ağırlıkları ile ekonomilerde orantılı olup olmadığına bakılmalıdır (Üzümcü, 2014: 138).

Bu durumun haricinde sektörel gelir dağılımı sadece bu üç ana sektörle sınırlı değildir bu üç ana sektörün alt dallarının milli gelirden aldıkları payları da bünyesinde barındırmaktadır (Bükey, 2020: 73). Başka bir deyiş ile kamu ve özel sektör arasında milli gelirden yapılan ödemeler de sektörel gelirin oluşumunda bulunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, sözü geçen ödemelerin genişliği ve dağılımı, hükümetin ekonomiye müdahale düzeyini, kalkınma aşamasında kat edilen aşamayı ve toplumun refah düzeyini ölçmek açısından oldukça anlamlı bir gösterge özelliği taşımaktadır (Yiğenoğlu, 2015: 11).

2.3.3 Bölgesel Gelir Dağılımı

Bir ülkenin farklı bölgelerinde gelirin nasıl dağıldığını ifade etmek için bölgesel gelir dağılımı kavramı kullanılır (Yiğenoğlu, 2015: 10). Bölgesel gelir kavramı, üretim faaliyetlerinin sundukları katkılar ile bu katkılar karşılığında elde ettikleri gelir akışını bölgeler bakımından dikkate alır. Bölgeler arası gelişmişlik düzeylerinin belirgin farklılıklar göstermemesi, bölgeler arası gelir paylaşımında adaletin sağlanması için oldukça önemlidir (Üzümcü, 2014: 138). Bu durumlardan dolayı bölgesel gelir dağılımı, ekonomik kalkınmanın mekânsal olarak dengeli olup olmadığını ve ulusal refah düzeyinin coğrafi dağılımının incelenmesi bakımından oldukça önemlidir.

2.3.4 Kişisel Gelir Dağılımı

Bir ülkede gelir adaletinin ölçülmesinde en açıklayıcı göstergelerden birisi kişisel gelir dağılımıdır. Bu yaklaşımın “bireysel gelir dağılımı” olarak adlandırılmasının temel nedeni; bireyler veya hane halkları arasındaki gelir farklılıklarını doğrudan ortaya koymasıdır. Kişilerin ya da hane halklarının belirli bir dönemde elde ettikleri toplam gelir kişisel gelir dağılımı ölçümünde dikkate alınır; ancak değerlendirmeye konu edilmeyen bazı faktörler vardır bunlar; gelirin hangi kaynaklardan, hangi yöntemlerle veya hangi biçimlerle sağlandığıdır (Işık, 2006: 122).

Kişisel gelir dağılımı yaklaşımı, hane halkları arasındaki gelir eşitsizliğinin varlığını ve boyutlarını analiz etmek için önemli bir teorik ve ampirik çerçeve sunar. Toplam gelirin belirli yüzdelere ayrılması uygulamada kullanılan en yaygın ölçüm yöntemlerinin başında gelir (Yumuşak ve Bilen, 2000: 78). Toplam gelir %20’lik gruplar halinde beş eşit dilim yöntemi ile dağıtılır. Bu dağıtım sonucunda ilk %20’lik dilimle son %20’lik dilim arasındaki farkın az olması görece gelirin adaletli dağıldığının göstergesi olarak kabul edilir (Kuştepe ve Hallaç, 2004: 147).

2.4 Gelir Dağılımına Etki Eden Faktörler

Üretimde yapılan ödemelerin toplamı milli geliri oluşturur. Üretime sahip olmayan bireyler bu durumda gelir elde edemezler. Başka bir deyişle, gelir elde etmek için önce üretimin elinde bulundurulması ve bu üretim faktörlerinin üretim aşamasına aktif olarak dahil edilmesi gerekir. Emek faktörünü üretim faktörleri dışında tutup geriye kalan faktörleri sermaye çatısı altında topladığımızda, milli

gelirin dağılımının; servet dağılımı, emeğin dağılımı ve üretim sürecindeki faktörlere ödenen fiyatlar tarafından biçimlendiği anlaşılmaktadır (Ulusoy, 2017: 301).

2.4.1 Emeğin Dağılımı

Emek faktörünün bireyler arasında eşit bir şekilde dağıldığı varsayımı olsa da bu dağılımda da eşitsizlikler bulunmaktadır. Bu eşitsizliğe kişilerin aldıkları eğitim ve yetenekler sebebiyet vermektedir. Kişinin yaradılıştan sahip olduğu veya daha sonra edindiği yetenek ve beceri farklılıkları farklı maliyetlere neden olur. Bu durumun iki farklı nedeni vardır. Birinci neden; yetenek doğuştan gelmiyorsa bu yeteneği kazanmak için bir maliyete katlanılması ve sözü geçen yeteneğin arzının az olmasıdır. İkinci nedeni ise yetenek sahibi işçinin marjinal veriminin ve buna bağlı olarak marjinal ürün hasılatının daha fazla olmasıdır (Pehlivan ve Coşkun, 2009: 26).

Emek faktörünün bireyler arasında eşit bir şekilde dağıldığı varsayımı olsa da bu dağılımda da eşitsizlikler bulunmaktadır. Bu eşitsizliğe kişilerin aldıkları eğitim ve yetenekler sebebiyet vermektedir. Kişinin yaradılıştan sahip olduğu veya daha sonra edindiği yetenek ve beceri farklılıkları farklı maliyetlere neden olur. Bu durumun iki farklı nedeni vardır. Birinci neden; yetenek doğuştan gelmiyorsa bu yeteneği kazanmak için bir maliyete katlanılması ve sözü geçen yeteneğin arzının az olmasıdır. İkinci nedeni ise yetenek sahibi işçinin marjinal veriminin ve buna bağlı olarak marjinal ürün hasılatının daha fazla olmasıdır (Pehlivan ve Coşkun, 2009: 26).

2.4.2 Servet Dağılımı

Servet ve onun toplumsal gelişmeleri, gelir dağılımında önemli konulardan biridir. Gelir elde etme açısından, zenginler zayıflardan çok daha avantajlıdır. Başka bir açıdan bakıldığında, yüksek gelirli bireyler düşük gelirli bireylere göre daha fazla para biriktirme olasılığına sahiptir. Bu, gelir düzeyi ile servet düzeyi arasında olumlu bir ilişki olduğunu göstermektedir. Toplumda servetin daha geniş kesimlere yayılması ve servet aracılığı ile gelir elde edenlerin, emek yoluyla gelir elde edenlere göre daha yüksek vergi dilimlerinde vergilendirilmesi gelir dağılımında adaleti sağlamaya yönelik atılacak önemli adımlardan birisi olarak önem arz etmektedir.

2.4.3 Faktör Fiyatları

Gelir dağılımı etkileyen önemli etkenlerden bir diğeri de faktör fiyatları ve bu fiyatlardaki değişimlerdir. İş gücü faktörünün fiyatı, ücrettir. Herhangi bir sektörde talep miktarı arz miktarından yüksek ise, iş gücü ücretlerinin yüksek olması ihtimali olabilir. Bu durum sonucunda o sektörde çalışanların gelirinde artışlar meydana gelebilir. Sermaye faktörünün fiyatı ise faizdir. Borçlanma ve yatırım kararlarında, faiz oranları oldukça etkilidir. Borçlananlar ve tasarruf edenler arasındaki gelir farklılıklarını faiz oranlarındaki dalgalanmalar etkileyebilir. Üretim faktörlerinden rant, doğal kaynak sahiplerine ödenen gelir olarak isimlendirilir. Bu faktör özellikle tarım ve enerji sektörlerinde önem arz etmektedir. Girişimcilerin sahip olduğu sermayenin getirisi ise kar olarak adlandırılır. Sektörlere göre kar marjlarını işletmeler arası rekabet etkileyebilir (Ünal, 2024: 33).

2.5 Gelir Dağılımına Etki Eden Faktörler

Gelir eşitsizliğinin ve sınıflandırılmasının analizi için literatürde çok sayıda yöntem kullanılmıştır. Yüzde paylar analizi, Kuznets katsayısı, Lorenz eğrisi ve Gini katsayısı mevcuttur ve bu yöntemler en yaygın olarak kullanılanlardır. Gelir dağılımındaki adalet durumunu dijital ve grafiksel olarak göstermek ve farklı toplumlar veya dönemler arasında karşılaştırmalar yapmak için bu göstergelere ihtiyaç duyulmaktadır.

2.5.1 Lorenz Eğrisi ve Gini Katsayısı

Bir ekonominin gidişatındaki adalet durumunun belirlenmesi için kullanılan önemli ölçütler arasında Lorenz eğrisi ve Gini katsayısı yaygın olarak yer almaktadır. Gelirdeki gelişmelerin adaletini grafiksel olarak gösteren Lorenz eğrisi, bu durumu matematiksel olarak ifade eden ise Gini katsayısı ölçütüdür. Lorenz eğrisi grafiğinde yatay eksen toplam popülasyonun yüzdesini gösterirken, dikey eksen toplam mili gelirin yüzdesini göstermektedir (Hayami ve Godo, 2005: 59). Bu eğri 45 derecelik mutlak eşitlik doğrusundan uzaklaştıkça gelir dağılımında adaletsizlik de o derece artar.

Lorenz eğrisi, gelir dağılımındaki adaletsizlik düzeyini görsel olarak ortaya koyarken; bu durum Gini katsayısı ile sayısal olarak ölçülmektedir. Katsayı 0 ile 1 arasında bir değer alır. 0 durumu gelirden tam eşitlik gösterirken, 1 tam eşitsizliği gösterir.

2.5.2 Yüzde Paylar Analizi

Gelir dağılımının verilerinde kullanılan yüzde paylar analizi literatüründe önemli bir yer tutmaktadır. Bu yöntemle hane halklarını belirli yüzdelik dilimlere ayırarak analiz edilir. Bu tür gruplar genellikle %1'lik 100 grup, %5'lik 20, %10'luk 10 grup veya %20'lik 5 gruptan oluşur. Milli gelirden her grubun aldığı ödemeler belirlenir ve bu ödemeler karşılaştırılır. Analizde sağlıklı bir şekilde sonuca ulaşmak için seçilen gruplar, gelir düzeyine göre küçükten büyüğe doğru sıralanır. Milli gelirdeki her grup toplam gelirin içinden aldığı oran hesaplanarak bulunur. Gelirin tamamen eşit olarak dağıtıldığı bir durumda, her bir grubun toplam milli gelirinin payının eşit olması gerekmektedir. Uygulamada ise %5'lik 20'li grup dilimleriyle yapılan analizler en çok kullanılır (DPT, 2001: 7).

2.5.3 Kuznets Katsayısı

Gelir dağılımı ile ekonomik büyüme arasında sürekliliği göstermek için kullanılan bir göstergedir. Bu yaklaşım, literatürde sıklıkla Ters-U varsayımları olarak adlandırılır. Bu hipotez, ekonomik büyümenin gelir eşitsizliğini nasıl değiştirdiğini inceler. Kuznets katsayısını göstermede kullanılan Ters-U grafiğinde, yatay eksen kişi başına düşen geliri ortaya çıkarırken, dikey eksen gelir eşitsizliğini göstermektedir. Bu hipoteze göre, kişinin milli gelirden aldığı pay arttıkça gelir dağılımdaki eşitsizlikte bir süre artar. Ancak, gelir eşitsizliğinin belirli bir seviyeye ulaşması sonucu eğri bir tepe noktası oluşur ve daha sonra bu noktadan sonra eşitsizlik azalmaya başlar (Çakmak ve Tosun, 2017: 34). Bu modele göre, ekonomik kalkınmanın erken aşamalarında gelir farklılıkları daha da derinleşebilmekte, ancak kalkınmanın ileri aşamalarında toplumsal refahın artmasına paralel olarak eşitsizlikte kayda değer bir azalma yaşanabilmektedir.

2.5.4 Dalton Atkinson Ölçütü

Dalton-Atkinson eşitsizlik ölçütü, gelirin marjinal katkısının gelir seviyesi yükseldikçe azaldığı hipotezi üzerine kuruludur. Bu bölüm, mevcut dağıtımda ulaşılan toplam sosyal fayda düzeyi ile gelirin eşit şekilde dağıtılması durumunda sağlanacak toplam fayda miktarını karşılaştırır. Tüm bireyler için aynı tür bir fayda fonksiyonunun geçerli olduğu varsayıldığında, toplam refahın maksimize edilmesi yalnızca gelirin tamamen eşit dağılımı ile mümkün kılınır. Bu ölçüt, fiili sosyal refah seviyesinin maksimum sosyal refaha oranını eşitlik ölçütü olarak kabul görür.

Toplumsal refah sistematüğinden üretilen bu endeks, toplumsal refahı bireysel refah fonksiyonlarının tümü olarak gören toplanabilir bir yapı varsayımında bulunur. Bununla birlikte, bireysel refahın karşılanması her zaman mümkün olmadığı için bu temel önlemlerin değeriendirilmediğı eleştirileri yapılmaktadır. Bu ölçüt, toplumun gelir eşitsizliğine duyarlı yapıya bağı olarak farklı sonuçlar verebilir (Cowell, 2000: 36-45).

2.5.5 Yoksulluk Endeksi

Yoksulluk kavramı oldukça karmaşık ve tanımlanması zor bir kavramdır. Yoksulluk, toplumsal refahın ya da yaşam standardının belirli bir asgari sınırı altında kalması durumunu ifade eder. Farklı bir deyişle, yoksulluk, bir kişinin toplam gelirinin yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan asgari ihtiyaçların karşılanamaması durumudur. Yoksulluğun kapsamı ve sınırları, refahın ortaya çıktığı zaman içinde nasıl değıştiğıne bağı olarak ölkelerde değışebilir. Sonuç olarak hem ölkeler arası hem de bir ölkenin kendi içinde yoksulluk düzeyi açısından karşılaştırmalar yapılabilmesi için hangi durumda olan kişilerin yoksul sayılacağı nesnel öğelerle belirlenmelidir. (TÜSİAD, 2000: 95).

Dünyanın en zengin %20'si dünya gelirinin yaklaşık %86'sını elde ederken, en yoksul %20'lik kesim yalnızca %1'lik bir paya sahiptir. Gelirdeki eşitsizlikler hem ölkeler arasında hem de ölkeler içinde giderek artmaktadır. Teknolojik gelişmelerin küresel ekonomik büyümeyi hızlandırmasına rağmen yoksulluk sorunu ciddi boyutlara ulaşmıştır. Bugün yaklaşık 1,2 milyar insan günde bir dolardan az bir gelirle yaşam mücadelesi veriyor ve 2 dolardan az bir gelirle yaşayanların sayısı 3 milyara yaklaşmıştır. Yoksulluk sınırlarının altında yaşayan 130 milyondan fazla insan yaşamaktadır (Kloby, 2005: 13-15; Öztürk ve Göktolga, 2010: 3-25). Yoksulluğun artış hızı, Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı verilerine göre, az gelişmiş ölkelerdeki yıllık nüfus artış oranı ile neredeyse aynıdır. Yalnızca az gelişmiş ölkeler değil, yoksulluk sanayileşmiş tarzda olan ölkelerde de yaygınlaşmaktadır. Örneğin, gelişmiş tarzda 100 milyondan fazla insan resmi yoksulluk sınırının altında yaşamakta ve beş milyondan fazla insan evsizdir. Dünya koşullarında en zengin %20'si ile en zayıf %20'si arasındaki gelir farkı son otuz yılda 30 kat iken, günümüzde bu oran 60 kata ulaşmıştır (DPT, 2001: 133-134). Yoksulluk endeksi (head-count index), yoksulluğun ve gelir eşitsizliğinin ölçülmesi ve nesnel göstergelerin kullanılması

için önemli bir gösterge olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir gelir sınırının altında kalan toplam nüfus oranı, yoksulluk durumu olarak kabul edilir. Bir ülkenin genel yaşam yapısı ve içsel gelişimsel eşitsizliklerini ortaya koyan olguya yoksulluk denir. Mutlak yoksulluk sınırı, satın alma gücü paritesine dayalı hesaplamalarla belirlenir. Azgelişmiş ülkeler için kişi başına günde 1 dolar, Latin Amerika ve Karayipler için 2 dolar, Türkiye gibi Doğu Avrupa ülkeleri için 4 dolar ve gelişmiş sanayi ülkeleri için 14,4 dolar olarak belirlenmektedir. Ancak yoksulluk oranı endeksi tartışmalara neden oluyor. En büyük tartışma konusu ise bu ölçütün yoksullar arasındaki gelir dağılımına duyarlılığının olmamasıdır. Yoksulluk oranı, yoksulluk sınırının altında yaşayacağı gelir seviyelerinde ortaya çıkan değişikliklere veya zaaflar arasındaki gelir transferlerine hassas değildir. Ek olarak, zenginlere yapılan gelir aktarımlarına karşıda duyarlı değildir. Uluslararası düzeyde kabul gören tek bir yoksulluk ölçümü yoktur. Bunun yerine, ülkelerin yapısal özelliklerini gösteren, karakteristik ve kırsal alanları farklılaştıran bir dizi endeks kullanılmaktadır. Bu nedenle, uluslararası karşılaştırmalar zorlaşır ve yeni kavramsal yoksulluk kategorileri ortaya çıkar. Birden fazla yoksulluk durumunun, yoksullar arasındaki farklılıkların bir ölçüde belirtilmemesine olanak tanısa da bu girişimler, toplumların yoksulluk durumuna yönelik değer yargılarını ve özelliklerini yansıtmaktan başka bir şey yapmamaktadır (Öztürk ve Göktolga, 2010: 3-25).

2.6 Gelir Dağılımını Sağlamaya Yönelik Maliye Politikaları

Ekonomide sağlanan büyüme ile bu büyüme sonucunda ulaşılan gelirin bölüşümü tüm ekonomiler açısından oldukça önemli bir konudur. Bu bölüşüm piyasa mekanizmasına bırakılamayacak kadar önemli bir durumdur. Çünkü bölüşüm ilişkilerinin bozulması demek toplumsal istikrarda bozulmalara neden olmaktadır. Bu sebepten dolayı toplumsal barış ve huzurun sağlanabilmesi için bölüşüm ilişkilerinin tüm toplum tarafından ortak bir adalet algısı temelinde düzenlenmesi gerekmektedir. Kamu gücünün ekonomideki ana amaçlarından birisi; toplumda var olan ve toplumu oluşturan her bir bireyin yararlanabileceği ortak hizmetleri sağlamakla beraber serbest piyasa işleyişi sürecinde oluşan gelirin adil bir şekilde dağılımını sağlayabilmektir. Bu sebepten dolayı kamu gücü yani devlet maliye politikası araçlarını kullanarak daha adil bir gelir dağılımını sağlamayı amaçlamaktadır (Arslan, 2019: 81).

Devlet, gelir dağılımında adaleti sağlamak için vergi politikalarını ve kamu harcamalarını iki temel faktör aracılığıyla sağlıyor. Ekonomik değişimin yeniden düzenlenmesi ve toplumsal refahın artırılması için bu iki politika aracı çok önemlidir.

2.6.1 Vergi Politikaları

Vergiler, bütçenin makroekonomik hedeflerine ulaşmak için hükümetlerin önemli politika araçlarından biridir, yani vergiler yalnızca kamu harcamalarının finansmanını sağlayan birer gelir kaynağı değildir. Gelirdeki eşitsizliklerin derecesi ve ekonomik adaletin sağlanması bu hedeflerden biridir. Gelir eşitsizliğinin azaltılması temel bir amaç olarak benimsendiğinde, yüksek gelir gruplarından daha yüksek oranlarda vergi toplanması uygun bir vergi politikası biçimidir (Ersezer, 2006: 260). Bununla birlikte, vergi gelirlerinin üzerindeki etkiler, dolaylı ve dolaysız vergilerden farklıdır. Literatürde genel olarak kabul gören görüş, dolaysız vergilerin ortaya çıkışındaki dengeleyici etki dolaylı vergilere kıyasla daha güçlü olduğudur.

Dolaysız vergiler bireylerin doğrudan gelir ve hizmetlerinin başlangıcından itibaren alındığı için vergilendirilen grup kolayca belirlenebilir. Bu vergilerin subjektif olması nedeniyle, kişinin ödeme gücüne göre vergi alınmasına imkân sağlamakta ve bu nedenle adalet ilkesine daha uygun bir biçim ortaya koymaktadır (Erdem, 2013: 117). Kişisel gelir vergisi, kurumlar vergisi ve hizmet vergisi gibi dolaysız vergiler, genellikle gelir eşitliğini artırır. Yüksek gelirli bireylerin gelirinin önemli bir kısmını vergisel olarak ödenmesi nedeniyle, artan oranlı kişisel gelir vergisi adaleti sağlamak için tercih edilir (Edizdoğan ve Çelikkaya, 2012: 80). Kişisel gelir vergisinin artan oranlı yapısı, öznel özelliği ve en az geçim indirimi gibi ödeme olanaklarına göre düzenlemeler barındırması, gelir dağılımında adaleti sağlayıcı yapısını pekiştirmektedir. Ek olarak, bu verginin öngörülme kazancı ve gelirleri de kapsamı nedeniyle gelir eşitsizliğini azaltıcı etkisi daha güçlüdür. Gelir dağılımında kurumlar vergisinin etkisi ise verginin yansıma miktarına bağlı olarak farklılık göstermektedir. Kurumlar vergisinde herhangi bir yansıma gerçekleşmediğinde vergi yükü kurumların üstünde kalmakta ve bu da gelir eşitsizliğini azaltıcı etki göstermektedir (Ulusoy, 2007: 321)

Dolaylı vergilerde ise durum dolaysız vergilere göre çok farklıdır çünkü bu tür vergilerde vergi yükünün kimin üstünde kaldığı tam olarak anlaşılamamakta ve

fiyatın içinde gizlendiği için kolayca görüntülenememektedir. Adalet ilkesine ters bir vergi türüdür çünkü farklı gelirlere sahip kişilerin aynı malı tükettiklerinde ödedikleri vergi miktarı aynı olmasına rağmen katlandıkları vergi yükü gelirleri farklıdır. Düşük gelirli marjinal tüketim süreçlerinin yüksek olması nedeniyle, bu tür vergiler artan oranlı bir yapı oluşturur ve gelir eşitsizliğini daha da derinleştirir (Erdem vd., 2013: 118). Bununla birlikte, dolaylı vergilerde zorunlu malların düşük oranlarda vergilendirilmesi ve lüks malların yüksek oranlarda vergilendirilmesi yoluyla gelir adaleti sağlanmaya çalışılmaktadır (Ersezer, 2006: 260).

Kısaca, gelir dağılımında adaleti sağlamak için vergi politikalarında dolaylı olarak alınan vergilerin miktarının azaltılmasına ama dolaysız vergilerin miktarının arttırılmasına gerek duyulmaktadır. Bunların yanı sıra gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler fark etmeksizin vergilerin yapısı, yükleri ve diğer makroekonomik hedeflerde göz önünde bulundurularak en uygun vergi politikasının oluşturulması gerekmektedir.

2.6.2 Kamu Harcamaları

Devletin karşılığında mal ve hizmet satın aldığı harcamalara reel harcamalar denir. Tedariğin kimlerden yapıldığı reel harcama sonucunda gelir dağılımının yönünü belirlerken, satın alma işlemi sırasında oluşan fiyat gelir dağılımının hangi seviyede gerçekleştiğini belirlemektedir. Bu sebeplerden dolayı, gelir dağılımında adaletin gerçekleştirilebilmesi için reel harcamaların meydana geldiği tedarik süreçlerinin denetlenebilirlik ve hesap verilebilirlik açısından şeffaf olması gerekmektedir. Bunun sonucunda fiyatlar adil bir rekabet ortamında belirlenir ve tedarikçiler arası gelir dağılımında adalet sağlanmış olur. Şeffaflığın sağlandığında ortaya çıkabilecek ve en önemli sonuç ise; kamunun yaptığı her birim reel harcama ile daha fazla kamusal mal ve hizmet üretimi sağlanarak toplumsal refah artışı meydana gelecek olmasıdır (Tokatlıoğlu ve Selen, 2017: 337).

Kamunun karşılık beklemeden yaptığı ekonomik, mali ve sosyal harcamalara ise, transfer harcamaları denir. Çoğunlukla ekonomik istikrarı sağlamak ve kaynak dağıtımını düzenlemek üzere kullanılan transfer harcamalarına ekonomik nitelikli transfer harcamaları denir. Fakat bu tür transfer harcamalarının gelir dağılıma olan etkisi, borçlanma faiz oranlarının seviyesine bağlı olduğundan dolayı değişebilmektedir. Bunun sebebi fiyatlar, genele seviyesinin istikrarlı olduğu bir ekonomide yüksek vade oranları üzerinden borçlanılması gelir dağılımının

likidite sahipleri lehine bozulmasına sebebiyet vermesidir. Doğal tekele konu olan özel malların üretimi ve sunumu ile ilgili olarak ekonomik ve mali nitelikli sübvansiyonlarda bulunmaktadır. Düşük gelirli bireylerin doğal tekel kapsamında bulunan mal ve hizmetlerden yararlanması durumunda söz konusu transferlerin gelir dağılımında olumlu etki yaratacağı söylenebilir (Eker, 1997 :294,295).

Transfer harcamalarının gelir durumuna etkisi, transferin amacına ve türüne göre değişir. Örneğin, borç faiz ödemeleri gibi transfer harcamaları gelir eşitsizliğini azaltıcı bir etki sağlamıyorken, bununla birlikte, sosyal transfer harcamaları, örneğin işsizlere, yoksullara, yaşlılara ve hastalara parasal veya aynı yardımlara yönelik harcamalar, gelir durumlarını iyileştirebilir. Düşük gelirli insanların sosyal transferlerden faydalanması, en düşük ve en yüksek gelirli gruplar arasındaki farklılığın bozulmasına neden olmaktadır (Göker, 2016: 1734).

Sonuç olarak, gelir dağılımında kamu harcamalarının etkisini belirleyen temel unsur, hükümetin hangi tür harcamalar yaptığı ve bu harcamalarından hangi gelir grubundaki kişilerin yararlandığıdır. Gelir dağılımında adaletin sağlanmasından söz edilebilmesi için kamu hizmetlerinden düşük gelirli grupların faydalanması ve bu grupların refah seviyelerinde bir artış meydana gelmesi gerekmektedir (Ersezer, 2006: 261).

2.6.3 Borçlanma Politikası

Devletlerin önemli gelir kaynaklarından biri olan borçlanma, toplanan vergi gelirlerinin harcamaları karşılaması sırasında yetersiz kaldığı durumlarda başvurulmuş geçici bir nakdi kaynak niteliği taşımaktadır.

Hükümetler, borçlanma politikasına başvurduklarında, aldıkları borcun gelecek kuşaklara oluşturabileceği sorunları önlemeli ve borçlanma gelirlerini ekonomik büyümede kritik önem arz eden alanlarda kullanarak ülkenin gelişimini ve çıkarlarını koruma amacı gütmelidir (Altay, 2015: 219; Tüsün, 2021: 36).

Ekonomik, mali, sosyal ve politik hizmetler devletin sunması gereken hizmetler arasındadır. Bu hizmetlerin ekonomik sebeplerden dolayı karşılanamaması durumunda devletler bu hizmetleri askıya almak yerine borçlanma yoluyla finanse etmek zorundadırlar. Devletin bu hizmetleri askıya alamaması ve finansman bulamaması durumunda borçlanmaya başvurması, borçlanmanın asli ve devamlı olarak kullanılan bir politika olduğunun göstergesidir (Erginay, 1998: 216).

Faiz politikası Türkiye’de 1980 yılı sonrasında 24 Ocak kararları ile ekonomisini dışa açık bir şekilde değiştirmiştir ve faiz politikası borçlanma planlarının temel belirleyicisi haline gelmiştir. Hükümetin uygulamış olduğu yüksek faiz politikasının amacı tasarruf oranlarını arttırmak olsa da geniş halk kesiminin tasarruf miktarlarında kayda değer bir yükseliş gerçekleşmemiştir. Hatta bu politika yüksek gelire sahip bireylerin ellerindeki paralarını faiz getirisine yönlendirerek gelirlerinin artmasına neden olmuştur. Hükümetlerin bu kaynakları verimsiz alanlara aktarması ise ekonomik etkinliği azaltıcı etki ortaya çıkarmıştır. Bu olumsuz durum özel sektörün yatırım yapma hevesliliğini törpüleyerek literatürde “dışlama etkisi” olarak adlandırılan (crowding-out effect) terimin oluşmasına sebebiyet vermiştir. (Sürücü, 2007: 156-157).

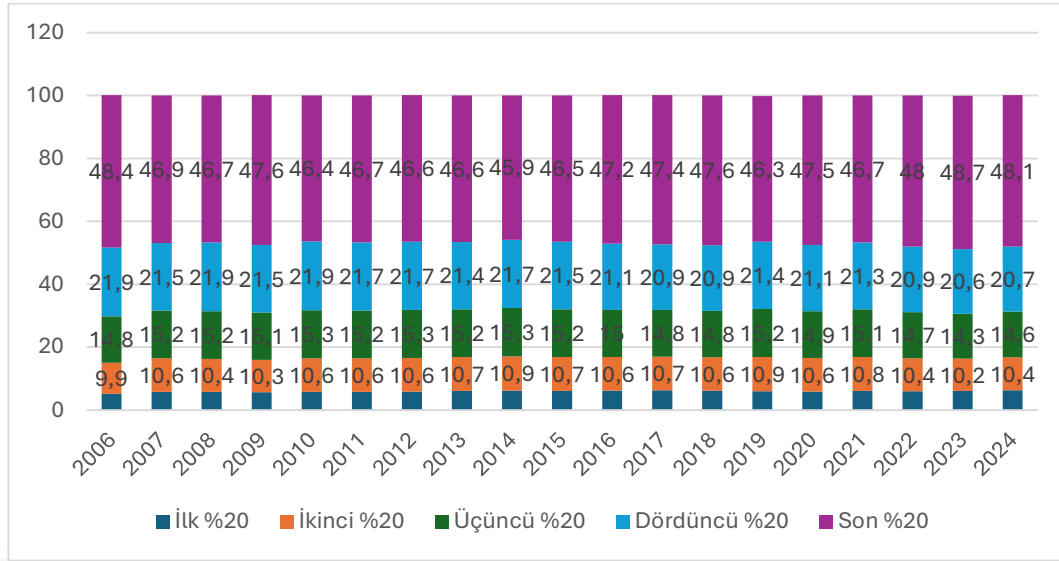
2.7 Kavramsal Açıdan Adalet

Adalet, genel olarak haklılık, hakka, karşılıklı menfaatler arasında denge ve özgürlük gibi kavramlarla belirlenebilir. Adaletin sembolü, etik ve hukuki çerçeveler genellikle özgürlük ve hakkaniyet politikalarıyla ilişkilidir. Adalet, insanlık tarihi kadar eski bir kavramdır. Bunların uyum içinde yaşamaları ve toplumsal düzeni korumak için önceden belirlenmiş kuralların sınırları ve bu kuralların çevresinde bir yönetim sistemi vardır (Küçük, 2008: 92).

2.8 Türkiye’de Gelir Dağılımı Türleri

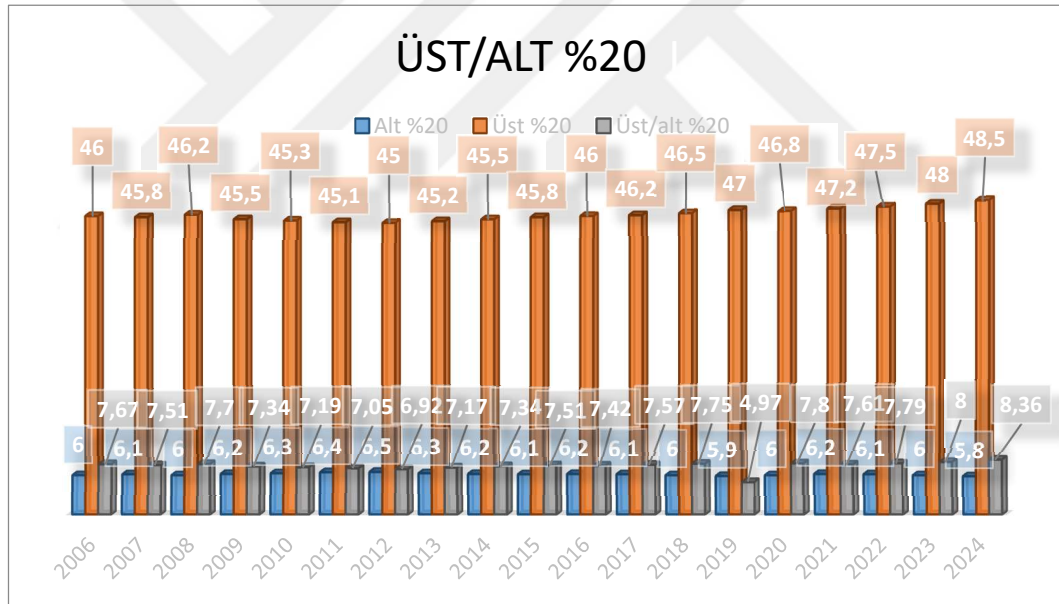
Bu bölümde Türkiye’de gelir dağılımı türleri incelenecektir. Türkiye’de gelir dağılımı 4 alt başlık altında incelenmektedir. Bunlardan birincisi kişisel gelir dağılımı, ikincisi fonksiyonel gelir dağılımı, üçüncüsü bölgesel gelir dağılımı ve son olarak dördüncü gelir dağılımı türü sektörel gelir dağılımıdır.

2.8.1 Türkiye’de Kişisel Gelir Dağılımı

Grafik 2.1. Türkiye’de Kişisel Gelir Dağılımı

Kaynak: TÜİK <http://www.tuik.gov.tr/> verileri kullanılarak tarafımca hazırlanmıştır

Grafik 2.2. Türkiye’de %20’lik Dilimler

Kaynak: TÜİK <http://www.tuik.gov.tr/> verileri kullanılarak tarafımca hazırlanmıştır.

Türkiye gelir dağılımı istatistikleri, eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert geliri ölçütü üzerinden, gelire göre sıralanmış %20’lik gruplar temelinde 2006-2024 dönemi boyunca incelendiğinde, gelir dağılımında adaletsizliğin sabit ve yapısal bir nitelik gösterdiği gözler önüne serilmektedir. Elde ettiğim verilere göre, en düşük gelire sahip ilk %20’lik grubun toplam milli gelirden elde ettiği pay, seçtiğim dönem boyunca %5,8 ile %6,5 arasında dar bir koridorda sıkışmıştır. Buna karşılık

olarak en yüksek gelire sahip son %20'lik grubun payı, tüm dönem boyunca %45 ile %48,5 arasında seyretmiştir ve 2024 yılında tip noktasına ulaşmıştır.

Bu iki uç nokta gelir grubu arasındaki orantısal farkı tanımlamak için kullanılan üst/alt %20 oranı, 2006 yılında yaklaşık olarak 7,67 iken 2024 yılına gelindiğinde bu oran 8,36'ya yükselmiş bulunmaktadır. Bu artış, düşük gelire sahip hanehalkının toplam milli gelirden aldığı payın çok minimal ölçüde değişmesine hatta neredeyse hiç değişmemesine rağmen yüksek gelire sahip hanehalkının milli gelirden aldığı payın artışının belirgin bir ölçüde arttığını, dolayısı ile gelir adaletsizliğinin gün geçtikçe derinleştiğini göstermektedir. 2010 ile 2012 yılları arasında bu oran 6,9 ile 7,2 arasında seyretmiş görece düşük bir seviye olsa da bu iyileşme kalıcı olamamıştır. Özellikle 2018 yılı sonrasında oran tekrar artış eğilimine girmiştir. Covid-19 pandemisi dönemi kısa süreli dalgalanmalara yol açsa da 2022 yılından sonra artış trendi hızlanmıştır.

Orta direk diye adlandırılan orta gelir gruplarının (2., 3., ve 4. Dilimler) paylarının ise seçili dönem boyunca hafifte olsa azalan bir eğim seyretmesi, Türkiye'de orta seviyede gelire sahip sınıfın zayıfladığını göstermektedir. Bu durum, literatürde gelir kutuplaşması olarak tanımlanan durumun bir işaretidir. Bu kutuplaşma sosyoekonomik açıdan tüketim kalıplarında ve toplumsal uyumda risk barındırmaktadır.

Sonuç olarak, seçili dönem verileri incelendiğinde, Türkiye'nin gelir dağılımında ciddi seviyede ve kronik bir eşitsizlik problemi ile karşı karşıya olduğunu söyleyebiliriz. Üst/alt %20'lik oranın uzun dönemde artması, gelir ve servet faktörünün en üst grup lehine derinleştiğini ve bunun sonucunda sosyal hareketlilik ve fırsat eşitliğinin olumsuz etkilendiğini söyleyebiliriz.

2.8.2 Türkiye'de Fonksiyonel Gelir Dağılımı

2006 ile 2024 yılları arasında gelir bileşenlerine bakıldığında, toplam milli gelir içerisindeki en yüksek paya sahip olan bileşenin maaş ve ücretlerde olduğu göze çarpmaktadır. Maaş ve ücret bileşeni 2006 senesinde %40,8 seviyesindeyken düzenli bir artış eğilimi göstererek 2024 yılına gelindiğinde bu oran %49,8 düzeyine gelmiştir. Bu yükseliş, ücretli çalışmanın hanehalkı gelirleri bakımından giderek daha da belirleyici bir faktör haline geldiğini göstermektedir. Fakat ücret ve maaş bileşeninin bu denli yükselişi, uygulamada olan vergi politikaları ile de yakından ilişkilidir. Türkiye'de yürürlükte olan doğrudan vergilerin oldukça büyük

bir bölümünü ücretli çalışan bireylerden alınan gelir vergisi oluşturmaktadır. Dilim usulü artan oranlı gelir vergisi tarifesı, teorikte yüksek gelire sahip kesimden daha fazla vergi alınmasını öngörse de uygulamaya gelindiğinde bu durum tam tersi olarak ücretlilerin üstündeki vergi yükünün daha ağır olduğunu gözler önüne sermektedir. Bu durum ücret ve maaş gelirine sahip bireylerin aldıkları ücret ve maaş miktarını fiziki olarak arttırmış olsa da harcanabilir gelirin vergi sonrası sınırlı kalmasına yol açmaktadır. Bu sebepten dolayı maaş ve ücret gelirine sahip bireylerin gelirdeki ağırlığının artması, vergi politikalarının adalet boyutuyla beraber incelendiğinde gelir eşitsizliklerini azaltmak yerine derinleştirebildiğini görebiliriz.

Gelir bileşenleri içerisinde yevmiye kaleminin düşük seviyelerde kalması (%3-4) kayıt dışılığın arttığını ve günübirlik işlerde çalışan bireylerin sınırlı gelire sahip olduğunu göstermektedir. Bu bileşende gelir elde eden bireylerin vergi sistemine katkısı oldukça azdır. Bundan dolayı vergi tabanı dar kalmakta, kamu kesimi gelirlerini büyük ölçüde düzenli ücret alan kişilerden ve dolaylı vergiler üzerinden sağlamaktadır.

Gelir bileşenleri arasında önemli bir yere sahip olan müteşebbis gelirleri 2006 yılında %24,2 seviyesinde iken, 2024 yılına gelindiğinde %20,8 seviyesine gerilemiştir. Bu durum girişimcilik ruhuna sahip bireylerin ağır vergi yükünden çekinmesinden dolayı azaldığını ve müteşebbis gelirlerinin görece azaldığını ispatlar niteliktedir. Bu bileşeni vergi politikaları açısından ele aldığımızda, girişimcilerin gelirleri çoğunlukla kazanç vergileri dahilinde beyan usulü sistemi ile vergilendirilmektedir. Fakat gelirlerinin büyük bir kısmını beyan dışı bırakan girişimciler yüzünden vergi yükü ücretlilere kıyasla daha düşük seviyelerde kalmaktadır. Tarım bileşeninin payı 2006 senesinde %7,1 iken 2024 yılına gelindiğinde bu oran %3,6 ya gerilemiştir. Bu durum kırsal kesimin gelir kapasitesinde bir azalış meydana geldiğini ve tarım sektörünün milli gelir içindeki payının azaldığını göstermektedir. Türkiye’de tarım sektöründen elde edilen gelirlerin büyük çoğunluğunun vergi dışı bırakıldığı göz önüne alındığında, bu kesimin bütçeye katkısı oldukça az seviyelerdedir. Buna karşılık tarım dışı girişimcilik gelirleri, vergi sistemimizde bulunan istisna ve muafiyetlerden yararlandığından dolayı hissettikleri vergi yükü açısından ücretlilere karşı yine avantajlı konumda bulunmaktadır.

Gelir bileşenlerinden olan mülkiyet gelirleri içinde gayrimenkulden elde edilen gelirlerin toplam gelir içindeki payı yıllar içinde düşük ama istikrarlı seyretmesine karşılık, menkul kıymetler kalemindeki gelirlerin dönemsel dalgalanmalar yaşaması dikkat çekmektedir. Bu tür gelirler çoğunlukla sermaye niteliğinde vergilendirilmekte ve düşük stopaj oranları ile sınırlı kalmaktadır. Bu sebepten dolayı bu bileşenden alınan vergilerin gelir dağılımında adaleti sağlayıcı etkisi görece zayıf olduğu söylenebilir. Dolayısıyla, yüksek gelirli bireylerin elde ettiği sermaye kazançlarının vergi sistemi içerisinde yeterince etkili bir biçimde vergilendirilmediğini gözler önüne sermektedir.

Sosyal transferler kalemi, toplam gelir bileşenleri içerisinde önemli bir bileşen olup 2006 yılında %17,8 seviyelerindeyken 2018 yılında %23,9 seviyesi ile tip yapmıştır. 2024 yılına gelindiğinde ise %17,8 seviyesine gerilemiştir. Bu bileşenin en önemli unsuru emekli, dul ve yetim aylıkları oluşturmaktadır. Sosyal transferlerin finansman kaynağı genellikle sosyal güvenlik primlerinden ve genel bütçe gelirlerinden oluşmaktadır. Türkiye’de bütçe gelirlerinin hemen hemen 3/2 si dolaylı vergilerden oluşmaktadır. Bu durum sosyal transferlerin tekrar dağıtıcı mekanizmasını sınırlamakta ve düşük gelir sahip hane halkının omuzlarındaki vergi yükünü arttırmaktadır. Bu sebeplerden dolayı sosyal transfer bileşeni görünürde gelir eşitsizliğini iyileştirse de vergi politikalarının yapısından dolayı eşitsizlik derinleşmektedir.

Genel gelir bileşenleri arasında haneler arası transferlerin payının (%2-3 bandı) ve diğer gelirlerin payının (%0,2) oldukça sınırlı kaldığı tabloda görülmektedir. Bu gelir bileşenlerinin vergi ile direkt olarak bir ilişkisi bulunmamaktadır. Ayrıca kayıt dışı transferlerin (havale yolu ile yapılan fakat açıklaması olamayan transferler vb.) ve resmi olmayan yarımların vergisel olarak izlenememesi, gelir dağılımı analizlerinde bu tür bileşenlerin etkisini belirsiz yapmaktadır.

Tablo 2.1. Türkiye'de Fonksiyonel Gelir Dağılımı

Gelir Türü/Yıllar	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Maaş ve Ücret	40,8	39,7	41,9	42,9	43,7	44,8	46,5	48,3	49,1	49,7	49,7	48,9	48,5	46,7	47,2	47,1	46,2	48,5	49,8
Yevmiye	3,7	4,0	4,1	3,5	3,6	3,6	3,4	3,2	3,3	2,8	2,5	2,6	2,7	2,6	2,5	2,4	2,7	2,7	2,7
Müteşebbis	24,2	23,2	22,4	20,4	20,2	21,4	20,4	19,6	18,5	18,8	19,8	19,6	18,8	17,7	17,7	17,5	21,1	22,1	20,8
Tarım	7,1	6,4	6,2	5,4	6,3	6,8	6,8	6,4	5,3	5,5	5,5	4,2	4,3	4,4	3,7	4,1	4,2	4,5	3,6
Tarım dışı	17,1	16,8	16,1	15,0	13,8	14,6	13,6	13,2	13,2	13,8	14,8	15,4	14,5	13,8	14,0	13,4	16,8	17,6	17,2
Gayrimenkul	3,1	4,1	4,4	5,0	4,2	3,9	3,5	3,3	3,3	3,3	3,1	3,4	3,4	3,6	3,5	3,4	3,3	2,8	2,7
Menkul kıymet	6,1	7,0	4,2	5,3	4,5	3,8	3,2	3,1	2,9	2,6	2,5	3,2	3,6	4,3	4,3	2,6	3,5	3,4	4,8
Sosyal transferler	17,8	18,2	19,1	19,6	20,5	19,4	20,0	19,7	20,1	20,0	19,6	19,7	20,1	21,9	21,8	23,9	20,2	17,6	17,8
Emekli, Dul ve Yetim aylıkları	16,9	17,0	18,1	18,3	18,6	17,8	18,4	18,2	18,7	18,4	18,0	18,0	18,3	20,1	20,0	21,5	18,1	15,5	15,6
Diğer sosyal transferler	0,9	1,1	1,1	1,3	1,8	1,5	1,6	1,5	1,4	1,6	1,6	1,8	1,8	1,8	1,8	2,4	2,1	2,0	2,2
Hanelerarası transferler	2,9	2,6	3,1	3,1	3,1	3,0	2,7	2,5	2,6	2,6	2,5	2,4	2,7	2,9	2,9	2,8	3,1	2,7	2,2
Diğer gelirler	1,5	1,1	0,9	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2

Kaynak: TÜİK <http://www.tuik.gov.tr/> verileri kullanılarak tarafımda hazırlanmıştır.

Sonuç olarak, Türkiye’de gelir dağılımı üzerinde belirleyici olan unsurlardan biri olan gelir bileşenleri tek başına gelir dağılımını açıklamaya yetmez bunun yanı sıra vergi politikalarının karakterinin gelir bileşenleri üzerindeki etkisi de gelir dağılımı üzerinde oldukça önemli bir rol oynar. Ülkemizde kullanılmakta olan vergi sisteminde maaş ve ücret aracılığı ile gelir elde eden bireylerin doğrudan vergiler yoluyla, düşük gelir gruplarının da dolaylı vergiler yolu ile görece daha yüksek oranda vergi yükü taşımaları gelir dağılımındaki adaletsizlikleri derinleştirici bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Bu durumun yanı sıra, sermaye gelirleri ve yüksek müteşebbis kazançları üzerinden etkili bir vergilendirilme

yapılmaması, vergisel boyutta adaleti güçleştirmektedir. Bundan dolayı, sosyal transferler ile vergi politikalarının bir uyum içinde hazırlanması, gelir eşitsizliğini iyileştirmek açısından oldukça kritik bir öneme sahiptir.

2.8.3 Türkiye’de Bölgesel Gelir Dağılımı

2014 yılı ile 2024 yılı arasında Türkiye’nin bölgesel gelir dağılımında herhangi bir iyileşme göstermediğini, aksine dalgalı bir seyir izlediğini tablodaki verilerden elde edebiliriz. Tabloya baktığımızda Gini katsayıları genel olarak 0,30 ile 0,45 arasında değişkenlik göstermiş ve bu durum orta seviyede bir gelir adaletine işaret etmektedir. İstanbul (TR10) özelinde baktığımızda, 2014 yılında 0,367 seviyesinde olan Gini katsayısı 2017 yılına gelindiğinde tip yaparak 0,443 seviyesine yükselmiş ve 2024 yılında 0,429 olarak kaydedilmiştir. Bu durum gelir eşitsizliğinin İstanbul özelinde sürekli olarak derinleştiğini göstermektedir. İstanbul’a benzer biçimde Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerini kapsayan TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan), TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır) ve TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt) bölgelerinde 0,40 seviyelerinde olan Gini katsayıları ile yapısal eşitsizlik sorunun var olduğunu göstermektedir. Antalya, Isparta ve Burdur’u bünyesinde barındıran (TR61) bölgede de Gini katsayısı 2024 yılında 0,422 seviyesine ulaşarak gelir eşitsizliğinin derin olduğu bölgeler arasında yerini almıştır.

TR81 (Zonguldak, Karabük ve Bartın) bölgesi ile TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu ve Yalova) bölgelerine baktığımızda Gini katsayılarının 0,29 ile 0,33 seviyeleri bandında seyrettiğini ve görece gelir dağılımında daha eşitlikçi bölgeler olduğunu söyleyebiliriz. Malatya, Bingöl ve Tunceli’yi (TRB1) kapsayan bölge incelendiğinde ise 2019 ile 2021 yıllarını kapsayan dönemde Gini endeksi 0,30 seviyelerine yaklaşarak gelir adaletinde oldukça bir iyileşme gerçekleşmiştir. Ancak 2024 yılına gelindiğinde Gini katsayısı 0,322 seviyelerine doğru yükselmiş bulunmaktadır.

Tabloyu dönemsel bazda incelediğimizde 2017 yılı ile 2018 yılı arasında birçok bölgede gelir eşitsizliğinde bir derinleşme meydana gelmiştir. Bu artış özellikle İstanbul ve TR22 (Balıkesir, Çanakkale)’de oldukça göze çarpmaktadır. Covid-19 pandemisi etkisi ile 2020 yılına gelindiğinde bölgesel sonuçlar normalden dahada farklılaşmıştır. TR41 (Bursa, Eskişehir, Bilecik) ve TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova) bölgelerinde eşitsizlik iyileşirken, TR61 (Antalya,

Isparta, Burdur) ve TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt) gibi bölgelerde eşitsizlik derinleşmiştir. Bu durum Covid-19 pandemisinin bölgeler arası sosyoekonomik etkilerinin farklılaştığını gözler önüne sermektedir. 2022 ve 2023 yıllarına bakıldığında Gini endeksleri genel olarak çoğu bölgelerde artmış, 2024 yılına gelindiğinde ise birçok bölgede gerileme ya da durağanlaşma meydana gelmiştir.

Bölgesel gelir eşitsizliklerinin açıklamada ekonomik büyüme oranları veya piyasa dinamikleri yeterli olmamaktadır, bunların yanı sıra gelir eşitsizliklerini açıklamak için demografik yapının, vergi politikalarının ve devlet tarafından gerçekleştirilen teşviklerinde etkili olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Nüfusun yoğunluğu ve yapısal özellikleri, özellikle genç yaştaki bireylerin işgücü piyasasına katılım oranı ve istihdam olanakları açısından gelir dağılımında adaleti doğrudan etkilemektedir. TR10 (İstanbul) gibi göç yoğunluğu fazla olan ve farklı ekonomik güçlere sahip kişilere sahip bölgelerde eşitsizliğin derin olması, bu durumun açıkça bir göstergesidir. Hükümet eli tarafından belirlenen vergi politikaları ise bölgesel gelir dağılımını dolaylı yollardan etkilemektedir. Dolaylı vergilerin ağırlıklı olduğu bir vergi sistemine sahip ülkede düşük ve orta gelirli gruplar gelirlerinin büyük bir çoğunluğunu vergi olarak verirken yüksek gelire sahip kişiler görece daha az vergi vererek gelirlerini koruyabilmektedir. Bu durum bölgesel ya da genel fark etmeksizin gelir eşitsizliğinin derinleşmesine sebebiyet verir. Bölgesel gelir dağılımı üzerinde etkisi olan bir diğer faktörde teşvik politikalarıdır. Kalkınmada öncelikli olarak seçilmiş bölgelerde uygulamaya konulan yatırım ve devlet desteği teşvikleri adaleti sağlama potansiyeline sahip olsalar da uygulama alanındaki yetersizlikler ve bu politikaların süreklilik göstermemesi sebebi ile istenilen etki genellikle sınırlı bir ölçüde kalmıştır.

Tablo 2.2. Türkiye’de Bölgesel Gelir Dağılımı

Bölgeler/Yıllar	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
TR10	0,367	0,397	0,413	0,443	0,444	0,428	0,451	0,434	0,444	0,425	0,429
TR21	0,308	0,328	0,356	0,369	0,401	0,358	0,335	0,356	0,358	0,373	0,387
TR22	0,355	0,373	0,357	0,356	0,363	0,376	0,396	0,367	0,354	0,377	0,401
TR31	0,382	0,385	0,384	0,387	0,363	0,358	0,362	0,373	0,385	0,414	0,394
TR32	0,322	0,318	0,321	0,316	0,322	0,317	0,357	0,346	0,360	0,351	0,335
TR33	0,348	0,354	0,332	0,338	0,334	0,337	0,368	0,339	0,354	0,375	0,365
TR41	0,347	0,354	0,341	0,347	0,337	0,303	0,309	0,298	0,355	0,353	0,351
TR42	0,319	0,321	0,317	0,336	0,330	0,306	0,293	0,320	0,309	0,325	0,327
TR51	0,389	0,382	0,395	0,372	0,382	0,352	0,381	0,350	0,402	0,433	0,416
TR52	0,376	0,366	0,355	0,338	0,367	0,354	0,370	0,370	0,413	0,418	0,38
TR61	0,379	0,373	0,381	0,350	0,359	0,355	0,393	0,361	0,362	0,369	0,422
TR62	0,391	0,396	0,414	0,392	0,402	0,376	0,384	0,391	0,399	0,405	0,371
TR63	0,379	0,386	0,367	0,378	0,382	0,361	0,359	0,377	0,373	0,41	0,393
TR71	0,329	0,308	0,335	0,322	0,330	0,339	0,353	0,353	0,383	0,417	0,384
TR72	0,367	0,358	0,369	0,342	0,347	0,353	0,338	0,375	0,387	0,392	0,373
TR81	0,304	0,315	0,315	0,299	0,308	0,281	0,283	0,292	0,295	0,329	0,336
TR82	0,314	0,310	0,340	0,316	0,346	0,343	0,346	0,335	0,346	0,353	0,324
TR83	0,351	0,358	0,346	0,352	0,352	0,349	0,360	0,374	0,375	0,379	0,375
TR90	0,309	0,332	0,356	0,325	0,335	0,348	0,346	0,329	0,351	0,383	0,342
TRA1	0,413	0,352	0,315	0,290	0,313	0,323	0,334	0,351	0,377	0,401	0,399
TRA2	0,366	0,400	0,365	0,349	0,361	0,356	0,383	0,401	0,399	0,408	0,404
TRB1	0,367	0,359	0,340	0,322	0,305	0,301	0,310	0,294	0,314	0,335	0,322
TRB2	0,385	0,374	0,412	0,372	0,342	0,351	0,367	0,355	0,363	0,331	0,326
TRC1	0,326	0,319	0,328	0,316	0,334	0,341	0,347	0,350	0,341	0,401	0,389
TRC2	0,412	0,420	0,380	0,374	0,380	0,391	0,387	0,372	0,340	0,347	0,354
TRC3	0,362	0,352	0,362	0,338	0,364	0,364	0,387	0,377	0,396	0,364	0,372

Kaynak: TÜİK <http://www.tuik.gov.tr/> verileri kullanılarak tarafımda hazırlanmıştır.

Tabloyu kısaca özetleyerek bir sonuca bağlarsak, 2014 ile 2024 yıllarını kapsayan dönem boyunca Türkiye’de bölgesel gelir dağılımı eşitsizlikleri istikrarlı bir görünüm sergileyememiştir, bazı bölgelerde görece daha adil bir dağılım varken, özellikle TR10 (İstanbul) bölgesi ve doğu bölgelerinin genelinde eşitsizlik seviyelerinin derinleştiği görülmektedir. Bu tabloya baktığımızda gelir eşitsizliği sorununun sadece ekonomik politikalar arasında büyüme politikası ile çözülemeyeceğine aynı zamanda demografik yapıya duyarlı istihdam politikalarının, vergi sisteminde daha adil bir yapıya geçişin ve bölgeler arası farklılıkların dikkate alınarak planlanması gereken kalkınma projelerinin de dikkate alınması gerekmektedir.

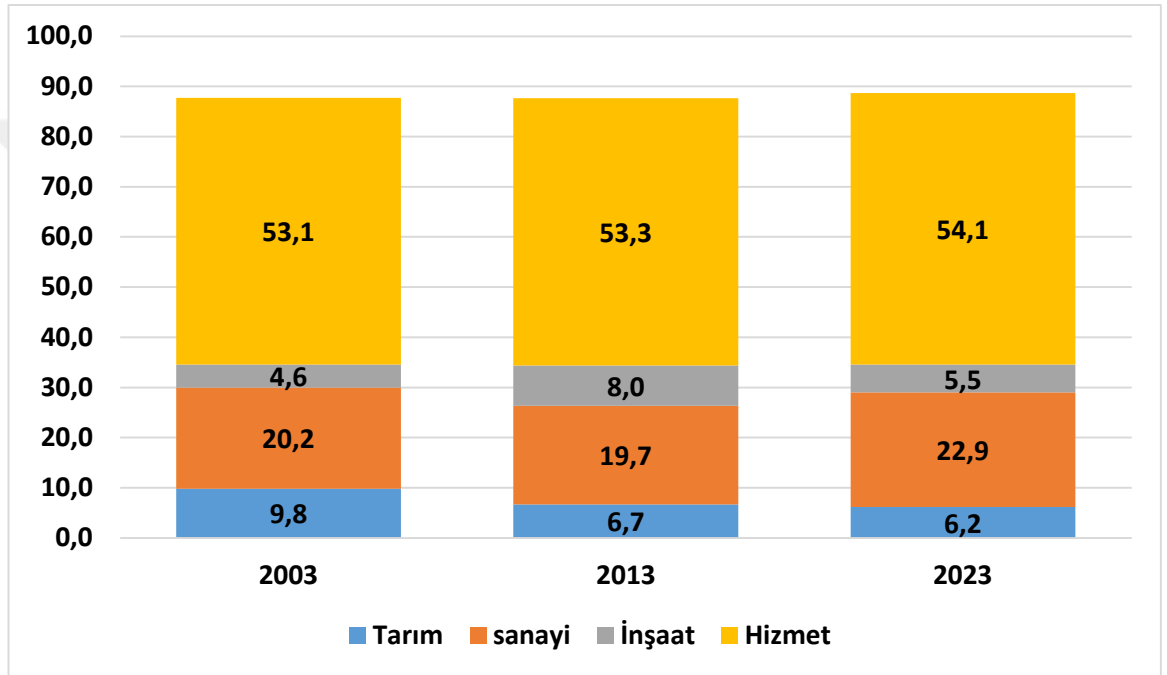
2.8.4 Türkiye’de Sektörel Gelir Dağılımı

2003 yılı ile 2023 yılları arasında Türkiye’de yaşanan sektörel gelir dağılımındaki değişim, sadece ekonomik yapının değişmesini değil bunun yanı sıra vergi politikalarının gelir dağılımı üzerindeki etkilerini de göz önüne getirmektedir. Grafiğe baktığımızda tarım sektörünün Gayri Safi Yurt İçi Hasıla içindeki payı sürekli olarak düşüş eğilimi içindedir. Bu düşüş, kırsal bölgede tarımla uğraşan bireylerin gelir seviyelerinin düşmesine sebebiyet verir. Bu düşüşün başlıca sebeplerinden birisi de tarım sektörünün genellikle dolaylı vergiler yüzünden daha fazla yük altında kalmasıdır. Vergi sistemimizde bulunan KDV ve ÖTV gibi dolaylı vergiler, gelir seviyesi düşük olan tarımsal hanelerde görece daha fazla yük hissettirmektedir, bu durumda eşitsizliği derinleştirici bir etki yaratmaktadır. Her ne kadar ülkemizde tarıma destek ve çiftçiye vergi muafiyeti uygulamaları bulunsada bu uygulamalar maalesef eşitsizliğin derinleşmesini engellemekte yeterli olmamaktadır.

Sanayi sektörünün genel sektörler arasından aldığı paydaki dalgalanmalar vergi gelirlerinin istikrarı bakımından oldukça önemli ve kritik bir rol oynamaktadır. Sanayi sektörünün payındaki artışlar kurumlar vergisinde de artışa neden olacağından dolayı kamu kesimine güçlü bir finansman kaynağı olacaktır. Ancak bu kaynakların gelir dağılımını iyileştirme etkisi tartışmalıdır. Çünkü sanayi karlarının çoğunlukla sermaye sahibi gruplarda bulunması, bu sektörden alınan vergilerden elde edilen gelirlerin toplumsal tabana eşit bir şekilde yayılmasını engelleyebilmektedir. Bu durumu engellemek açısından etkin bir kurumlar vergisi uygulaması ve yatırımı teşvik edici politikaların yürürlüğe girmesi ile sanayileşme eşitsizliğin derinleşmesini durdurucu hatta yok edici bir etki yaratmakta önemli bir rol oynayabilir.

Türkiye’de inşaat sektörünün 2013 senesinde zirve yapması fakat sonraki dönemlerde düşüş yaşaması, Türkiye’de inşaat odaklı büyümenin doruklarına gelindiğini göstermektedir. Bu sektörde sıkça karşımıza çıkan kayıt dışılık, kamunun potansiyel vergi gelirlerinden feragat etmesine yol açmaktadır ve vergi yükünü kayıtlı çalışanlar ile tüketicilerin üstüne yüklemektedir. Ayrıca inşaat sektörüne dayalı büyüme, büyük ölçekli projeler üzerinden yüksek gelire sahip gruplara servet aktarımı sağlamaktadır. Bu durum düşük gelirli kesim üzerinde vergi adaletsizliğini ortaya çıkarabilmektedir.

Hizmet sektörünün gün geçtikçe sürekli ve istikrarlı bir biçimde yükselişi Türkiye ekonomisinde daha fazla hizmet odaklı bir yapı olduğunu göstermektedir. Fakat, bu artışın vergi politikaları bakımından dikkat çeken özelliği, hizmet gruplarının büyük ölçüde dolaylı vergiler aracılığı ile vergilendirilmesidir. Dolaylı vergilerin en önemli yapısal etkisi olan regresif etki, düşük gelire sahip bireylerin gelirlerinin daha çok kısmını tüketime ayırmaları sebebi ile vergi yükünü bu gruplar açısından daha ağır hale getirmektedir. Bu faktör hizmet sektörünün yükseliş sürecinin gelir eşitsizliğini derinleştirme sürecini beraberinde göz önüne sermektedir.

Grafik 2.3. Türkiye'de Sektörel Gelir Dağılımı

Kaynak: TÜİK, Ulusal Hesaplar, Üretim Yöntemiyle GSYH, iktisadi faaliyet kollarına göre A21 düzeyinde cari fiyatlarla, 2024, <http://www.tuik.gov.tr/> verileri kullanılarak tarafımda hazırlanmıştır.

Sonuç olarak Türkiye’de sektörler arası dönüşüm kalkınma sürecindeki gibi tarımdan sanayi ve hizmet sektörüne doğru yönelmektedir. Fakat bu yapısal değişim vergi politikaları ile etkileşimi, gelir eşitsizliğinin yeniden türetilmesine zemin oluşturmaktadır. Tarım sektörünün yıllar içindeki gerilemesi kırsal kesimde yaşayanların üstünde dolaylı vergilerin baskısını daha fazla hissettirmektedir, sanayi sektöründe sermaye birikmesi etkin kurumlar vergisi ihtiyacını gün yüzüne çıkartmakta, inşaat sektöründe oldukça çok olan kayıt dışılık adaletsizliği pekiştirmekte ve hizmet sektörünün yükselişi düşük gelire sahip bireyleri görece

daha fazla vergi yükü altında bırakmaktadır. Bu sebeplerden dolayı gelir eşitsizliğinde bulunan derinliğin azalması için daha adil bir artan oranlı vergi sistemi, kurumlar vergisinin daha etkin kullanılması, dolaylı vergilerin payının genel vergi sistemi içerisinde azaltılması ve sektörel açıdan adil kamu ve vergi teşviklerinin geliştirilmesi gerekmektedir.

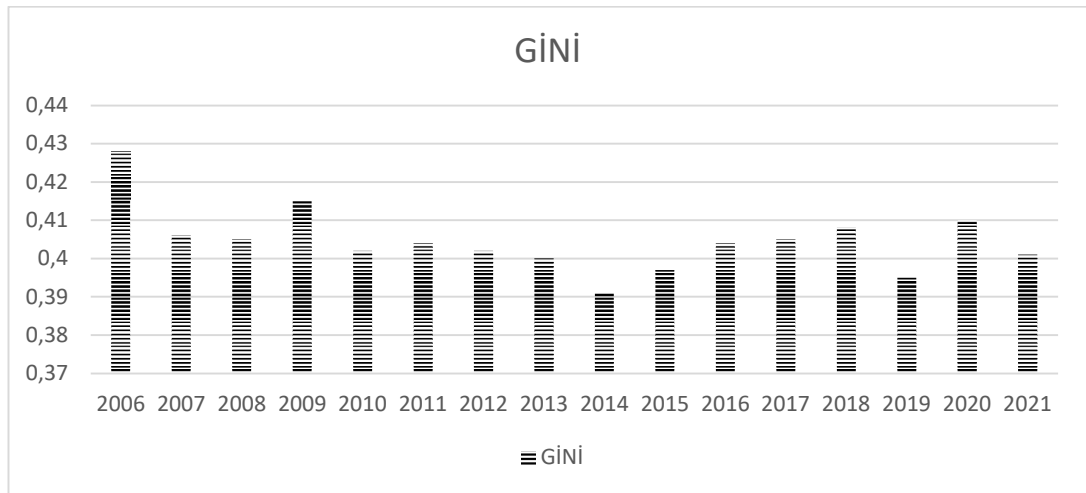
2.9 Türkiye’de Gelir Dağılımı Ölçüm Teknikleri

Türkiye’de ve dünya literatüründe en yaygın olarak kullanılan iki adet ölçüm tekniği vardır bunlardan ilki Gini katsayısı ve Lorenz eğrisidir.

2.9.1 Türkiye’de GİNİ Katsayısı

GİNİ katsayısı ülkedeki toplam gelirin veya servetin dağılımındaki eşitsizliği ölçmede kullanılır ve 0 ile 1 arasında değişen bir göstergedir. Aşağıdaki grafikte Türkiye’nin 2011-2020 arası yıllık GİNİ katsayıları görülmektedir. Veriler 2020 yılına kadar açıklandığı için 2020 yılına kadar olan GİNİ katsayıları gösterilmektedir.

Grafik 1’de Türkiye’de yıllar itibari ile GİNİ katsayısı dikkate alındığında gelir dağılımında bir adaletsizliğin olduğu görülmektedir. Gelirin ortalama % 46,83’lük kısmını nüfusun son %20’lik kısmı alıyor geriye kalan 53,17’lik kısmı ise nüfusun geri kalan %80’lik kısmı kendi arasında ilk %20’lik kısım %6,8, ikinci %20’lik kısım %10,69, üçüncü %20’lik kısım %15,09, dördüncü %20’lik kısım ise gelirin geri kalan %21,34’lük kısmını alıyor.

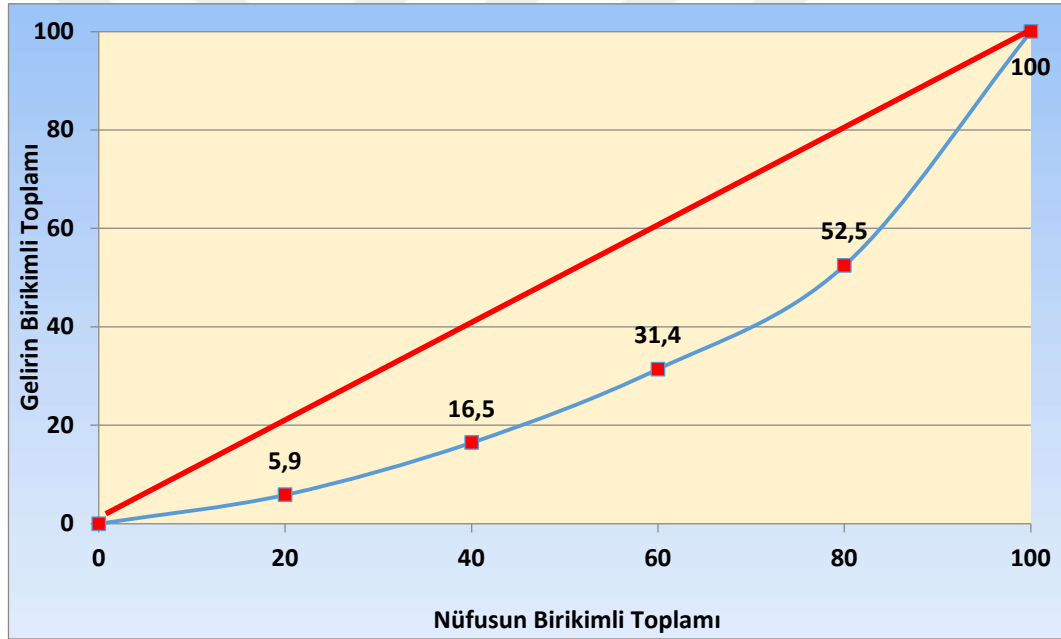
Grafik 2.4. Türkiye’de Gini Katsayısı

Kaynak: TÜİK; Gelir ve Yaşam Koşulları istatistikleri, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-ve-Yasam-Kosullari-Arastirmasi-2020-37404> verileri kullanılarak tarafımda hazırlanmıştır.

2.9.2 Türkiye’de Lorenz Eğrisi

Gelirin eşitsiz dağılımının görsel olarak analiz edilmesini sağlayan lorenz eğrisinin Türkiye’ye ait gösterimi aşağıdaki grafikte verilmektedir.

Grafik’te Türkiye’nin 2020 yılına ait Lorenz verisi aracılığı ile gelir dağılımı gösterilmiştir. Grafik 2’ ye göre gelirin 5,9’luk kısmını nüfusun ilk %20’lik kısmı almaktadır, nüfusun %40’lık kısmı ise gelirin %10,6’lık kısmını elinde tutmaktadır, gelirin %14,9’luk kısmını ise nüfusun %60’lık kısmı elinde tutmaktadır, nüfusun %80’lik kısmı gelirin %21,1’lik kısmını elinde tutarken gelirin geri kalan kısmını yani %47,5’lik kısmını nüfusun son %’lik kısmı sahiptir. Bu açıklamadan da anlaşılacağı üzere Türkiye’de 2020 yılında gelir dağılımında adaletten söz etmek oldukça zordur çünkü gelirin yarısına yakın bir kısmını nüfusun sadece %20’lik kısmı elinde tutarken geri kalan geliri nüfusun %80’lik kısmı paylaşmaktadır.

Grafik 2.5. Türkiye’de Lorenz Eğrisi

Kaynak: TÜİK <http://www.tuik.gov.tr/> verileri kullanılarak tarafımda hazırlanmıştır.

3. İKİNCİ BÖLÜM

3.1 Gelir Dağılımını Sağlamaya Yönelik Maliye Politikaları

1980 sonrasında Türkiye'nin maliye politikaları büyük bir değişime uğramıştır. Ekonomi liberalleşmiş ve korumacı devlet anlayışı terk edilmiştir. Bu değişiklik, özellikle vergi yapısı ve kamu harcamaları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Vergi, kamu harcamaları ve borçlanma politikalarının ortaya çıkan sonuçları, maliye politikasının temel araçları olarak önemli ölçüde büyümüştür (Ulusoy, 2017: 304).

Bu süreçte uygulanan vergi politikaları, doğrudan vergilerin payını önemli ölçüde azaltırken dolaylı vergilerin sistem içindeki payını artırmıştır. Bu politika, özellikle düşük seviyede ve sabit gelire sahip bireylerin vergi yükünü omuzlarında daha fazla hissetmesine neden olmuştur. Bunun sebebi ise dolaylı vergilerin kişilerin gelir durumlarına bakılmaksızın herkesten aynı ölçüde alınması ve eşitsizliğe yol açmasıdır. Vergi politikalarındaki bu farklılık, gelir adaletini arttırmak yerine daha da düşmesine sebebiyet verdi. Ayrıca, sosyal hükümet anlayışının temel vazifelerinden biri olan gelir eşitsizliklerini sağlamayı amaçlayan harcamalarda (sağlık, eğitim ve sosyal güvenli gibi) kısıtlamalar getirildi (Polat, 2021: 133). Bunun yanı sıra, savunma ve altyapı harcamalarına ağırlık verildi. Özetle kamu hizmetlerinden düşük gelire sahip bireylerin yararlanma olanakları azaldı.

İç ve dış borçlanmanın özellikle bütçe açıklarını likidite etme amacı ile kullanıldığı 1980 sonrası dönemde faiz yükü artmış ve borç servis maliyetleri yükselmiştir. Kamusal kaynakların büyük bir kısmının geri ödemelere yönlendirilmesine neden olan artan borç yükü, sosyal harcamalar için ayrılan kamu kaynaklarının azalmasına neden olmuştur. Bu kaynak kıtlığı, gelir dağılımında adaleti dolaylı bir biçimde olumsuz etkilemiş ve kamu hizmetlerine ulaşımında dar gelir sahip bireylerin aleyhine bir dengesizlik meydana getirmiştir. Özetle, 1980 yılı sonrasında uygulamaya konulan bu politikalar ve politikaların hayata geçirilme biçimi, gelir dağılımında ve sosyoekonomik açıdan eşitsizliklerde derinleşmeye yol açmıştır (Ersezer ve Ulutürk, 2004: 154).

3.1.1 Gelir Dağılımı Sağlamaya Yönelik Vergi Politikaları

Devletin kamu harcamalarını finanse etmek için gerçek ve tüzel kişilerden, cebren ve egemenlik gücünü kullanarak, karşılıksız olarak aldığı para şeklindeki ödemeler vergi denir (Akdoğan, 2002: 112).

Vergi sisteminin kişisel gelir dağılımı üzerinde etkisinin olabilmesi için sıralanan bazı faktörlerin varlığı gereklidir görüşü geleneksel görüşe aittir. Bireylerin gelir ve servetlerinin artmaları durumunda, bireylerin bütçeleri açısından katlandıkları vergi yükünde nispi olarak artması, vergi istisna ve muafiyetlerinde azalış meydana gelmesi, matrahta vergi borcunu düşürücü düzenlemeler yapma imkanının da nispi olarak azalış göstermesi gerekmektedir. Vergi sistemlerinde, artan oranlı vergilerin daha fazla olması ve gelir esnekliği bakımından daha avantajlı olan grupların mali önemi daha fazla olmalıdır. Bunların yanı sıra gerçek vergi katlanıcısının, vergi yansımalarının ölçüsünün ve yönünün bilinmesi gelir dağılımında adalet açısından oldukça önem arz etmektedir (Aktan ve Vural, 2002: 7).

Ülkelerin sosyoekonomik yapılarına göre vergi gelirleri dolaylı ve dolaysız olmak üzere ikiye ayrılır. Dolaylı vergiler gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde ağırlık gösterirken, kazanç üzerinden elde edilen dolaysız vergiler gelişmiş ülkelerde politika aracı olarak tercih edilmektedir. Dolaysız vergileri uygulamanın ve tahsilatının kolaylığı bu vergilerin gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler tarafından tercih edilme nedenlerinin başında gelmektedir (Heper, 1981: 41).

Teknik açıdan vergilerin dolaylı olup olmaması devletlerin vergiyi belli amaçlar doğrultusunda kullanmasından dolayı önemlidir. Devletler vergi toplama esnasında kamusal harcamaları finanse etmenin yanı sıra vatandaşlarının sosyoekonomik durumlarını da korumak zorundadır. Bu sebepten dolayı devletler kamusal harcamaları finanse etmek ve vatandaşlarının sosyoekonomik durumlarını korumak için vergi matrahı, vergi oranı, vergi konusu, mükellef durumu, muafiyet ve istisnalarını belirlemekte ve bu konularda düzenlemeler yapmaktadır. Dolaysız vergilerinin varlığı, fiyat yükselişlerinden dolayı vergi yükünün yüksek gelirlilerce, dolaylı vergilerin varlığı durumunda ise vergi yükünün düşük gelirli gruplar tarafından katlanılmasına sebebiyet vermektedir. Tüketimi zorunlu mallar üstünde dolaylı vergiler uygulanıyor ise; marjinal tüketim eğilimi fazla olan, gelir seviyesi düşük grupların satın alma gücü düşür ve bu grupların yaşam kalitelerinde azalma meydana gelir. Vergilerin yansıma özelliklerinin varlığından dolayı dolaylı vergi

ile vergilendirilen mallarda vergi yükü genellikle nihai tüketicinin omuzlarında kalmakta ve kamu finansmanını büyük ölçüde nihai tüketiciler karşılamaktadır (Akdoğan, 2002: 446). Dolaysız vergileri genellikle gelir ve servetleri fazla olduğu için gelir düzeyi yüksek gruplardan alınabilmektedir. Devlet bu gruplardan aldığı vergileri gelir dağılımında adaleti sağlamak adına politika aracı olarak kullanmaktadır. Ayrıca dolaysız vergiler gelir seviyesi düşük olan gruplara doğru bir transfer aracıdır. Bu sebeplerden dolayı dolaysız vergiler düşük gelirli grupların gelirlerinde arttırıcı bir etkiye neden olmaktadır (Yüce, 2001).

Özetle vergi politikası devletlerin gelir dağılımı ile mücadelede kullandığı en önemli maliye politikası araçlarından biridir. Devlet Robin Hood yaklaşımını kullanarak zengini vergilendirip bu vergileri da fakirlere transfer ederek gelir dağılımında adaletsizliklerin önüne geçmiş olur. Gelir vergileri gelir dağılımında adaleti, vergi sonrasında gelir üzerinde bıraktığı etkiler doğrultusunda etkiler. Vergiler artan oranlı, oransal oranlı ve azalan oranlı yapılara sahip olabilmektedir. Gelir arttıkça gelire bağlı olarak vergi oranının artması artan oranlı verginin, vergi bazı değişmedikçe değişmeyen vergiler oransal verginin olduğunu gösterir. Kişinin geliri arttıkça azalan vergi oranı ise azalan oranlı verginin varlığından kaynaklıdır ve bu durum gelir dağılımını olumsuz etkilemektedir. Oransal vergiler gelir dağılımı üzerinde nötr iken, artan oranlı vergiler gelir dağılımını pozitif yönde etkilemektedir (Boyce ve Melvin, 1996: 895).

3.1.2 Gelir Dağılımı Sağlamaya Yönelik Kamu Harcamaları Politikası

Kamu kaynaklarının kullanım şekli, kamu mallarının finansmanında ve kamu hizmetlerinin (eğitim, sağlık, güvenlik gibi) sunumunda direkt ya da indirekt olarak gelirin oluşumunu etkiler. Bu bakımdan transfer harcamalarının karşılıksız olanları özellikle sosyal transferler gelir dağılımında adaletin ve sosyal refah seviyesinin arttırılması açısından oldukça önemli bir araç niteliğindedir. Fakat, bu harcamaların teoride üstlenmesi gereken sosyal işlevi tam anlamıyla yerine getiremediği, dolayısıyla gelir dağılımı adaletsizliğinin zaman içinde derinleştiği Türkiye örneğinde açık bir şekilde görülmektedir. 1980 ve 1990 yılları arasında kapsayan dönemde bütçe açıklarının Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) içindeki payı düz bir yol izleyememiş, genel eğilim ise düşüş yönünde gerçekleşmiştir. Fakat 1990'lı yıllardan sonra, özellikle transfer harcamalarında meydana gelen yükselişle birlikte bütçe açıklarında gözle görülür bir artış meydana gelmiştir. Bu süreçte

transfer harcamalarının kamu harcamaları içindeki miktarı gittikçe artmış dolayısıyla bu da bütçedeki yapının bozulmasına yol açmıştır (Ulusoy, 2003: 266).

1998 yılı sonrasında ise kamu giderlerinde ciddi miktarda bir yükseliş yaşanmıştır. 1999 yılında kamu harcamalarının GSMH'ye oranı %35,89'a çıkarken 2002 yılına gelindiğinde bu oran %42,87'ye çıkmıştır. Bu artış bizlere kamusal harcamaların milli gelir içindeki payının kalıcı ve yüksek bir seviyeye ulaştığını göstermektedir. Fakat aynı yıllarda kamu gelirleri, kamusal giderlerin sadece %60'ını finanse edebilmiştir. Bu durum, kamu finansman yapısındaki ciddi dengesizlikleri göz önüne sermektedir. Kamu harcamalarının sistematik yapısı bu durumda dahada önem kazanmaktadır. 2002 yılına gelindiğinde transfer harcamaları, kamu harcamalarının geneline bakıldığında %66'sını oluşturmaktadır. Fakat bu harcamaları %60'ı borç faizlerinin ödenmesi ile meydana gelmiştir. Başka bir deyimle transfer harcamaları gelir dağılımında adaleti sağlamaya yönelik kullanılmak yerine devletin borç finansman kaynağı olarak kullanılmıştır. Özetle bu dönemlerde Türkiye'de uygulanan kamu maliyesi politikaları, fonksiyonel gelir dağılımında olumlu fayda sağlayıcı etki gösterememiştir (Akyıldız, 2006: 13).

3.2 TÜRKİYE'DE SOSYAL KORUMA HARCAMALARI

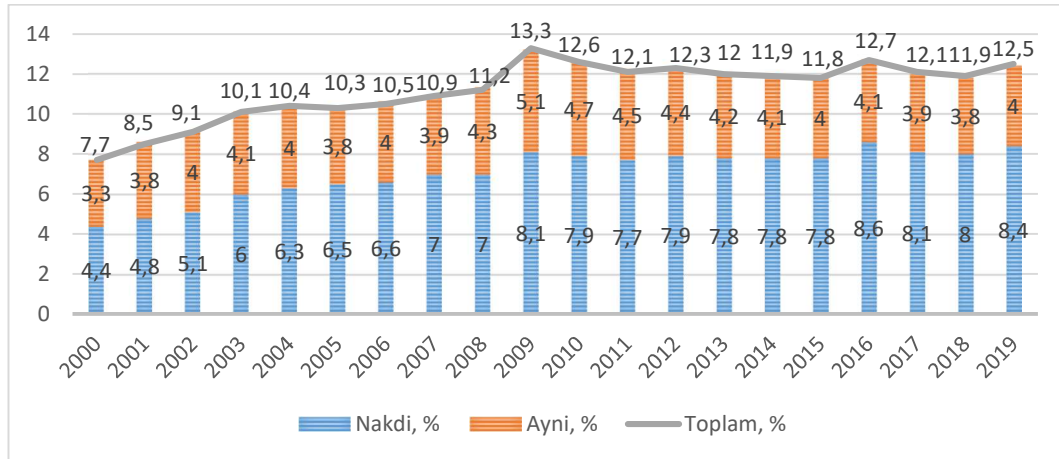
Türkiye'de temel kamu politikası araçları olarak değerlendirilen eğitim ve sağlık harcamaları, uzun süredir gelir dağılımında adaleti sağlamaya çalışmaktadır. Fakat bu alanlara aktarılan kamu harcamalarının, tek başına gelir adaletini sağlamaya yeterli olmadığı görülmektedir. Bu harcamalar yönelik sürekli ve kalıcı harcamalar olmasına rağmen, özellikle gelir seviyesi düşük grupların yaşam kalitelerinde sürdürülebilir ve kapsayıcı gelişmeler gerçekleşmemiştir. Bu olay, hızlı kentleşme, popülasyondaki ani artışlar, işsizlik seviyesindeki yüksek oranlar ve iç göç gibi farklı sosyoekonomik faktörlerle birlikte dikkate alınmalıdır. Ayrıca, gelenekselci aile yapısının değişmesi ele alındığında toplumun bazı kesimleri sosyal dışlanma riski ile karşı karşıyadır. Bu sebepten ötürü, sosyal yardım harcamalarının önemi ve büyüklüğü giderek daha önemli bir hal almaktadır.

Aşağıdaki grafikte Türkiye'de sosyal harcamaların GSYH' e içindeki payı 2000 yılında %7,7 iken, bu oran sürekli artarak 2009 yılında ulaştığı en yüksek seviye olan %13,3 seviyesine ulaşmıştır. Bu dönem sosyal destek giderleri bakımından “yoksul yanlısı” bir dönem olarak değerlendirilmektedir. 2009 yılını takip eden yıllarda bu oranlarda düşüş yaşanmış ve en nihayetinde 2018 yılına

gelindiğinde bu oran %11,9 seviyesine kadar gerilemiştir. Ancak 2019 yılında tekrar artış eğilimi göstererek %12,5 seviyesine kadar yükselmiştir. Bu gelişmeler göz önüne alındığında, 2000 yılına kıyasla sosyal harcamaların GSYH içindeki payında bir artış yaşandığını ve bu artışın gelir seviyesi düşük kimseler için daha kapsayıcı bir sosyal koruma sistemi sunduğunu ortaya koymaktadır.

Türkiye’de sosyal yardımlar hem nakdi hem de ayni olarak gerçekleştirilmektedir. 2000–2019 yılları arasında elde edilen veriler, nakdi yardımların GSYH içindeki payının ayni yardımlara göre daha yüksek olduğunu göstermektedir. 2000 yılında bu iki yardım türünün milli gelirdeki payları birbirine yakinken, sonraki yıllarda nakdi yardımların oranı belirgin şekilde artmıştır. Ayni yardımların payı büyük ölçüde sabit kalırken, nakdi yardımların oranının yaklaşık iki katına çıkması, doğrudan gelir transferlerine dayalı sosyal yardım politikalarının öne çıktığını göstermektedir. Bu durum, yardım politikalarının daha bireyselleştirilmiş ve hedef odaklı hale geldiğine işaret etmektedir.

Sonuç olarak, Türkiye’de gelir eşitsizliğiyle mücadelede sosyal yardımlar, eğitim ve sağlık harcamalarının tamamlayıcısı olarak önemli bir rol üstlenmektedir. Özellikle ekonomik kriz dönemlerinde, kırılgan grupları destekleyerek sosyal bütünlüğü sağlamaya katkı sunmaktadır. Bu çerçevede, gelir adaletini sağlamaya yönelik kamu politikalarının tasarımı, sosyal yardımların hem kapsamının genişletilmesi hem de hedefleme mekanizmalarının iyileştirilmesi öncelikli stratejiler arasında yer almalıdır.

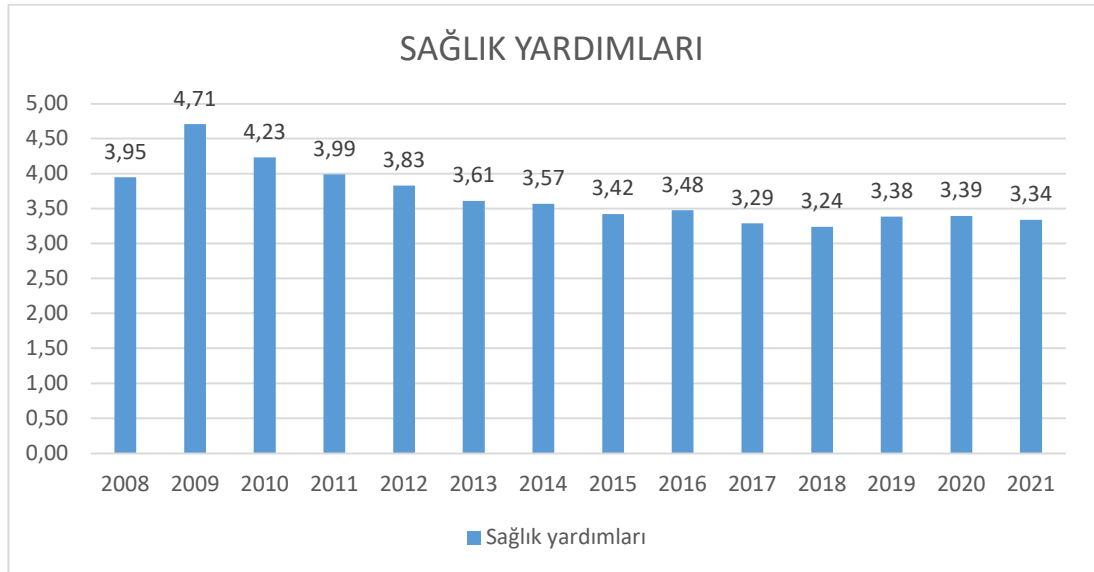
Grafik 3.1 Ayni ve Nakdi Sosyal Koruma Yardımları GSYH İçerisindeki Payı, %, 2000-2019, Türkiye.

Kaynak: TÜİK, Sosyal Koruma İstatistikleri. Verileri kullanılarak tarafımda hazırlanmıştır.

3.2.1 Türkiye’de Sağlık Yardımları

Sağlık yardımları sosyal koruma harcamalarının en önemli alt kollarından biri olup bireylerin yaşam kalitesini yükseltmenin yanı sıra toplumsal refahın adil dağılımına da hizmet eden bir yardım türüdür.

2008 yılı ile 2021 yılları arasına bakıldığında Türkiye’de sağlık yardımlarının GSYH içindeki oranının %3 seviyesi ile %4,7 seviyeleri arasında dalgalanmalı bir seyir olmasına karşın görece istikrarlı bir seviyede bulunması, devletin sosyal devlet anlayışını benimseyerek sağlık alanındaki sorumluluklarını istikrarlı bir şekilde yerine getirdiğini söylenebilir. Kamu tarafından sağlık harcamalarının üstlenilmesi, özellikle düşük gelire sahip bireylerin sağlık hizmetlerine ulaşmasında kritik bir denge unsuru oluşturur. Şahsi harcamalar yolu ile finanse edilen sağlık sektörü düşük gelirli bireylerin üstünde fazlasıyla bir yük oluştururken, devlet yardımları ile finanse edilen sağlık sektörü bu baskıya kıvrarak gruplar arası refah farkını görece azalmaktadır. Bu açıdan baktığımızda kamu tarafından finanse edilen sağlık yardımları sadece kişilerin kişisel düzeyde sağlık hakkını korumakla kalmaz aynı zamanda yeniden dağıtım mekanizmasını da kullanarak gelir dağılımında adaleti sağlayıcı etki ortaya çıkarır. Bu açıklamalar ışığında söz konusu dönem dikkate alındığında kamunun yapmış olduğu sağlık yardımlarının GSYH içindeki istikrarlı oranı, sosyal devlet görüşünün gelir dağılımı üzerindeki dengeleyici işlevinin somut bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Grafik 3.2. Türkiye’de Sağlık yardımları

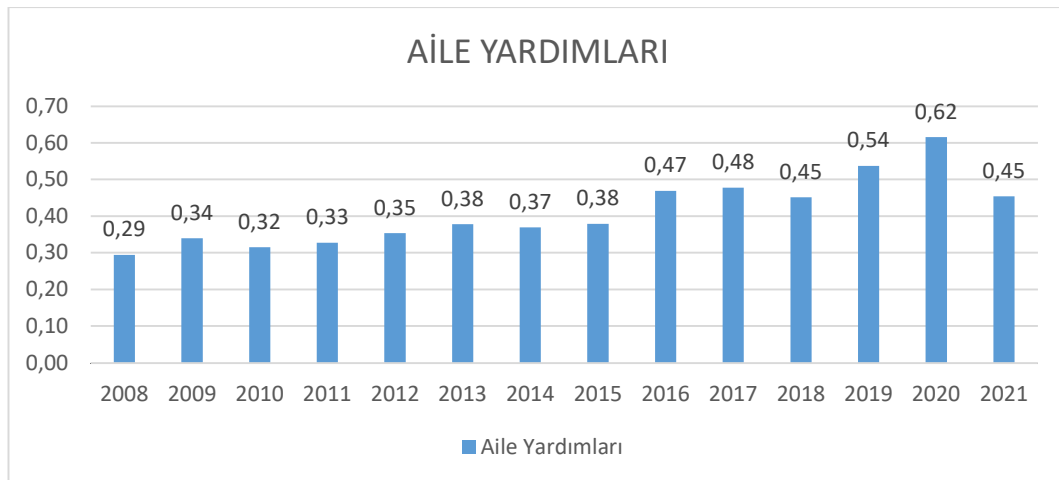
Kaynak: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database> verileri kullanılarak tarafımca hazırlanmıştır.

3.2.2 Türkiye’de Aile Yardımları

Türkiye gibi sosyal devlet anlayışına sahip ülkelerde sosyal devlet politikalarının önemli bir unsuru olan aile yardımları, gelir dağılımı açısından toplumsal refahı ve adaletsizliklerin seyrini anlamak açısından önemli bir göstergedir

Aşağıdaki grafikte Türkiye’de 2008-2019 yılları arası aile yardımlarının milli hasıla içerisindeki payları verilmektedir. 2008 senesinde 0,29 oranında olan aile yardımları 2020 yılına gelindiğinde tip yaparak 0,62 seviyesine kadar çıkmıştır. Bu artış Türkiye’nin sosyal transferler yardımıyla hanehalkı gelirlerini destekleme açısından her geçen gün daha somut bir rol üstlendiğini ortaya koymaktadır. 2008 yılı ile 2013 yılları arasında çoğunlukla istikrarlı bir artış yaşanmış olsa da 2014 senesi ile 2017 seneleri arasında bahsi geçen yardımların 0,37 ile 0,48 aralığında dalgalandığı görülmektedir. Özellikle 2019 ile 2020 yıllarındaki hızlı artış Türkiye’de ekonomik kırımların olduğu dönemlerde devletin sosyal transferler aracılığı ile hanehalkını desteklediği görülmektedir.

Gelir eşitsizliği penceresinden konuyu ele aldığımızda, bu artış eğiliminin düşük gelire sahip grupların durumunu iyileştirmeye yönelik önemli bir işlevi olduğu söylenebilir. Fakat tek başına aile yardımlarının gelir eşitsizliğindeki derinleşmede etkili olmayacağını, bu politika aracının yapısal istihdam ve vergi adaleti politikalarıyla desteklenmesinin gerektiğini aksi halde sadece geçici bir denge ortamı oluşacağını rahatlıkla söylenebilir. Dolayısı ile gelir dağılımındaki anlık bir iyileşme gelir dağılımında kısa vadede denge sağlasa da uzun vadede tek başına olduğunda fazla işe yarar bir politika olmamaktadır.

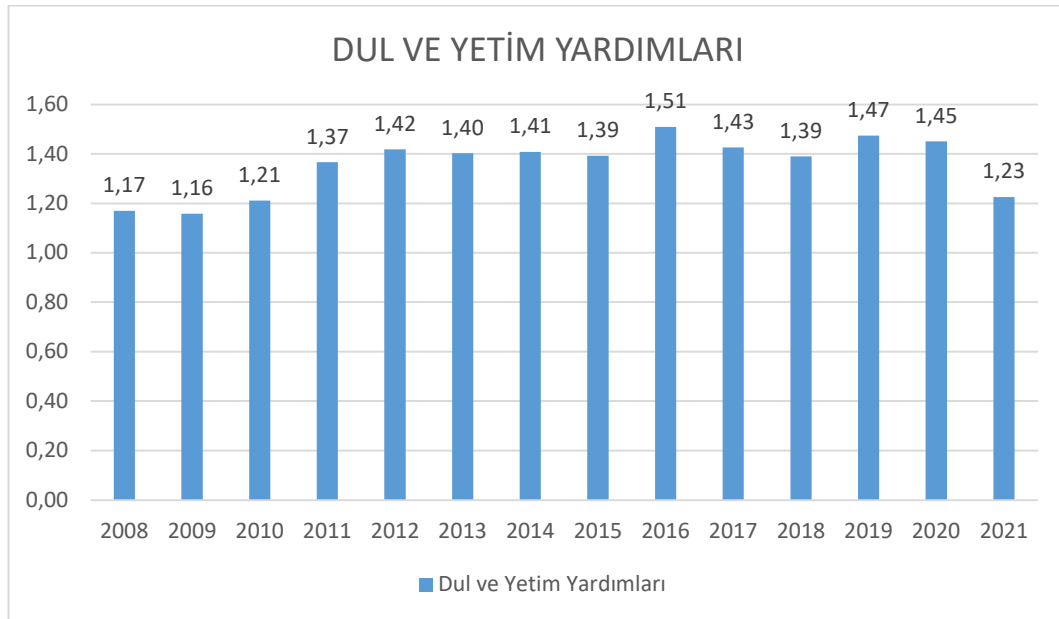
Grafik 3.3. Türkiye'de e Aile yardımları

Kaynak: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database> verileri kullanılarak tarafimca hazırlanmıştır.

3.2.3 Türkiye’de Dul ve Yetim Yardımları

Sosyal güvenlik sisteminin narin grupları koruma işlevi çerçevesinde bulunan dul ve yetim aylıkları, bireysel refahı güvence altına almakla kalmayarak aynı zamanda gelir eşitsizliğini azaltma mekanizmasına da katkı sağlayan bir politika aracıdır.

Aşağıdaki grafikte Türkiye’de 2008-2019 yılları arası dul ve yetim yardımlarının milli hasıla içerisindeki payları verilmektedir Türkiye’de dul ve yetim aylıklarının 2008 senesinde 1,17 seviyesinde olduğu, seyreden yıllarda kademeli bir artış göstererek 2014 senesinde 1,41 seviyesine, 2016 senesinde ise tip yaparak 1,51 seviyesine yükselmiştir fakat bu yıldan sonra tekrar dalgalanmalı olarak düşüşe geçmiş ve 2021 senesine ulaştığımızda 1,23 seviyesine kadar gerilemiş bulunmaktadır. Bu dalgalanmalı seyir, dul ve yetim yardımlarının özellikle ekonomik dalgalanmalar ve enflasyonist dönemler karşısında yeterli olmadığını ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra bu yardımlar, gelir transferi fonksiyonu sayesinde düşük gelirli hane halkının refah seviyesini yükselterek gelir eşitsizliğini daraltıcı etki yapmaktadır. Ancak söz konusu aylıkların enflasyon karşısında yaşadığı erime, bu etkinin sınırlı kalmasına yol açmaktadır. Bu sebepten ötürü dul ve yetim aylıklarının daha sürdürülebilir ve enflasyona duyarlı bir şekilde revize edilmesi, gelir eşitsizliğindeki derinleşmeye kalıcı çözüm bulunabilmesi açısından kritik bir önem arz etmektedir.

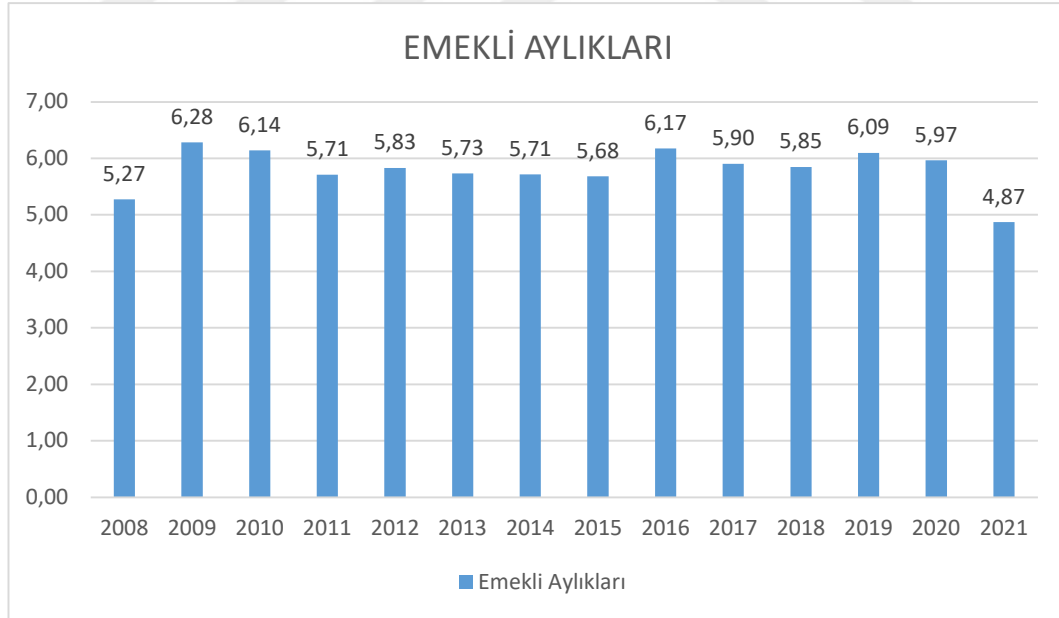
Grafik 3.4. Türkiye’de Dul ve Yetim Yardımları

Kaynak: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database> verileri kullanılarak tarafımda hazırlanmıştır.

3.2.4 Türkiye’de Emekli Yardımları

Sosyal güvenlik sisteminin temel biri olan emekli aylıkları, sadece bireylerin yaşam standartlarını koruma altına almakla kalmamakta, bunun yanı sıra gelir eşitsizliğindeki derinliği azaltıcı yönde bir etkiye de sahip bulunmaktadır.

2008 senesinde Türki’ye de 5,27 oranında olan emekli aylıkları, 2009 senesinde 6,28 ile en yüksek seviyesine çıksa dahi seyreden yıllarda dalgalanarak 2014 ve 2015 senelerinde 5,71 seviyesine gerilemiş bulunmaktadır. 2019 senesine gelindiğinde 5,97 seviyesine ulaşsa da 2021 senesinde bu oran gerileyerek 4,87 seviyesine kadar gelmiştir. Bu istatistiksel veriler bize emekli aylıklarının reel değerinin zaman içinde kaybolduğunu ve azaldığını ve özellikle enflasyon karşısında eridiğini ve yetersiz kaldığını ortaya koymaktadır. Düzenli gelir transferi fonksiyonu aracılığı ile emekli aylıkları, yaşlı nüfusun yoksulluk riskini azaltarak gelir eşitsizliğindeki derinliği kısmen iyileştirici katkı sağlasa da, reel düşüşler sebebi ile bu etkinin sınırlı olduğu görülmektedir. Bu sebeplerden dolayı emekli aylıklarının, enflasyona duyalı ve gelir grupları arasındaki farklılıkları göz önünden bulunduran bir yapıda yeniden yenilenmesi, gelir adaletinde daha kalıcı bir iyileşme sağlanabilmesi açısından oldukça önem arz eder.

Grafik 3.5. Türkiye’de Emekli Yardımları

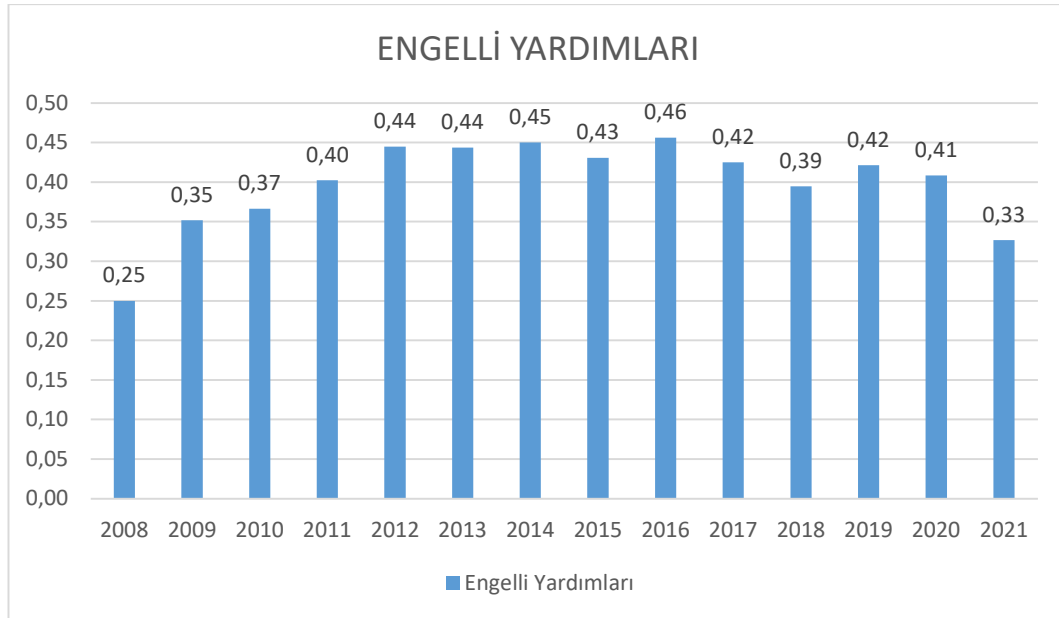
Kaynak: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database> verileri kullanılarak tarafımcı hazırlanmıştır.

3.2.5 Türkiye’de Engelli Yardımları

Engelli vatandaşlara yönelik yapılan sosyal yardım harcamaları, sadece engele sahip grupların toplumsal hayata kazanımını sağlayan bir mekanizma değil, aynı zamanda gelir eşitsizliğini azalmasını sağlamaya yönelik bir politika aracıdır.

Aşağıdaki grafikte Türkiye’de 2008-2019 yılları arası engelli yardımlarının milli hasıla içerisindeki payları verilmektedir. Türkiye’deki istatistiklere bakıldığında 2008 senesinde 0,25 seviyesinde olan yardımlar 2014 senesine gelindiğinde 0,45 ile en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Bu 7 senelik süreçte, sosyal transferlerin engelli bireyler için gelir desteğini arttırmada etkin bir biçimde kullanıldığını göz önüne sermektedir. Fakat 2015 senesinden sonraki yıllarda yardımların 0,43-0,39 seviyelerinden değişkenlik göstermesi, bu yardımın devamlılık bakımından sınırlı bir istikrar gösterdiğine işaret etmektedir.

Gelir dağılımı perspektifinden baktığımızda, engelli bireylere yönelik yapılan yardımlardaki artışlar eşitsizlikleri azaltıcı etki sağlamış, ancak son dönemlerdeki düşüş bu etkinin zayıfladığını göstermiştir. Bu durum, sosyal yardım harcamalarının tek başına gelir adaletini kalıcı biçimde sağlamada başarısız kaldığını; istihdam, eğitim ve erişilebilirlik politikaları ile desteklenmediği müddetçe gelir adaletsizliğinin yeniden derinleşeceğini ortaya çıkarmaktadır.

Grafik 3.6. Türkiye’de Engelli Yardımları

Kaynak: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database> verileri kullanılarak tarafımda hazırlanmıştır.

3.2.6 Türkiye’de İşsizlik Yardımları

Sosyal koruma çarkının önemli bir dişlisi olarak adlandırabileceğimiz işsizlik yardımları, bireylerin çalışmadığı sürecin belirli bir döneminde gelir kaybını telafi ederek ekonomik istikrarı destekleyen ve toplumsal refahın bozulmasını engelleyen bir sosyal politika aracıdır.

Aşağıdaki grafikte Türkiye’de 2008-2019 yılları arası işsizlik yardımlarının milli hasıla içerisindeki payları verilmektedir. 2008 ile 2021 yılları arasında Türkiye’de işsizlik yardımlarının GSYH içindeki payı incelendiğinde ülkemizin bu alanda düşük harcama yaptığı görülmektedir. 2008 senesinde 0,07 olan seviye, 2008 küresel krizi sonrası kademeli olarak yükselmiş, özellikle COVID-19 pandemisinin etkisiyle 2020 senesinde %0,88’ e ulaşarak tip noktasını görmüştür. Bu istatistiklere baktığımızda Türkiye’de işsizlik yardımlarını kriz dönemlerinde ortaya çıktığını ve geçici bir destek mekanizması olarak kullanıldığını söyleyebiliriz.

Gelir dağılımını iyileştirici etkisi maalesef sınırlıdır çünkü işsizlik yardımları hak sahipliği koşulları ile bireylere transfer edilebilmektedir, bu sebepten dolayı yeniden dağıtım etkisi oldukça sınırlı kalmaktadır. Sadece belirli bir sigorta gün prim sayısına ulaşmış kişilerin bu yardımlardan faydalanabilmesi, özellikle bizim gibi kayıt dışı istihdamın oldukça yüksek seviyelerde olduğu ülkelerde düşük gelirli bireylerin önemli bir kısmını dışarıda bırakmaktadır. Bu sebeplerden dolayı işsizlik yardımları gelir adaletsizliğini yapısal düzeyde düşürebilen bir araç olmaktan çok, kriz ve daralma dönemlerinde düşük gelirli bireylerin ani gelir kayıplarını telafi ederek fakirleşme sürecini yavaşlatan bir tampon görevi görmektedir.

Bu bakımdan, Türkiye’de işsizlik yardımlarının transferinin düşük düzeyi ve sınırlı kapsayıcılığı, sosyal devletin gelir adaletini sağlayıcı fonksiyonunu kısmen meydana getirdiğini ortaya çıkarmaktadır.

Grafik 3.7. Türkiye'de İşsizlik Yardımları

Kaynak: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database> verileri kullanılarak tarafımda hazırlanmıştır.

3.3 OECD Ülkelerinde Sosyal Koruma Harcamaları

Dünyadaki birçok ülkenin uygulamakta olduğu sosyal koruma yardımları uygulamaları sürekli geliri sağlayan yaşam standartlarını korumak, gelir dağılımında eşitsizliği engellemek, maddi ve manevi sosyalleşmeyi ve marjinalleşmeyi engellemek amacıyla yapılmaktadır. Sosyal yardım uygulamaları farklı ülkelerde farklı biçimlerde uygulanmaktadır. Kurumsallaşma açısından birçok ülkeden ileri seviyede olan Avrupa ülkelerinin uygulama örnekleri diğer ülkelere referans teşkil eder niteliktedir. Sosyal koruma yardımları mekanizmaları üç şekilde uygulanmaktadır. İlk olarak çocuklu ailelere yapılan yardımlar yani belirgin bir sosyal gruba, gelir düzeylerine bakılmaksızın yapılan yardımlardır. Sosyal koruma yardımlarının ikinci uygulama alanı ise işsizlik ve emekli aylıkları gibi sosyal sigortalar aylıklarıdır. Üçüncü ve son olan sosyal koruma yardımları uygulaması ise; ortalama gelir düzeyine göre asgari geçim seviyesinin altında kalanlara, engellilere ve yaşlı olup herhangi bir emekli aylığı olmayan nüfusa gibi belirli kesimlere yapılan ayni ya da nakdi yardımlardır (Lindert, 2002: 3-4 aktaran Eroğlu vd., 2017: 3). Türkiye'nin de aralarında bulunduğu bazı ülkelerde sosyal koruma yardımları işgücü piyasasının dışında kalan grupları kapsarken, iş gücü piyasası kapsamında olmasına rağmen asgari geçim seviyesinin altında kalmış bireyleri kapsamayarak dışlanmalarına sebebiyet verilmektedir (Eroğlu vd., 2017: 3)

Hükümetler tarafından yapılan sosyal yardım harcamalarının ne seviyede olduğunun yanı sıra bu harcamaların içeriklerinin de neler olduğu oldukça önemli bir olgudur. OECD Sosyal Harcamalar Veri tabanına (SOCX) göre sosyal harcamalar “iş gücü popülasyonuna yapılan destekler, eğitim ödenekleri, emekli aylıkları, sağlık harcamaları ve sağlık harici yapılan tüm sosyal hizmetlerin toplanması ile bulunur. OECD ülkelerinde OECD Veri tabanı yönetmeliğine göre sosyal koruma yardımları 1980 yılından 2009 yılına kadar olan dönemde beşer yıllık veriler ile hazırlanırken; 2010 yılının başından itibaren bu veriler yıllık olarak hazırlanmaya başlamıştır. OECD üyesi 34 ülkenin sosyal koruma yardımlarının GSYH’ye oranı 2009 senesine kadar yıllık bazda %20’nin altında seyrederken, 2010 yılı ile 2014 yılları arasında bu oran ortalama %21 olarak yükselmiştir. 2014 yılına gelindiğinde OECD sosyal koruma harcamalarının GSYH’ye oranı incelendiğinde %31,9 ile Fransa ilk sırayı almıştır. Fransa’yı %31,0 ile Danimarka ve Finlandiya takip etmiştir. Bu ülkelerin haricinde hem OECD hem de AB-15 ülkelerinden olan Belçika %30,7, İtalya %28,6, Avusturya %28,4, İsveç %28,1, İspanya %26,8, Almanya %25,8, Portekiz %25,2 ve Yunanistan %24,0 olan sosyal koruma yardımları harcaması oranları ile OECD ülkelri ortalamasının üstünde bir orana sahiptirler. OECD ülkeleri arasında sosyal koruma harcamalarının GSYH’ye oranı bakımından ortalamanın altında kalan ülkelere birisi de Türkiye’dir. 2014 yılında genel olarak OECD ülkelerinin ortalaması artmış olsa da Türkiye %12,7’lik bir oranla ortalamanın altında ve ülke sıralamalarının sonlarında yer almıştır (Bozkaya, 2016: 32).

Sosyal koruma harcamalarının gayrisafi yurt içi hasıla içindeki oranı, uluslararası düzeyde refah devletlerinin büyüklüğünü karşılaştırmak açısından temel bir gösterge işlevi görmektedir. Ancak ülkeler arasındaki sosyal politika yaklaşımlarını daha kapsamlı bir biçimde analiz edebilmek için, sosyal koruma harcamalarının alt bileşenlerini oluşturan farklı sosyal politika alanlarının da dikkate alınması önem taşımaktadır. Bu bağlamda, izleyen bölümde toplam sosyal koruma harcamaları kapsamında değerlendirilen sekiz temel alan (yaşlılık, sağlık, malullük, dul ve yetim aylıkları, aile ve çocuk yardımları, aktif işgücü piyasası programları, işsizlik) üzerinden OECD ülkelerindeki harcama dağılımları mevcut veriler doğrultusunda incelenecektir. (Çalışır, 2022: 86)

3.4 OECD Ülkelerinde Sosyal Koruma Harcamalarının Fonksiyonel Olarak Dağılımı

Çalışmamda ele aldığım OECD üyesi ülkelerde 2017 yılında meydana gelen sosyal koruma ödemelerinin fonksiyonel dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Seçili OECD ülkeleri arasında yaşlılık harcamalarının payı diğer sosyal koruma harcamaları arasında en büyük paya sahiptir. Bu harcamayı sırayla; sağlık, aile, malullük, dul ve yetim, işsizlik harcamaları takip etmektedir. Toplam sosyal koruma harcamalarının üçte ikisini yaşlılık ve sağlık harcamaları oluşturmaktadır. Sayısal bir ifade ile anlatacak olursak yaşlılık ve ölüm aylığı harcamaları GSYH'nin %8'ini, sağlık harcamaları GSYH'nin %5,6'sını oluşturmaktadır.

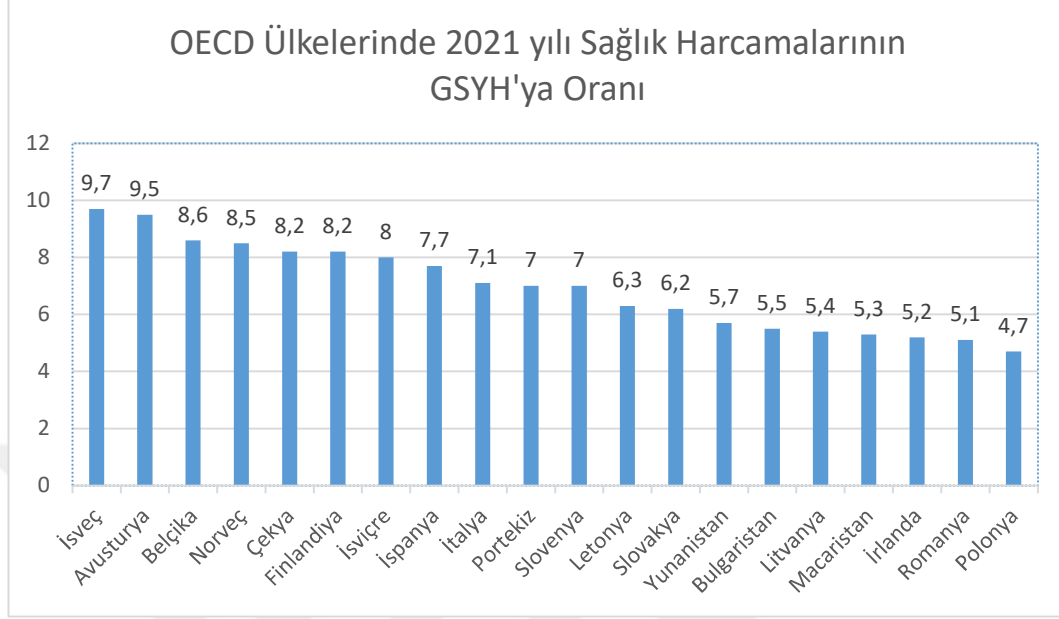
Tablo 3.1. Sosyal Koruma Harcamalarının Fonksiyonel Dağılımı (2017 %GSYH)

Ülkeler	Yaşlılık	Dul- Yetim	Malullük	Sağlık	Aile	İşsizlik
Avusturya	12,0	0,1	2,2	6,0	2,1	0,6
Belçika	9,8	1,7	3,0	7,9	2,7	1,8
Bulgaristan	9,0	0,1	0,2	4,2	1,9	0,4
Çekya	7,4	0,5	1,7	5,9	2,0	0,4
Finlandiya	12,6	0,8	3,2	5,6	2,9	1,9
İrlanda	3,5	0,3	1,6	5,2	1,6	1,0
İspanya	9,2	2,2	2,4	6,3	0,8	1,6
İsviçre	6,4	0,5	2,9	3,1	1,8	0,8
İtalya	13,2	2,5	1,8	6,4	2,0	0,9
Letonya	7,0	0,2	2,2	3,4	2,2	0,6
Litvanya	6,1	0,3	2,1	4,3	1,8	0,2
Macaristan	8,0	1,0	1,6	4,7	2,7	0,3
Norveç	8,9	0,3	4,4	6,5	3,2	0,4
Polonya	8,9	1,8	2,2	4,5	2,6	0,2
Portekiz	11,0	1,8	1,7	5,7	1,2	0,7
Romanya	8,9	0,1	1,0	4,1	1,2	0,1
Slovakya	6,8	0,8	1,9	5,4	1,7	0,4
Türkiye	6,0	1,4	0,5	3,3	0,5	0,3
Yunanistan	13,1	2,4	1,7	4,8	1,6	0,5
İsveç	9,1	0,3	3,8	6,5	3,4	0,3

Kaynak: OECD Ulusal Hesap İstatistikleri (Veritabanı)

3.4.1 OECD Ülkelerinde Sağlık Harcamaları

OECD ülkelerinde gelir dağılımını dengeleme kapasitesini ölçen önemli göstergelerden biri sağlık harcamalarının gayri Safi Yurtiçi Hasıla içindeki payıdır.

Grafik 3.8. OECD Ülkelerinde 2021 yılı Sağlık Harcamalarının GSYH'ya Oranı

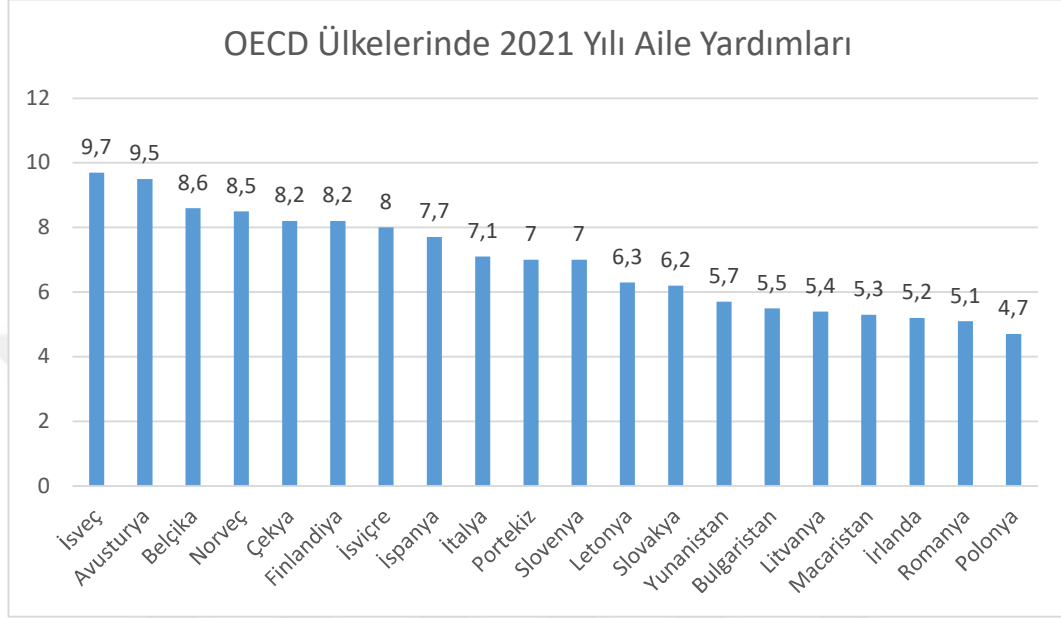
Kaynak: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database> verileri kullanılarak tarafımca hazırlanmıştır.

Seçili OECD ülkelerinin 2021 yılı sağlık harcamalarının GSYH'ya oranına göre, seçili OECD ülkeleri arasında gözle görülür farklılıklar vardır. Yukarıdaki verilere göre en yüksek oran %9,7 ile İsveç'e aitken, en düşük oran %4,7 ile Polonya'ya aittir. Bu iki uç veri arasında kalan diğer ülkelerde oranlar %8,2, %7,0, %6,2 ve %5,3 gibi seviyelerde dalgalanmalı bir şekilde yoğunlaşmaktadır. Oranlar genellikle %5 ile %9 arasında dalgalanmakta olduğu için ülkeler arasında belirgin farkların olduğunu net bir şekilde söyleyebiliriz. Grafikteki veriler bazı ülkelerin sağlık harcamalarına milli gelirden daha çok paya ayırdıklarını bazı ülkeleri ortalama bir pay ayırdığını ve son olarak bazı ülkelerinde az miktarda bir pay ayırdığını göstermektedir.

En nihayetinde, seçili OECD ülkeleri arasında sağlık yardımlarının GSYH'ya oranı açısından dengesiz bir dağılım bulunmakla beraber orta seviyede yoğunlaşan ve uç değerler ile ayrılan bir yapı göze çarpmaktadır. Bu durum neticesinde yukarıdaki grafikte var olan ülkelerin sağlık hizmetlerine öncelik verme seviyelerinin farklı olduğu anlaşılmaktadır.

3.4.2 OECD Ülkelerinde Aile Yardımları

OECD ülkelerinde, devletlerin sosyal politika önceliklerini ve gelir adaletinin sağlanmasına yönelik yaklaşımlarını yansıtan temel göstergelerden biri sosyal yardımların önemli faktörlerinden biri olan aile yardımları ve bu yardımların milli gelir içindeki payıdır.

Grafik 3.9. OECD Ülkelerinde 2021 Yılı Aile Yardımları

Kaynak: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database> verileri kullanılarak tarafımca hazırlanmıştır.

Yukarıdaki grafikte seçili OECD ülkelerinin 2021 yılında sosyal koruma yardımlarından olan aile yardımlarına GSYH içinden ayırdıkları pay gösterilmektedir. Grafiğe göre en yüksek orana sahip ülke %9,7 ile İsveç olurken, en düşük paya sahip ülke ise %4,7 ile Polonya'dır. Bu iki uç değer arasında kalan ülkeler genel olarak GSYH'lerinden aile yardımlarına %8,2, %7,0, %6,2 ve %5,3 gibi oranlar ayırmışlardır.

Grafikteki ülkelerin aile yardımlarına ayırdıkları paylar arası makasın bu kadar açık olması ülkeler arası farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Verilerin genel olarak %6 ile %8 arasında konumlanması, grafikteki ülkelerin aile destek politikalarında belirli bir ortalama düzeyde harcama yapma eğiliminde olduklarını göstermektedir.

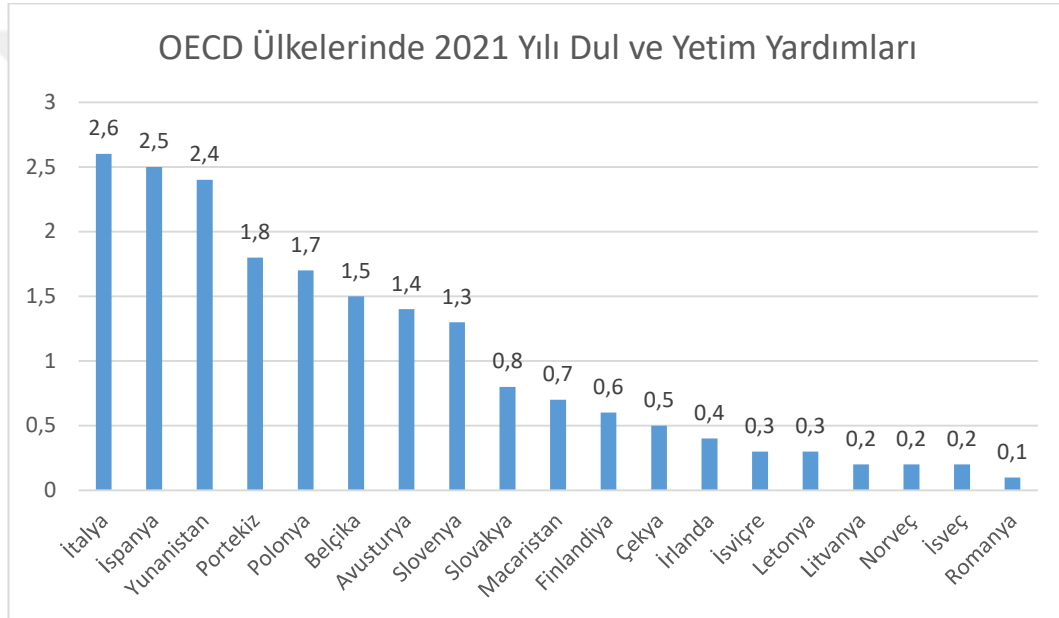
Grafik üzerindeki dağılım, seçili bazı ülkelerin aile yardımlarına GSYH'den oldukça yüksek pay ayırdığını, bazı ülkelerin ise daha sınırlı kaynak ayırdığını göstermektedir. Bu durum; seçili OECD ülkeleri genelinde aile politikalarının

kaynak düzeyi ve çocuklu gruplara yönelik sosyal politikaların önceliklendirilme biçimi bakımından ciddi farklılıklar olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, seçili OECD ülkelerinin 2021 yılında milli hasıllarından aile yardımlarına ayırmış oldukları pay orta-yüksek denilebilecek bir paydır ve bu harcama kaleminin sosyal koruma harcamaları içerisinde oldukça önemli bir yere sahip olduğu anlaşılmaktadır.

3.4.3 OECD Ülkelerinde Dul ve Yetim Yardımları

Sosyal güvenlik sistemlerinin kırılgan grupları koruma kapasitesini ve gelir dağılımında adalet sağlama işlevini ölçen önemli göstergelerden birisi dul ve yetim yardımlarıdır.

Grafik 3.10. OECD Ülkelerinde 2021 Yılı Dul ve Yetim Yardımları

Kaynak: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database> verileri kullanılarak tarafınca hazırlanmıştır.

Yukarıdaki grafikte seçili OECD ülkelerinin 2021 yılında milli hasıllarında dul aylıklarına ayırdıkları paylar gösterilmektedir. Oranlara baktığımızda %2,6 ile en yüksek payı İtalya ayırırken, %0,1 ile en düşük payı Romanya ayırmıştır. Bu iki ülkenin arasında kalan diğer ülkeler ise %2,4, %1,7, %1,3, %0,7 ve %0,3 gibi oranlara sahip ülkelerdir.

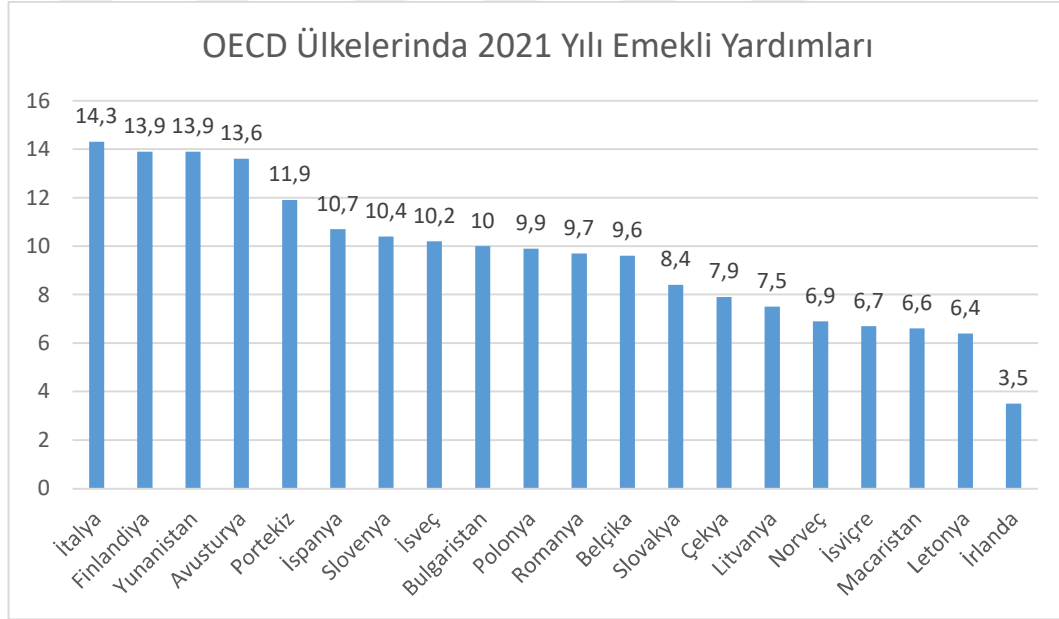
Grafikteki oranlara baktığımızda seçili OECD ülkelerinin dul aylıklarına milli hasıladan oldukça düşük pay ayırdığı, ancak bazı ülkelerin diğer ülkelere görece dul aylıklarına görece daha çok önem verdiği anlaşılmaktadır.

Grafiğin eğilimi dikkate alındığında seçili OECD ülkeleri arasında dul aylıklarının GSYH içindeki payı açısından belirgin farklılıklar mevcuttur. Grafikteki oranların ortalama olarak %1'in altında seyretmesi seçili OECD ülkelerinin sosyal koruma yardımları içinde dul aylıklarına diğer kalan yardımlara nazaran daha az önem verdiği anlaşılmaktadır.

Ülkeler arası bu kadar farklılık olmasını ve dul aylıklarının düşük olmasını bir sonuca bağlamak gerekirse; ülkelerin sosyal güvenlik yapılarının kapsamı ve aile destek politikalarındaki farklılıklardan kaynaklandığını söyleyebiliriz.

3.4.4 OECD Ülkelerinde Emekli Yardımları

Seçili OECD ülkelerinde sosyal devlet anlayışının kapsamını ve gelir dağılımındaki eşitsizlikleri azaltma kapasitesini ölçmek için emekli yardımlarının GSYİH içindeki payı oldukça önem arz eden bir göstergedir.

Grafik 3.11. OECD Ülkelerinde 2021 Yılı Emekli Yardımları

Kaynak: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database> verileri kullanılarak tarafımca hazırlanmıştır.

Yukarıdaki grafikte seçili OECD ülkelerinde emekli aylıklarının milli hasılaya oranı gösterilmektedir. İstatistiki verilere baktığımızda en yüksek emekli yardımını %14,3 ile İtalya, en düşük emekli yardımını ise %3,5 ile İrlanda'nın yaptığını görmekteyiz bu iki uç değer arasında kalan ülkeler ise %13,6, %11,9, %10,2, %9,7, %8,4 ve %6,6 gibi oranlara sahiptirler.

Grafiğe baktığımızda oranların %6 ile %14 arasında yoğunlaşması ülkelerin milli hasılları içinden emekli yardımlarına ayırdıkları payların yüksek olduğu, yani

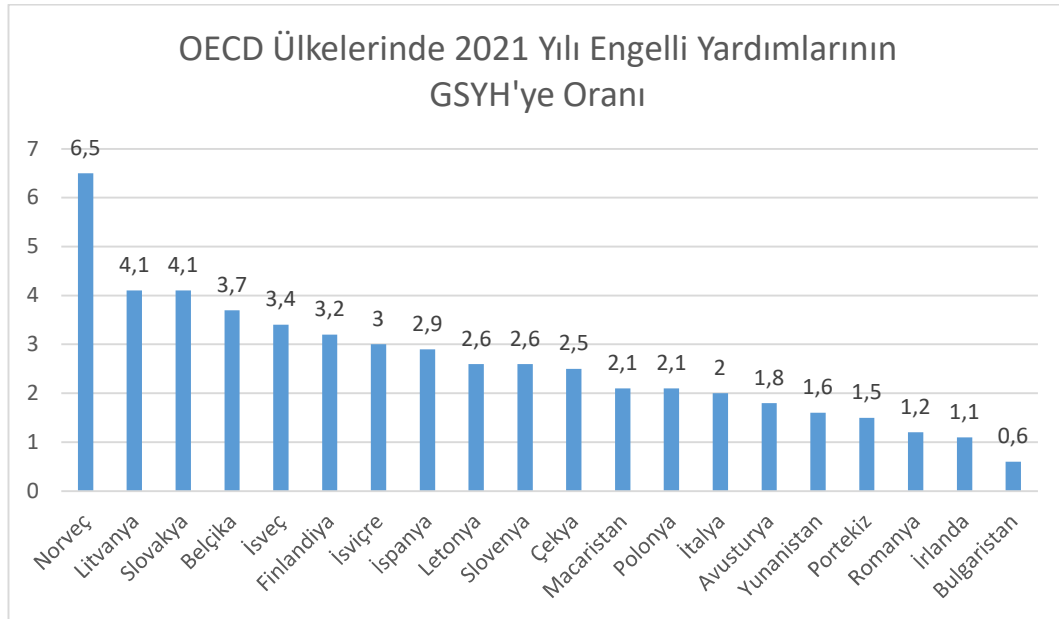
bu yardımların sosyal koruma yardımları içinde önemli bir yere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Ülkelerin emekli aylıklarına ayırdıkları payların genellikle %9 seviyesinin üstünde olması, emekli aylıklarının bu seçili OECD ülkelerinde sosyal koruma sistemlerinin temel bileşenlerinden biri olduğunu gözler önüne sermektedir.

Grafiğe detaylı baktığımızda, bazı ülkeler emekli aylıklarına GSYH içinden ciddi boyutta bir pay ayırırken bazı ülkeler ise diğer ülkelere görece daha düşük oranlarda pay ayırmışlardır. Bu durum ülkelerin nüfus yapıları, sigorta (emeklilik) sistemlerinin kapsamı ve sosyal devlet uygulamalarının düzeyi ile ilişkilidir.

Sonuç olarak yukarıdaki grafikte seçili OECD ülkelerinin 202 yılı emekli yardımlarının GSYH içindeki payının farklı sosyal koruma yardımlarına kıyasla daha yüksek düzeyde seyrettiği anlaşılmaktadır. Buda emekli yardımlarının sosyal koruma harcamaları içerisinde diğer yardımlara kıyasla öncelikli bir yere sahip olduğunu göstermektedir.

3.4.5 OECD Ülkelerinde Engelli Yardımları

Sosyal koruma yardımları arasında en önemlilerinden birisi engelli vatandaşlara yönelik yapılan yardımlardır. Bu yardımlar toplumda dezavantajlı konumda bulunan bireylerin yaşam standartlarını yükseltmeyi ve gelir dağılımındaki derinleşmeyi daraltmayı amaçlamaktadır.

Grafik 3.12. OECD Ülkelerinde 2021 Yılı Engelli Yardımlarının GSYH'ye Oranı

Kaynak: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database> verileri kullanılarak tarafımca hazırlanmıştır.

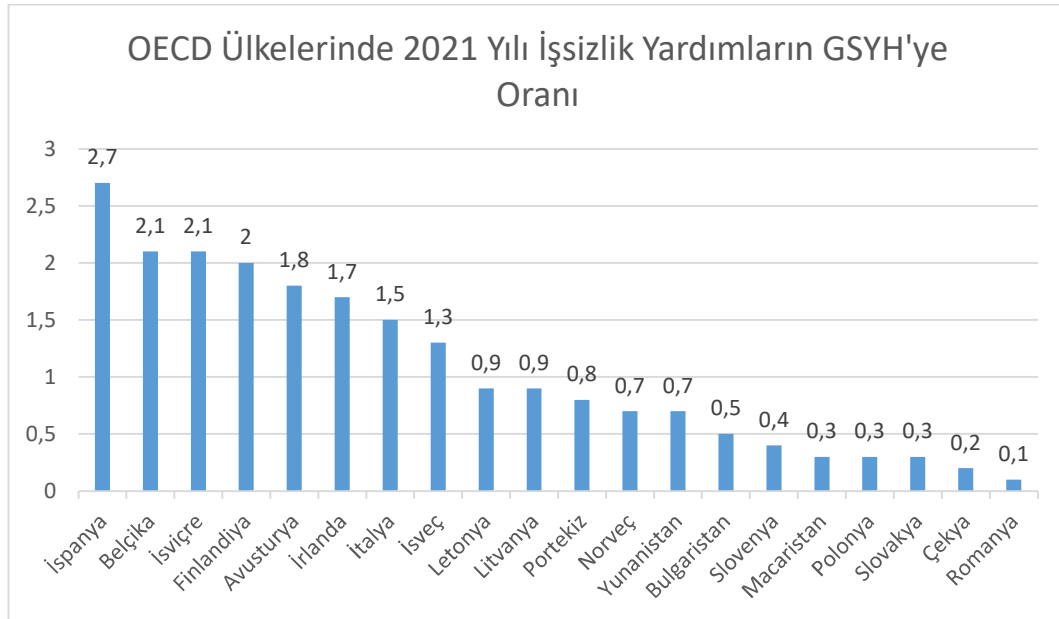
Yukarıdaki grafikte 2021 yılında seçili OECD ülkelerinin engelli yardımlarının GSYH'ye oranı gösterilmektedir. İstatistiki verilere göre engelli yardımlarına milli hasıladan en çok pay ayıran ülke %6,5 ile Norveç, en az pay ayıran ülke ise %0,6 ile Bulgaristan olmuştur. Bu iki uç veri arasında kalan ülkelerde genel olarak veriler %3,2, %2,6, %2,1 ve %1,2 gibi oranlarda seyretmektedir.

Ülkeler arasında belirgin bir farklılaşma olduğunu oranların %0,6 ile %6,5 arasında dalgalanmadan anlayabiliriz. Ortalama seviyelere sahip ülkelerin ise %2-3 seviyelerinde olduğu söylenebilir. Bu durum genel olarak ülkelerin ortalama seviyelerde seyrettiğini fakat belli başlı ülkelerin (kuzey Avrupa ülkeleri, vb.) fazla pay ayırmasından kaynaklı ortalamanın yukarı ivmelendiği görülmektedir.

Sonuç olarak, grafikte engelli yardımlarına ayrılan payın OECD ülkeleri arasında heterojen bir yapı sergilediği, bazı ülkelerin bu alana yüksek oranda kaynak aktararak sosyal kapsayıcılığı güçlendirdiği, bazılarının ise daha sınırlı düzeyde kaynak tahsis ettiği görülmektedir.

3.4.6 OECD Ülkelerinde İşsizlik Yardımları

Seçili OECD ülkelerinde ekonomik dalgalanmaların toplumsal refaha etkisini azaltmada ve gelir dağılımında adaleti sağlamada kritik bir rolde işsizlik yardımlarının GSYİH içindeki payıdır.

Grafik 3.13. OECD Ülkelerinde 2021 Yılı İşsizlik Yardımların GSYH'ye Oranı

Kaynak: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database> verileri kullanılarak tarafımca hazırlanmıştır.

Yukarıdaki grafikte seçili OECD ülkelerinin 2021 yılı işsizlik yardımlarının GSYH'ye oranı gösterilmektedir. Grafiğe göre 2021 yılında işsizlik yardımlarına milli hasıladan en yüksek payı ayıran ülke %2,7 ile İspanya olurken, en düşük payı ayıran ülke ise %0,1 ile Romanya olmuştur. Bu iki uç veri arasında kalan ülkelerde genel olarak oranlar %2,1, %1,5, %0,9, %0,5 ve %0,3 seviyelerinde yoğunlaşmaktadır.

Grafiğe baktığımızdaki oransal değişimin farklılığı seçili OECD ülkeleri arasında işsizlik yardımlarına ayrılan kaynak miktarında ciddi boyutta farklılıklar olduğu görünmektedir. Seçili 21 OECD ülkesinden 12'sinde oranların %1'in altında olması bu ülkelerde işsizlik yardımlarına GSYH'den görece sınırlı pay ayırdığı anlaşılmaktadır.

Grafik seçili OECD ülkelerinde 2021 yılında işsizlik yardımlarına GSYH'den az pay ayrıldığını, fakat bazı ülkeler bu durumun aksine ortalamanın üstünde kaynak ayırımı yaparak ortalamadan ayrıştığını göstermektedir. Ayrıca bu dağılım, grafikte bulunan ülkelerin iş gücü piyasası politikaları ve sosyal güvenlik sistemlerinin kapsamı açısından önemli farklılıklar bulunduğunu göstermektedir.

4. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

4.1 Ampirik Literatür Özeti

Bahmani Oskooee, Hegerty ve Wilmeth (2008) 16 ülkeyi, 1963-1999 yıllarını kapsayacak şekilde ve zaman serisi yöntemini kullanarak yaptıkları çalışmalarında “Ülke ekonomilerinin dış ülkelere açıklığı gelir dağılımındaki adaletsizliği üzerindeki etkisi ülkeler bakımından değişkenlik gösterebilir” sonuçlarına ulaşmışlardır.

Roine, Vlachos ve Waldenstrom (2009) 16 farklı ülke üzerinde ve her ülke için farklı yılları kapsayan tanımlayıcı istatistikler yöntemini kullanarak “Gelir dağılımında adaletsizliği etkileyen değişkenlerin ekonomik ve finansal ilerleme, dışa olan açıklık ve kamu giderlerinin düzeyidir sonucuna varmışlardır

Malerba ve Spreafico (2014) Avrupa Birliği ülkelerini 1995 ve 2010 yılları arasında panel veri analizi yöntemini kullanarak yaptıkları çalışmalarında “Avrupa Birliği’nde gelir dağılımında adaletsizliği belirleyicileri; sosyal harcamalar ve ekonomik büyümedir. Sermaye piyasası kurumları, kamu hareketliliği ve hane halkının kredi ödeme bölümleri Avrupa Birliği’nde ekonomik eşitsizliğin yapısal tanımlayıcıları arasındadır”. Sonucuna varmışlardır.

Monnin (2014) OECD ülkelerinin tümünü ve 1971-2010 dönemini kapsayan çalışmasında panel veri analizi yöntemini kullanmıştır. Çalışmada “Gelir eşitsizliğini belirleyen faktörler arasında enflasyonun yanı sıra, ekonomik ilerleme seviyesi, istihdam oranı, kurumsallaşma düzeyi, ekonominin dışa olan açıklık derecesi ve teknolojik evrim süreçleri önemli rol oynamaktadır”. Sonucuna ulaşmıştır.

Marsh (2015) gelişmekte olan, geçiş dönemindeki ve gelişmiş 142 ülkeyi 200-2009 ve 1995-2000 yılları bazında panel veri analizi yöntemini kullanarak “Nüfus artışının gelir eşitsizliğini artırıcı yönde etkide bulunduğu, eğitim eşitsizliğinin ise bireylerin eğitim kazanımlarından daha güçlü bir şekilde gelir eşitsizliği üzerinde belirleyici olduğu görülmektedir. Öte yandan, kamu kazanç transferlerinin ve liberal demokrasi düzeyinin ekonomik eşitsizlik bünyesinde anlamlı etkisi olmadığı belirlenmiştir”. Sonucuna ulaşmıştır.

Carmen, Mercedes ve Blanca (2018) OECD ülkelerini 1990 ve 2013 yılları arasında panel veri analizi yöntemi kullanarak analiz etmiştir. Bu analiz sonucunda “Refah devleti uygulamalarının sınırlandırılması, sendikal yapıların zayıflaması,

Çalışma yaşamında esnekliğin artması ve finansallaşma sürecinin derinleşmesi, gelir eşitsizliğinde artışa yol açmıştır”. Bulgularına ulaşmıştır.

Carmen, Mercedes ve Blanca (2018) Latin Amerika ülkelerini üzerinde 2004 ve 2013 yılları arasında panel veri analizi yöntemi ile çalışma gerçekleştirmiştir. Çalışmanın sonunda “Gelir eşitsizliğini belirleyen başlıca etmenler arasında ekonomik ilerleme düzeyi, vergi yükü, okuryazar yüzdesi, ortama eğitim dönemi ve kişiye düşen sağlık giderleri bulunmaktadır”. Bulgularına ulaşmıştır.

Furceri ve Ostry (2019) 108 lke üzerine, 1980-2013 yılları arasında gerçekleştirdiği çalışmasında ağırlıklı en küçük kareler yöntemini kullanmıştır ve “Gelir eşitsizliğinin temel belirleyicileri arasında demografik yapı, işsizlik oranı, ekonomik gelişmişlik düzeyi ve ticaret entegrasyonu yer almaktadır. Finansal küreselleşmenin gelir eşitsizliğini artırıcı etkisi bulunurken, ticaret entegrasyonunun ise eşitsizliği azaltıcı yönde etkide bulunduğu görülmektedir”. Sonucuna ulaşmıştır.

Arjona, Ladaique ve Pearson (2003) 21 OECD lkesi üzerinde yaptığı, 1970-1998 yıllarını kapsayan ve panel veri analizi yöntemini kullandıkları çalışmalarında GSYİH’yi etkileyen faktörler arasında gelir eşitsizliği bulunmamaktadır. Sonucuna ulaşmışlardır.

Rudra (2004) 35 gelişmekte olan ve 11 OECD lkesi üzerinde 1972 yılı ile 1996 yıllarını kapsayan çalışmasında panel veri analizi yöntemini kullanarak Gelişmiş ülkelerde tüm sosyal harcama kategorileri gelir dağılımının iyileştirilmesine önemli ölçüde katkı sağlarken, az gelişmiş ülkelerde sosyal harcamaların gelir eşitsizliğini azaltmadaki etkisi daha sınırlı kalmaktadır. Sonucuna ulaşmıştır.

Niehues (2010) 15 adet Avrupa Birliği ülkesini kapsayan ve 1993 ile 2007 yıllarını kapsayan çalışmasında panel veri analizi yöntemini kullanarak Sosyal koruma harcamaları, gelir eşitsizliğinin azaltılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bilhassa istihdam yardımları ile sosyal emekli maaşları, gelir eşitsizliğini azaltma konusunda yüksekçe etkililik göstermektedir. Sonucuna ulaşmıştır.

Ospina (2010) yaptığı çalışmasında 19 Latin Amerika ve Karayip ülkesini kapsayan çalışmasında 1980-2000 yılları arasında panel veri analizi yöntemi ile çalışarak Sosyal harcamalarla ekonomi eşitsizliği arasında negatif taraflı bir ilişki

bulunurken, ekolleşme oranı ile gelir dağılımı eşitsizliği arasında pozitif taraflı bir durum söz konusudur. Sonucuna varmıştır.

Holzner (2010) yapmış olduğu çalışmasında 28 geçiş ekonomisine (Orta, Doğu ve Güneydoğu Avrupa Ülkeleri) sahip ülkeler üzerinde panel veri analizi yöntemini kullanarak 1986-2006 yılları arasını incelemiştir. İnceleme sonucunda Sağlık ve sosyal koruma giderleriyle gelir dağılımı eşitsizliği arasında negatif taraflı bir durum bulunmaktadır; bu harcamaların artması, ekonomik eşitsizliğin azalmasına katkı sağlamaktadır. Bulgusuna ulaşmıştır.

Elgar ve Aitken (2011) 33 ülke üzerinde yapmış oldukları çalışmalarında 2006 yılını doğrusal regresyon analizi yöntemini kullanarak incelemişlerdir ve bu inceleme sonucunda Ülkeler arası gelir eşitsizliği, kamusal harcama düzeylerinden bağımsız olarak şekillenmektedir. Sonucuna ulaşmışlardır.

Hazman (2011) Türkiye'yi 1980-2005 yılları arası ele aldığı çalışmasında hata düzeltme modelini kullanarak Gelir dağılımı ile kamu harcaması büyüklüğü arasında tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Özellikle, gelir eşitsizliğindeki artış, gelir dağılımını iyileştirmeye yönelik politikaların devreye girmesine neden olmakta ve bu durum kamu harcamalarını artırıcı bir etki yaratmaktadır. Benzer şekilde, sosyal güvenlik harcamalarındaki artış da toplam kamu harcamalarının büyümesini beraberinde getirmektedir. Sonucuna ulaşmıştır.

Kuş (2012) 20 OECD ülkesini 1995 ile 2007 yıllarını kapsayacak şekilde ve panel veri analizi yöntemini kullanarak çalışmasına konu etmiştir. Çalışmasında Kamu giderleriyle gelir eşitsizliği arasında negatif taraflı bir durum bulunmaktadır; diğer bir deyişle, kamu giderlerindeki artış, gelir eşitsizliğinin azalmasına katkı sağlamaktadır sonucuna ulaşmıştır.

Cosmin (2012) 29 Avrupa Ülkesini 2005-2010 yılları arası ele aldığı çalışmasında panel veri analizi yöntemini kullanarak Sosyal koruma harcamalarındaki artış, gelir dağılımındaki eşitsizliği ölçen Gini katsayısında azalmaya yol açmakta olup, bu durum sosyal harcamaların gelir eşitsizliğini azaltıcı etkisini ortaya koymaktadır sonucuna ulaşmıştır.

Claus, Martinez Vazquez ve Vulovic (2013) 150 ülkeyi (22'si Asya ülkesi olmak üzere) 1970-2009 yılları arasında ele aldıkları çalışmalarında panel veri analizi yöntemini kullanarak Asya ülkelerinde sosyal koruma giderlerinde oluşan bir puanlık artış, gelir dağılımı eşitsizliğini ortalama %0.49 artırmaktadır. Oysa dünyada, kamu koruma giderleriyle, gelir dağılımı eşitsizliği arasında zıt yönlü bir

ilişki gözlemlenmektedir. Asya ülkelerinde sosyal eğitim ve sağlık giderleri, beklenenin aksine, gelir dağılımı eşitsizliğini artıran bir iz oluşturmaktadır. Buna karşın, kamu ev giderleri gelir dağılımı eşitsizliğini azaltıcı yönde katkı sağlamaktadır sonucuna ulaşmışlardır.

Kozuharov ve Petkovski (2018) Makedonya'yi 2002-2004 yılları arasında ele aldıkları çalışmalarında regresyon ve korelasyon analizi yöntemini kullanarak sosyal transfer harcamaları ile sosyoekonomik eşitsizlik arasında zıt yönlü ve sayısal olarak mantıklı bir ilişki bulunmaktadır. Bu, sosyal transferlerin eşitsizliğin azaltılmasında etkili bir politika aracı olduğunu göstermektedir. Sonucuna ulaşmışlardır.

Şantaş, Demirgil ve Şantaş (2019) Türkiye'yi 1980-2017 yılları arası ele aldıkları çalışmalarında panel veri analizi yöntemini kullanarak sosyal sağlık giderlerinde oluşan %1'lik artış, uzun vadede Gini katsayısında %0.03 oranda bir azalmaya yol açmakta olup, bu durum söz konusu harcamaların gelir eşitsizliğini azaltıcı etkisini ortaya koymaktadır. Sonucuna ulaşmışlardır.

İnam (2019) 28 Avrupa Birliği ülkesini 2007 ile 2015 yılları arası ele aldığı çalışmasında panel veri analizi yöntemini kullanarak sağlık ve eğitim harcamalarının, beklenenin aksine, gelir eşitsizliği üzerinde olumsuz etkileri bulunmaktadır. Öte yandan, sosyal koruma giderlerinde meydana gelen %1'lik artış, Gini katsayısında %0.33 oranda bir azalmaya neden olmakta, bu da söz konusu harcamaların gelir eşitsizliğini azaltıcı etkisini ortaya koymaktadır. Sonucuna ulaşmışlardır.

Kalkavan ve Esin (2020) yaptıkları çalışmalarında seçili OECD ülkelerini 1980 ile 2015 yılları arası panel veri analizi yöntemini kullanarak sosyal giderler ile gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Bu inceleme sonucunda sosyal giderlerle gelir dağılımında uzun vadeli, istatistiksel olarak mantıklı ve doğrusal bir durum söz konusudur. Bu durum, sosyal harcamaların gelir eşitsizliğini etkilemede kalıcı ve yönlendirici bir rol oynadığını göstermektedir. Sonucuna ulaşmışlardır.

Akbulut çalışmasında OECD ülkelerinin kamu sağlık harcamalarının gelir dağılımında adaleti etkilemesini grafiksel analiz yöntemi ile incelemiştir. Analiz sonucu, sağlık harcamalarının kamusal açıdan artması bireylerin cepten yaptığı sağlık harcamalarını azalttığını ve yoksul grupların refah düzeyini arttırdığını göstermektedir. Analiz sonuçlarına bakılarak kamusal sağlık harcamaların yüksek

olduğu ülkelerde Gini katsayısının düşük olduğu ve gelir dağılımında adaletin daha adil hale geldiği belirlenmiştir (Akbulut, 2020: 153).

Çabaş ve Torun (2022) yaptıkları çalışmalarında kişiler arasındaki gelir dağılımının cinsiyet boyutunu sorgulamaktadır. Çalışma 2006 ile 2020 yılları arasında 28 tane OECD ülkesinin verilerini panel veri analizi yöntemini kullanarak analiz etmiştir. Çalışma sonucunda kısa ve uzun dönemde açıklayıcı tüm değişkenlerin cinsiyet eşitsizliği, kişi başına düşen gelir, kamunun sosyal yardım harcamaları ve eğitim harcamalarının gelir dağılımını iyileştirmekte olduğu sonucuna varmıştır (Çabaş, Torun,2022: 210).

Bükey (2023) yaptığı çalışmasında G-20 üyesi ülkelerin 2008 Küresel Krizi sırasında uygulamış oldukları para politikalarının gelir eşitsizliğine etkisini panel veri analizi yöntemini kullanarak incelemiştir. Çalışmada panel veri analizi kullanılarak, para politikalarının varlık fiyatlarının ve istihdamın gelir eşitsizliğine etkisi analiz edilmiştir. Çalışmada G-20ülkelerinin 2006 yılı ile 2019 yılları arası uyguladıkları para politikalarının varlık fiyatları kanalı üzerinden gelir eşitsizliğine pozitif etkisinin olduğu, istihdam kanalında ise negatif yani gelir eşitsizliğini azaltıcı etkisinin olduğu sonucuna varılmıştır. Bunlara ek olarak istihdamın gelir eşitsizliği kanalındaki etkisinin varlık kanalındaki etkiye kıyasla daha baskın olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Bükey, 2023: 201-212).

Arslan (2023) yaptığı çalışmasında gelir dağılımında önemli bir etkiye sahip olan küreselleşme ile gelir dağılımı arasındaki etkiyi analiz etmiştir. Çalışmada 2000-2020 arası dönem için düşük, alt orta, üst orta ve yüksek gelir grubunda yer alan ülkelerin KOF küreselleşme endeksi ve Gini katsayısına ilişkin veriler grafiksel olarak analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda küreselleşmenin gelir dağılımında adaletsizlikte negatif bir etki oluşturduğunu yani olumlu bir etkisinin olduğu sonucuna varılmıştır (Arslan, 2023).

Tablo 4.1. Ampirik Literatür Özeti

Yazar(lar)	Örneklem	Dönem	Araştırma Tekniği ve Yöntem	Temel Bulgu(lar)
Huber, Mustillo ve Stephens (2008)	18 Latin Amerika Ülkesi	1970-2000	Zaman Serisi Analizi	Demokratik bir arka planı bulunan ülkelerde, ekonomik eşitsizliğin azaltılmasında sağlık ve eğitim giderlerinin, kamu güvenlik ve refah giderlerine kıyasla daha etkili olduğu görülmektedir.

Tablo 4.2. Ampirik Literatür Özeti (devam)

Doerrenberg ve Peichl (2014)	OECD Ülkeleri	1981-2005	Panel Veri Analizi	Kamu sosyal giderlerinde meydana gelen %1'lik artış, gelir dağılımı eşitsizliğini ortalama %0.3 oranında düşürmektedir. Bu bulgu, kamu sosyal giderlerinin gelir dağılımını iyileştirici etkisini ortaya koymaktadır.
Merickova ve Halaskova (2014)	15 Ülke – 2014	1990;1995; 2000;2005;2009	Pearson Korelasyon Analizi	Ülkelerde yer alan ekonomik ilerleme düzeyiyle sosyal koruma giderlerinin düzeyi arasında pozitif yönlü bir durum söz konusudur. Özellikle hane ve emekli aylıkları kapsamında yapılan sosyal koruma giderleriyle sosyoekonomik gelişme düzeyi arasında doğrusal ilişki gözlemlenirken; işsizlik harcamaları ile sosyoekonomik gelişmişlik arasında ters yönlü bir ilişki bulunmaktadır.
İlgün (2015)	17 OECD Ülkesi	1995-2012	Panel Veri Analizi	Uygulanan kamusal transferler, gelir dağılımı eşitsizliğinin azaltılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Üstelik, etkin işgücü piyasa programları, işsizlik sigortasıyla dul ve yetim aylıkları doğrultusunda yapılan giderlerle gelir eşitsizliğini ölçen Gini katsayısı arasında istatistiksel olarak mantıklı ve zıt yönlü bir ilişki oluşmaktadır.
Çelikay ve Şengür (2016)	31 Avrupa Ülkesi	2004-2011	Panel Veri Analizi	Eğitim harcamalarının kısa vadeli etkileri incelendiğinde, mevzu bahis giderlerin gelir eşitsizliği üzerinde negatif bir etki oluşturduğu gözlemlenmektedir
Bergh, Kolev ve Tassot (2017)	20 OECD üyesi olmayan ülke; 30 OECD Ülkesi	1980-2010	Panel Veri Analizi	Sosyal koruma giderleriyle gelir eşitsizliği arasında sayısal olarak mantıklı ve negatif yönlü bir ilişki yer almaktadır. Bu durum, sosyal koruma giderlerinin gelir dağılımında iyileştirici bir etki olduğunu gösterir.

Tablo 4.3. Ampirik Literatür Özeti (devam)

Bhorat, Cassim, Ewinyu ve Steenkamp (2017)	34 Sahra Altı Afrika Ülkesi	1998 – 2014	Panel Veri Analizi	Gelir eşitsizliğinde gözlemlenen %8,4 oranındaki azalma, sosyal koruma harcamalarında meydana gelen %1’lik artışa atfedilebilmektedir. Bu bulgu, sosyal koruma harcamalarının gelir dağılımını iyileştirme üzerindeki etkisini açıkça ortaya koymaktadır.
Sanchez ve Pérez-Corral (2018)	AB üyesi 28 Ülke	2005-2014	Panel Veri Analizi	Sağlık ve kamusal koruma harcamalarıyla gelir dağılımı eşitsizliği arasında negatif taraflı ve anlamlı bir ilişki söz konusuyken, eğitim harcamalarının gelir dağılımı eşitsizliği üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi tespit edilememiştir.
Ulu (2018)	21 OECD Ülkesi	2004-2011	Panel Veri Analizi	Sosyal koruma harcamalarının gayrisafi yurt içi hasıla (GSYİH) içindeki payının artması, Gini katsayısında azalmaya yol açmakta ve dolayısıyla gelir eşitsizliğinin azalmasına katkı sağlamaktadır.
Baylan (2018)	Türkiye	1975-2010	Panel Veri Analizi	Sosyal güvenlik giderlerinin gelir dağılımında olumsuz bir izi bulunmakta olup, buna karşın ekonomik büyüme üzerinde pozitif yönlü bir etkisi gözlemlenmektedir.

4.2 Veri Analizi

Bu bölümde, araştırmada kullanılan ekonometrik yöntemlere ilişkin bilgiler sunulmaktadır. Ekonometrik modelin belirlenmesinde, panel veri yapısı dikkate alınarak çeşitli modeller değerlendirilmiştir. Birim etkilerinin bulunmadığı varsayımı altında klasik (havuzlanmış) regresyon modeli tercih edilebilirken; birim etkilerinin varlığı durumunda ise sabit etkiler (Fixed Effects) modeli veya tesadüfi etkiler (Random Effects) modeli kullanılmaktadır. Hangi modelin daha uygun olduğu, çeşitli istatistiksel testler (örneğin Hausman testi) aracılığıyla belirlenmektedir.

4.2.1 Panel Veri Modeli

K sayıda açıklayıcı değişken içeren genel panel veri modeli, Denklem x’de sunulduğu biçimde yazılabilir.

$$Y_{it} = \alpha_{it} + \sum_{k=1}^k \beta_{kit} X_{kit} + \varepsilon_{it} \quad i = 1, \dots, N \quad t = 1, \dots, T \quad (4.1)$$

Denklem 1 ile gösterilen panel veri modeli; sabit terim dâhil olmak üzere tüm parametrelerin hem zamana hem de birime göre değiştiği genel bir yapı sunmaktadır. Ancak panel veri modelleri, birim etkisinin varlığına ve bu etkinin sabit (sabit etkiler modeli) ya da rastgele (tesadüfi etkiler modeli) olmasına bağlı olarak farklı modelleme yaklaşımlarına ayrılmaktadır.

4.2.2 Klasik Model

Birim etkisinin varlığı ve bu etkinin sabit ya da rastgele olma durumlarına bağlı farklı model varyasyonlarını ve bu modellere özgü tahmin yöntemlerindeki farklılıkları daha iyi anlayabilmek adına, öncelikle birim etkisinin bulunmadığı klasik modelin tanımlanması yararlı olacaktır. Bu bağlamda, birim etkisinin olmadığı klasik panel veri modeli Denklem x ile ifade edilmektedir. (Tatoğlu, 2012: 37-122)

$$Y_{it} = a + \sum_{k=1}^K \beta_k X_{kit} + \varepsilon_{it} \quad i = 1, \dots, N \quad t = 1, \dots, T \quad (4.2)$$

Denklem 2’de görüldüğü üzere, klasik modelde sabit terim (α) ile eğim katsayıları ($\beta_k, k=1, \dots$) zaman ve birimler arasında sabit kabul edilmektedir. Başka bir deyişle, modelde kullanılan parametreler tüm gözlemler için ortaktır; her birim için ayrı parametreler tahmin edilmez.

Bu modelde, birim etkilerinin bulunmadığı varsayımı geçerlidir. Bu varsayım altında, Denklem 3’de yer alan eğim katsayıları klasik havuzlanmış en küçük kareler (Pooled OLS) yöntemi kullanılarak tahmin edilebilir ve bu tahminler Denklem 4’de gösterildiği şekilde ifade edilir.

$$\hat{\beta} \left(\sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T X'_{it} X_{it} \right)^{-1} \left(\sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T X'_{it} Y_{it} \right) \quad (4.3)$$

4.2.3 Sabit Etkiler Modeli

Panel veri modellerinde, her bir birime özgü gözlemlenemeyen etkilerin varlığı oldukça olasıdır. Bu tür etkiler, eğer tesadüfi bir değişken olarak değerlendirilip hata teriminin bir parçası şeklinde ele alınıyorsa, bu durumda model tesadüfi (rastsal) etkiler modeli olarak adlandırılır. Öte yandan, eğer söz konusu

gözlemlenemeyen etkiler her bir yatay kesit birimi için ayrı ayrı tahmin edilen sabit terimler şeklinde modele dahil ediliyorsa, bu durumda sabit etkiler modeli söz konusudur.

Sabit etkiler modelinde, eğim katsayıları tüm yatay kesit birimleri (örneğin firmalar, ülkeler, bireyler) için aynı kabul edilir (yani $\beta_i = \beta$). Ancak sabit terim, birim etkilerini yansıttığı için her birim için farklılık gösterebilir. Başka bir deyişle, sabit etkiler modelinde birimler arasındaki farklar, her birime özgü sabit terimlerin ayrı ayrı tahmin edilmesiyle modele dahil edilir. Bu modelde amaç, uygun bir dönüşümle sabit (birim) etkileri ortadan kaldırmak, yani elimine etmektir. Bu doğrultuda, analiz Denklem 10 temel alınarak yürütülür.

$$Y_{it} = \alpha + X_{it}\beta + \mu_i + U_{it} \quad i = 1, \dots, N \quad t = 1, \dots, T \quad (4.4)$$

Denklemde μ_i birim etkisini ε_{it} ise hata terimini ifade etmektedir. Denklem 4'ün zaman boyutuna göre birim ortalamaları alınarak denklem 5 elde edilir.

$$\bar{Y}_i = \alpha + \bar{X}_i\beta + \mu_i\bar{u}_i \quad (4.5)$$

μ_i ve α 'nın zaman boyutuna göre birim ortalamaları eşittir. Daha sonra denklem 4 ile denklem 5'in farkı alınarak denklem 6'ya ulaşılır.

$$(Y_{it} - \bar{Y}_i) = (X_{it} - \bar{X}_i)\beta + (u_{it} - \bar{u}_i) \quad (4.6)$$

Denklem 5'te μ_i ve α 'nın zaman ortalamaları eşit olduğundan denklemden düşmüştür. Denklem 6'da denklem 7, 8 ve 9'daki tanımlamalar yapılır.

$$\ddot{Y}_{it} \equiv Y_{it} - \bar{Y}_i \quad (4.7)$$

$$\ddot{X}_{it} \equiv X_{it} - \bar{X}_i \quad (4.8)$$

$$\ddot{u}_{it} \equiv u_{it} - \bar{u}_i \quad (4.9)$$

Denklem 6 denklem 10'daki gibi ifade edilebilir.

$$y_{it} \equiv x_{it}\beta + u_{it} \quad i = 1, \dots, N \quad t = 1, \dots, T \quad (4.10)$$

Denklem 10'dan yola çıkarak sabit etkiler tahmincisi β denklem 11'deki gibi hesaplanmaktadır

$$\hat{\beta}_{SE} = \left(\sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T \ddot{X}_{it}' \ddot{X}_{it} \right)^{-1} \left(\sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T \ddot{X}_{it}' \ddot{Y}_{it} \right) \quad (4.11)$$

Sabit etkiler tahmincisi elde edildikten sonra grup içi dönüşüm ile dışlanan sabit parametre denklem 12 ile

$$\alpha = \bar{Y} - \hat{\beta}\bar{X} \quad (4.12)$$

Birim etkiler ise denklem 13'teki gibi elde edilir.

$$\hat{\mu}_i = \bar{Y}_i - \hat{\beta}_0 - \hat{\beta}\bar{X}_i \quad (4.13)$$

4.2.4 Tesadüfi Etkiler Modeli

Panel veri modellerinde, sabit etkiler modeline alternatif olarak, birimler arası farklılıkların tesadüfi olduğu varsayımına dayanan tesadüfi (rastgele) etkiler modeli de kullanılmaktadır. Tesadüfi etkiler modelinde, birim etkiler sabit olmayıp sabit terim yerine hata teriminin bir bileşeni olarak modele dâhil edilir. Bu bağlamda, tesadüfi etkiler modeline ilişkin panel veri hata terimi, Denklem 14'te gösterildiği şekilde tanımlanmaktadır.

$$v_{it} = u_{it} + \mu_i \quad (4.14)$$

Bu durumda denklem 1'deki genel model yeniden düzenlenerek denklem 15'teki gibi ifade edilebilir.

$$\hat{\mu}_i = \bar{Y}_i - \hat{\beta}_0 - \hat{\beta} \bar{X}_i \quad (4.15)$$

Rastsal etkiler tahmincisini elde etmek için, Denklem 15'in Genelleştirilmiş En Küçük Kareler (GLS) yöntemiyle çözülmesi gerekmektedir. GLS yönteminin uygulanabilmesi için, hata teriminin varyans-kovaryans matrisi Denklem 16'da gösterildiği biçimde oluşturulmalıdır.

$$\hat{\beta}_{TE} \left[\sum_{i=1}^N \bar{X}_i' \Omega^{-1} \bar{X}_i \right]^{-1} \left[\sum_{i=1}^N \bar{X}_i' \Omega^{-1} \bar{Y}_i \right] \quad (4.16)$$

4.3 Spefikasyon Testleri

Bu kısımda panel veri tahmin modelleri arasındaki seçim amacıyla kullanılan testlere dair bilgiler yer almaktadır

4.3.1 Birim Etkisinin Testi

Panel veri tahmincileri arasında uygun seçimi yapmak amacıyla, ilk aşamada birim etkisinin varlığı test edilmektedir. Bu test, Breusch-Pagan (1980) Lagrange Çarpanı (LM) yaklaşımı ile gerçekleştirilir. Breusch-Pagan testi, bireysel heterojenliğin, yani havuzlanmış en küçük kareler (Pooled OLS) yönteminin uygun olup olmadığını sınamaktadır. Testin sıfır hipotezi (H_0) aşağıdaki gibidir:

H_0 : Birim etki varyansı sıfırdır. ($\sigma_u^2 = 0$)

Breusch-Pagan LM istatistiği denklem 17'deki gibi hesaplanmaktadır.

$$LM = \frac{NT}{2(T-1)} \left[\frac{\sum_{i=1}^N (\sum_{t=1}^T u_{it})^2}{\sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T u_{it}^2} - 1 \right]^2 \quad (4.17)$$

Hesaplanan test istatistiği, 1 serbestlik derecesine sahip Ki-Kare (χ^2) dağılımına uymaktadır. LM testi ile elde edilen istatistik, Ki-Kare tablo değeriyle

karşılaştırıldığında eğer H_0 hipotezi reddedilemezse, birim etkisinin olmadığı sonucuna varılır. Bu durumda klasik havuzlanmış en küçük kareler (OLS) yöntemi uygundur. Ancak H_0 hipotezi reddedilirse, bu birim etkisinin var olduğunu gösterir. Böyle bir durumda, birim etkisinin türünün belirlenmesi gerekir (Breusch ve A.Pagan, 1980).

4.3.2 Birim Etkisinin Türünün Testi

Araştırma kapsamında analiz edilen tüm modellerde, birim etkisinin bulunmadığına dair temel hipotezler reddedilmiş ve modellerde birim etkisinin varlığı tespit edilmiştir. Birim etkinin türünü belirlemek amacıyla ise Hausman (1978) yaklaşımı uygulanmıştır.

Hausman (1978) testi, sabit etkiler ve tesadüfi etkiler modellerinde yer alan birim etkisi ile bağımsız değişkenler arasındaki korelasyon varsayımına dayanmaktadır. Teste göre, bağımsız değişkenler ile birim etkisi arasında korelasyon bulunmadığı durumda, her iki tahminci (sabit etkiler ve tesadüfi etkiler tahmincileri) tutarlıdır; ancak tesadüfi etkiler tahmincisi daha etkindir.

Öte yandan, bağımsız değişkenler ile birim etkisi arasında korelasyon bulunması durumunda, tesadüfi etkiler tahmincisi tutarsız ve sapmalı olurken, sabit etkiler tahmincisi tutarlılığını korumaktadır. Hausman test istatistiği olan HHH istatistiği, Denklem 18’de gösterildiği üzere, sabit ve tesadüfi etkiler tahmincileri arasındaki fark kullanılarak hesaplanmaktadır.

$$H = (\hat{\beta}_{SE} - \hat{\beta}_{TE})' [A \text{ Var} (\hat{\beta}_{SE}) - A \text{ Var} (\hat{\beta}_{TE})] (\hat{\beta}_{SE} - \hat{\beta}_{TE}) \quad (4.18)$$

Denklemdaki SE alt indisi sabit etkiler tahmincisini, TE alt indisi tesadüfi etkiler tahmincisini, $A \text{ Var}(\hat{\beta}_{SE})$ ve $A \text{ Var}(\hat{\beta}_{TE})$ ise sırasıyla sabit ve tesadüfi etkiler modellerinden elde edilen asimptotik varyans kovaryans matrislerini ifade etmektedir. Hausman testi değişken sayısı serbestlik derecesi ile Ki-Kare (χ^2) dağılımına uymaktadır. Hesaplanan test istatistiği ile χ^2 tablosunun karşılaştırılması sonucu temel hipotezin kabul edilmesi durumunda tesadüfi etkiler modeli, reddedilmesi durumunda ise sabit etkiler modelinin kullanılması uygun olacaktır (Hausman, 1978).

4.3 Varsayım Sınamaları

Analize araştırma kapsamında ele alınan ekonometrik modellerdeki birim ve zaman etkilerinin olup olmadığının test edilmesiyle başlanmaktadır. Bu amaçla, birim ve zaman etkilerinin tespiti için F testi (Baltagi, 2005) kullanılmakta ve model 1 ve model 2 için elde edilen sonuçlar aşağıdaki Tabloda gösterilmektedir.

Tablo 4.4 F Testi Sonuçları

	<i>F testi</i>	<i>Sig</i>
Model 1	F(20, 271) = 155.13	0,000
Model 2	F(19, 254) = 122.12	0,000

***(%0,1) anlamlılık düzeyinde H0 hipotezinin reddedildiğini ifade eder, F: F test istatistiği.

F test istatistiği bulgularına göre Model 1 için bağımlı değişkenin Gini ve bağımsız değişkenlerin toplam sosyal harcamaların GYSH içindeki payları olduğu ve birim ve/veya zaman etkisinin sıfır olduğu yönündeki sıfır hipotezi %0,1 anlamlılık düzeyinde reddedilmektedir. Benzer şekilde, Model 2 için bağımlı değişkenin Gini olduğu ve bağımsız değişkenlerin aile, sağlık, yaşlılık, dul yetim ve engelli yardımlarının GYSH içindeki paylarının olduğu ve birim ve/veya zaman etkisinin sıfır olduğu yönündeki sıfır hipotezi %0,1 anlamlılık düzeyinde reddedilmektedir. Başka bir ifadeyle, F test istatistiği bulgularına göre araştırma kapsamında çözümlenmek istenen iki model için de birim ve/veya zaman etkisi olduğu görülmektedir.

4.3.1 Birim Etkinin Türü

Hausman test sonucuna göre H0 hipotezi reddedilirse sabit etkiler tahmincisinin tutarlı olduğuna karar verilir.

Tablo 4.5 Model 1 için Hausman Test

	Var	sd=sqrt(Var)
gi	.0020454	.0452257
e	.0001471	.0121274
u	.0016562	.0406963
$\chi^2(01)$	1509.22	
Sig.	0,000	

Tablo 4.6. Model 2 için Hausman Test

	Var	sd=sqrt(Var)
gi	.0018714	.0432597
e	.000101	.0100481
u	.0010585	.0325353
$\chi^2(01)$	1168.66	
Sig.	0.000	

4.3.2 Yatay Kesit Bağımlılık Testi

Birimler arası korelasyon bir başka ifade ile yatay kesit bağımlılık testi için panel veri modelinde $N > T$ olması nedeniyle Pesaran (2004) CD testi tercih edilmektedir. Çünkü, panel modellerde yatay kesit bağımlılık testi için modelde $T > N$ olması durumunda Breusch Pagan LM (1980) testinin uygun olduğu, aksine $N > T$ olması durumunda ise Pesaran CD testinin Breusch Pagan LM testine göre daha iyi sonuç verdiği kabul edilmektedir (Tatoğlu, 2012: 240-242). Pesaran CD test sonuçları aşağıdaki Tablo 4'te sunulmaktadır.

Tablo 4.7. Yatay Kesit Bağımlılık Test Sonuçları

Pesaran CD Test	İstatistik değerler	Olasılık değerler
Model 1	-0.549**	0.5830
Model 2	-0.053**	0.9578

***%5 anlamlılık düzeyinde H_0 hipotezinin reddedildiğini ifade eder

Pesaran CD testi sonuçlarına göre yatay kesit bağımlılığın olmadığını iddia eden H_0 hipotezinin model 1 ve model 2 için %5 anlamlılık düzeyinde kabul edildiği ve yatay kesit bağımlılığının olmadığı kabul edilmektedir. Başka bir ifade ile modellerde birimlere ait hata terimleri arasında korelasyon bulunmamaktadır.

Model	Pesaran Testi (istatistik, p-değeri)	Ortalama Off-Diagonal
Model 1	-0.549, Pr = 0.5830	0.427
Model 2	-0.053, Pr = 0.9578	0.375

Otokorelasyon ve Değişen Varyans Testi

Çalışmada, otokorelasyonu test etmek için Wooldridge (2002) ve Drukker (2003) tarafından geliştirilen otokorelasyon testi uygulanmaktadır. Bu test ile otokorelasyon yoktur sıfır hipotezi test edilmektedir. Bununla birlikte, değişen varyansı test etmek için ise Greene (2000)

Düzeltilmiş Wald Testi kullanılmaktadır. Bu bağlamda, otokorelasyon ve değişen varyans test sonuçları aşağıdaki gibidir.

Tablo 4.8. Otokorelasyon ve Değişen Varyans Testi

	Değişen Varyans		Otokorelasyon	
	χ^2	P	F	P
Model 1	$\chi^2(21) = 1548.40^{***}$	0.000	F (1, 20) = 9.193 ^{***}	0.006
Model 2	$\chi^2(20) = 1028.58^{***}$	0.000	F(1, 19) = 6.647 ^{**}	0.018

***(%0,1), **(%5) anlamlılık düzeyinde H0 hipotezinin reddedildiğini ifade eder, F: F test istatistiği, χ^2 : Ki-Kare test istatistiği.

Her iki model için otokorelasyonun sıfır olduğu yönündeki temel hipotezlerin %0,1 ve %5 anlamlılık düzeyinde reddedildiği görülmektedir. Daha açık bir ifade ile Wooldridge (2002) ve Drukker (2003) tarafından geliştirilen test bulgularına göre otokorelasyon sıfırdan farklıdır. Bu durumda tüm modeller için otokorelasyona karşı dirençli standart hataların kullanılması ile tahmin edilen parametrelerde etkinliğin sağlanması mümkün olacaktır. Tablo 5'te ayrıca tüm modeller için elde edilen Greene (2000) değişen varyans test sonuçları sabit varyans hipotezini %0,1 anlamlılık düzeyinde reddetmektedir. Bu durum, model 1 ve model 2'de değişen varyans sorununa işaret etmektedir.

Model Tahminleri

Tablo 4.9. Model 1 Beck ve Katz (1995) Sonuçları

Değişken	β	S.Hd.	z	P> z	%95 Alt G.S	%95 Üst G.S
<i>sos</i>	- .004898	.0003029	-16.17***	0.000	-.0054917	-.0043044
<i>Sabit terim</i>	.384766	.0048197	79.83***	0.000	.3753196	.3942123
Gözlem Sayısı			N=21		T=14	N X T=294
χ^2			$\chi^2 (1) = 261.52$		Sig.=0.000	
R2=0.17						

*** %0,1 anlamlılık düzeyinde istatistiksel anlamlılık düzeyini göstermektedir.

Model %0,1 anlamlılık düzeyinde anlamlı bir modeldir. Model determinasyon katsayılarına göre ise bağımsız değişkenin bağımlı değişkendeki değişimleri yaklaşık olarak %17 oranında açıklayabilmektedir.

Açıklayıcı değişken sosyal koruma yardımlarının (*sos*) için tahmin edilen parametre %0,1 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönlüdür Ele alınan dönem boyunca panel veri setindeki ülkelerde sosyal koruma yardımlarının GSYH'ya oranındaki artışların gini katsayısında azalışa, azalışların ise artışa sebep olduğu görülmektedir.

Tablo 4.10. Model 2 Beck ve Katz (1995) Sonuçları

Değişken	β	S.Hd.	z	P> z	%95 Alt G.S	%95 Üst G.S
<i>sag</i>	-.0079993	.0009022	-8.87***	0.000	-.0097675	-.0062311
<i>yas</i>	.0007265	.0003474	2.09**	0.037	.0000455	.0014075
<i>dul</i>	-.0023837	.0012901	-1.85*	0.065	-.0049122	.0001449
<i>eng</i>	-.0014096	.0011798	-1.19	0.232	-.0037221	.0009028
<i>aile</i>	-.0250758	.0013758	-18.23***	0.000	-.0277724	-.0223792
<i>Sabit terim</i>	.3909022	.0044832	87.19***	0.000	.3821153	.3996891
Gözlem Sayısı			N=21		T=14	N X T=294
χ^2			$\chi^2 (5) = 761.80$		Sig.=0.000	
R2=0.50						

*** %0,1, %5**, %10 anlamlılık düzeyinde istatistiksel anlamlılık düzeyini göstermektedir.

Bağımsız değişken *sag* için tahmin edilen parametre %0,1 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ve negatiftir. Ele alınan dönem boyunca panel

veri setindeki ülkelerde sağlık yardımlarının GSYH'ya oranındaki artışların gini katsayısında azalışa, azalışların ise artışa sebep olduğu görülmektedir. Başka bir ifadeyle, sağlık yardımlarındaki artışların gelir dağılımındaki eşitsizliği azalttığı anlaşılmaktadır.

Bağımsız değişkenlerden yaşlılık yardımları (*yas*) için tahmin edilen parametre %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitifdir. Ele alınan dönem boyunca panel veri setindeki ülkelerde yaşlılık yardımlarının GSYH'ya oranındaki artışların Gini katsayısında artışa sebep olduğu görülmektedir. Diğer bir deyişle, yaşlılık yardımlarındaki artış gelir eşitsizliğini bozmaktadır.

Bunun yanında, bağımsız değişkenlerden dul ve yetim aylıkları (*dul*) için tahmin edilen parametre istatistiksel olarak %10 anlamlılık düzeyinde anlamlı ve negatif yönlüdür. Ele alınan dönem boyunca panel veri setindeki ülkelerde dul ve yetimlere yönelik yapılan yardımların GSYH'ye oranındaki artışların gini katsayısında azalışa neden olmaktadır. Böylece, dul ve yetim aylıklarındaki artışların gelir eşitsizliğini düzeltici yönde etkisi bulunmaktadır.

Açıklayıcı değişken engelli yardımları (*eng*) için tahmin edilen parametre istatistiksel olarak anlamlı değildir. Ele alınan dönem boyunca panel veri setindeki ülkelerde engelli yardımlarının GSYH'ye oranındaki artış ya da azalışların Gini katsayısı üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olmadığı görülmektedir.

Bağımsız değişken aile yardımları (*aile*) için tahmin edilen parametre %0,1 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ve negatiftir. Ele alınan dönem boyunca panel veri setindeki ülkelerde aile yardımlarının GSYH'ya oranındaki artışların Gini katsayısında azalışa, azalışların ise artışa sebep olduğu görülmektedir. Başka bir ifadeyle, aile yardımlarındaki artışların gelir dağılımındaki eşitsizliği azalttığı anlaşılmaktadır.

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu tez çalışmasında, OECD üyesi ülkelerden seçilen bir örneklem üzerinden panel veri analizi kullanılarak sosyal koruma harcamalarının gelir dağılımına etkisi incelenmiştir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, sosyal devlet anlayışı doğrultusunda farklı sosyal politika tercihlerine sahip olsalar da, gelir dağılımında adaleti sağlamak tüm refah devletlerinin ortak hedeflerinden biridir. Bu çalışma, sosyal koruma harcamalarının gelir eşitsizliğini ölçen Gini katsayısı üzerindeki etkisini analiz etmektedir.

Elde edilen bulgular, sağlık, aile yardımları ve dul-yetim yardımları gibi sosyal harcamaların Gini katsayısını anlamlı ve istatistiksel olarak önemli ölçüde azalttığını ortaya koymaktadır. Özellikle aile yardımı harcamalarının %1 oranında artması, Gini katsayısını %0,25 oranında düşürmektedir. Bu da aile yardımlarının gelir eşitsizliğini azaltmada etkili bir araç olduğunu göstermektedir. Ayrıca sağlık harcamalarının da %0,1 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ve negatif bir etkisi olduğu saptanmıştır. Öte yandan, yaşlılık yardımları Gini katsayısı üzerinde olumlu bir etki göstermektedir; bu da mevcut sistemde bu yardımların gelir eşitsizliğini artırabileceğini düşündürmektedir. Engelli yardımları ise istatistiksel olarak anlamlı çıkmamıştır ve modelde belirleyici bir değişken değildir.

OECD ülkelerinin sosyal koruma harcamalarının dağılımına bakıldığında, yaşlılık ve sağlık harcamalarının en yüksek payı aldığı görülmektedir. Bu durum, hem ülkelerin sağlık hizmetlerine öncelik veren politikalarından hem de yaşılanan nüfusun artan ihtiyaçlarından kaynaklanmaktadır. Ancak sosyal harcamaların kamu harcamaları içindeki payı ve bu harcamaların etkinliği ülkeden ülkeye önemli farklılıklar göstermektedir. Örneğin, Fransa ve Finlandiya gibi sosyal refah devleti anlayışının güçlü olduğu ülkelerde sosyal harcamaların GSYH içindeki payı oldukça yüksekken, Slovakya ve Romanya gibi ülkelerde bu oran oldukça düşüktür. Vergi sistemi, nüfus yapısı, sosyoekonomik koşullar ve bütçe politikaları bu farklılıkları belirleyen temel unsurlardır.

Türkiye özelinde yapılan analizler, GSYH içindeki sosyal harcamaların payının son yıllarda arttığını ortaya koysa da bu artışın gelir dağılımı üzerinde sınırlı bir etkisi olmuştur. Özellikle 2010 sonrası dönemde sosyal yardım harcamaları artsa da Gini katsayısı gibi eşitsizlik göstergeleri yüksek seviyelerde

kalmaya devam etmektedir. Bu durum, yeniden dağıtım sisteminin etkin çalışmadığını ve sosyal yardımların hedef kitleye ulaşmadığını göstermektedir.

Tezin ampirik bulgularına göre, Türkiye'nin sosyal politika uygulamalarında köklü bir değişime ihtiyaç vardır. Sosyal harcamaların sadece miktarının artırılması yeterli değildir; aynı zamanda bu harcamaların nasıl ve kimlere ulaştığı da önemlidir. Hak temelli bir sosyal politika anlayışı benimsenmeli ve yardımların etkinliği artırılmalıdır. Örneğin, aile yardımlarının eşitsizliği azalttığı göz önüne alındığında, çocuklu hanelere yapılan nakdi yardımlar artırılarak çocuk yoksulluğunun önüne geçilebilir. Düşük gelirli bireylerin cebinden yaptığı sağlık harcamalarını düşürerek gelir dağılımını daha adil hale getirebilir.

Ekonometrik analizde yapılan Hausman testi sonucunda, sabit etkiler modelinin en uygun yöntem olduğu belirlenmiştir. Bu da sosyal politika uygulamalarının hem zaman içinde hem de ülkelere göre yapısal farklılıklar gösterdiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, Pesaran CD testi sonuçlarına göre ülkeler arasında yatay kesit bağımlılığı bulunmamış ve kullanılan modelin geçerliliği desteklenmiştir. 294 gözlem üzerinden elde edilen R^2 değeri %50 civarında olup modelin açıklayıcılığının iyi olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, bu tez çalışması üç temel bulguya ulaşmıştır: Sosyal koruma harcamaları, gelir eşitsizliğini azaltıcı bir rol oynamaktadır. Ancak her sosyal harcama türü aynı etkiyi göstermemekte; aile ve sağlık harcamaları eşitsizliği azaltırken, yaşlılık yardımı alan ve aynı zamanda aktif olarak çalışmakta olan bireylere yardım yapılması durumunda eşitsizlik artabilmektedir. Türkiye'de sosyal harcamaların daha etkin, hedef odaklı ve adil bir şekilde yeniden tasarlanması gerekmektedir. Uzun vadeli, kapsayıcı ve sürdürülebilir bir kalkınma hedefi doğrultusunda, sosyal devlet ilkesinin güçlendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu hedefe ulaşmak için sosyal harcamaların toplam düzeyi, bileşimi ve dağıtım mekanizmaları gözden geçirilmeli; vergi ve harcama politikaları daha şeffaf, adil ve yeniden dağıtıcı bir yapıya kavuşturulmalıdır. Bu araştırma, sosyal koruma sistemlerinin hem toplumsal refahı artırmak hem de makroekonomik istikrarı desteklemek açısından kritik bir öneme sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Elde edilen sonuçlar, gelecekteki sosyal politika reformları için de yol gösterici olabilir.

KAYNAKÇA

- Akbulut, E. (2015). Eğitim ve sağlık harcamalarının gelir dağılımı üzerine etkisi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Akdoğan, A. (2002). Kamu maliyesi (8. Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Aktan, C. C., & Vural, İ. Y. (2002). MAKRO-EKONOMİK POLİTİKALAR, GELİR DAĞILIMI VE YOKSULLUK. M Ü CADELE STRATEJ İ LER İ, 68.
- Akyıldız, H. (2006). Türkiye’de Kamu Harcamalarının Yapısal Gelişimi ve Ekonomik Etkileri. Maliye Dergisi, 150, 1-20.
- Arabacı, R. Y. (2007). Gelirin yeniden dağılımında bir araç olarak sosyal güvenlik.
- Arjona, R., Ladaique, M. ve Pearson, M. (2003). Büyüme, eşitsizlik ve sosyal koruma. Kanada Kamu Politikası/Politika Analizi , S119-S139.
- Arslan, M. A., & Şaşmaz, M. Ü. (2021). KAMU BORÇLARININ GELİR DAĞILIMI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: AVRUPA BİRLİĞİ GEÇİŞ EKONOMİLERİ ÖRNEĞİ. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 17(3), 660-680.
- Arslan, S. (2023). Küreselleşmenin Gelir Dağılımı Adaleti Üzerindeki Etkileri, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon
- Bahmani-Oskooee, M., Hegerty, SW ve Wilmeth, H. (2008). Gelir eşitsizliğinin kısa ve uzun vadeli belirleyicileri: 16 ülkeden kanıtlar. *Post Keynesyen Ekonomi Dergisi* , 30 (3), 463-484.
- Baş, K. (2009). Küreselleşme ve gelir dağılımı eşitsizliği. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(1), 49-70.
- Baylan, M. (2019). Impact of social security expenditures on income distribution: case of Turkey. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(3), 2579-2593.
- Bergh, A., Kolev, A. ve Tassot, C. (2017). Ekonomik küreselleşme, eşitsizlik ve sosyal korumanın rolü.
- Bhorat, H., Cassim, A., Ewinyu, A. ve Steenkamp, F. (2017). Afrika’da sosyal koruma ve eşitsizlik: Etkileşimlerin incelenmesi. Sahra Altı Afrika’daki gelir eşitsizliği eğilimleri: Ayrışma, belirleyiciler ve sonuçlar , 178-201.
- Bilen, M., & Es, M. (1998). Gelir Dağılımı Sorunu ve Çözümünde Yeni Arayışlar. *Yönetim ve Siyasette Etik Sempozyumu, Adapazarı*, 376-399.
- Bozkaya, G. (2016). Sosyal koruma harcamaları ve cinsiyet eşitsizliğinin yoksulluk üzerine etkisi: OECD ülkeleri için bir uygulama (Doctoral dissertation, Doktora Tezi. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi).
- Breusch, TS ve Pagan, AR (1980). Lagrange çarpanı testi ve ekonometride model belirlemeye yönelik uygulamaları. *Ekonomik çalışmaların incelenmesi* , 47 (1), 239-253.
- Bükey, A. M. (2020). *TÜRKİYE’DE EKONOMİK KRİZLER VE GELİR DAĞILIMI: 1994, 2001 VE 2008 KRİZLERİ TECRÜBESİ*. iksad yayınevi.
- Bükey, A. M. (2023) Para Politikalarının Varlık Fiyatları ve İstihdam Kanalı Üzerinden Gelir Dağılımına Etkisi: G-20 Ekonomileri İçin Panel Veri Analizi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Claus, I., Martínez-Vazquez, J. ve Vulovic, V. (2013). Asya’da artan eşitsizlikle başa çıkmak: Maliye politikaları ne kadar etkili?. *Asya Ekonomi Makaleleri* , 12 (3), 1-33.

- Cosmin, E. (2012). Sosyal koruma kamu harcamaları ve gelir eşitsizliği. *Ovidius” Üniversite Yıllıkları, Ekonomi Bilimleri Serisi* , 7 (1), 1403-1407.
- Çabaş, M., & Torun, M. (2022). OECD ÜLKELERİNDE CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİNİN GELİR DAĞILIMI ÜZERİNE ETKİSİ. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, (Özel Sayı), 194-217.
- Çakmak, A. İ., & Tosun, B. (2017). Ekonomik büyüme-gelir dağılımı ilişkisi: Kuznets hipotezinin seçilmiş ülkeler üzerine araştırılması. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (33), 33-44.
- Çalışır, Y.C. (2022), Sosyal Koruma Harcamalarının Gelir Eşitsizliği Üzerindeki Etkisi: OECD Ülkelerine Yönelik Ampirik Bir Değerlendirme, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ankara
- Çelikay, F. ve Sengur, M. (2016). Eğitim harcamaları ve gelir dağılımı: Avrupa ülkeleri üzerine ampirik bir analiz. *Humanomics* , 32 (3), 248-257.
- DİLEK, S. ve KESGİNGÖZ, H. (2018). Paylaşmak güzeldir: Ültimat oyununun bir uygulaması. *İşletme ve Yönetim Çalışmaları: Uluslararası Bir Dergi* , 6 (4), 822-834.
- Dpt, Devlet Planlama Teşkilatı, 13.08.2025 tarihinde https://sbb.gov.tr/wp/content/uploads/2018/10/2001_Y%C4%B1%C4%B1_Program%C4%B1.pdf adresinden erişilmiştir.
- Drukker, DM (2003). Doğrusal panel veri modellerinde seri korelasyonun test edilmesi. *Stata dergisi* , 3 (2), 168-177.
- Edizdoğan, N., & Çelikkaya, A. (2010). Vergilerin ekonomik analizi. Dora Yayınları.
- Eker, A. (1997). Kamu Maliyesi, Anadolu Matbaası, İzmir,
- Elgar, FJ ve Aitken, N. (2011). 33 Ülkede Gelir Eşitsizliği, Güven ve Cinayet. *Avrupa Halk Sağlığı Dergisi* , 21 (2), 241-246.
- Erdem, T. (2013). Vergi İlkelerinin KDV’si ve ÖTV’si Üzerinden Vergi Adaleti Arayışı. *Vergi Sorunları Dergisi*, (297), 44-54.
- Erginay, A. (1998). Kamu Maliyesi. 16. Baskı. Ankara: Savaş Yayınları
- Eroğlu, N., Altaş, D., Ün, T., & Ulu, M. İ. (2017). OECD ülkelerinde sosyal yardım harcamalarının gelir dağılımına etkisi: Panel veri analizi. *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 3(3), 335-354.
- Ersezer, D., & Ulutürk, S. (2004). Türkiye’de 1980 Sonrası Dönemde Kamu Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerine Etkileri. *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, (46), 149.
- Furceri, D. ve Ostry, JD (2019). Gelir eşitsizliğinin sağlam belirleyicileri. *Oxford Ekonomi Politikası İncelemesi* , 35 (3), 490-517.
- Göker, Z. (2016). Gelir dağılımının iyileştirilmesinde kamu hizmetlerinin rolü. *Çalışma ve Toplum*, 4(51), 1731-1746.
- Greene, WH (2000). Ekonometrik analiz 4. baskı. *Uluslararası baskı, New Jersey: Prentice Hall* , 201-215.
- Hatiboğlu, Z. (1976). *Ulusal Gelir, Bölüşüm ve Çalışma Ekonomisi*. Aktif Büro Basım Organizasyon Yayınları.
- Hausman, JA (1978). Ekonometride spesifikasyon testleri. *Econometrica: Ekonometri topluluğu dergisi* , 1251-1271.
- Hayami, Y. ve Godo, Y. (2005). Kalkınma Ekonomisi: Yoksulluktan Ulusların Zenginliğine . Oxford Üniversitesi Yayınları.

- Hazman, Y. D. D. G. G. (2011). Türkiye’de gelir dağılımında adalet ve sosyal güvenlik harcamaları arasındaki nedensellik ilişkisi. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 16(1), 205-216.
- Heper, F. (1981). *Toplumsal yapı ile vergi yapıları arasındaki ilişkiler*. EITIA.
- Holzner, M. (2010). Orta, Doğu ve Güneydoğu Avrupa’da Eşitsizlik, Büyüme ve Kamu Harcamaları (No. 71). WIIW Çalışma Belgesi.
- Huber, E., Mustillo, T. ve Stephens, JD (2008). Latin Amerika’da siyaset ve sosyal harcamalar. Siyaset Dergisi , 70 (2), 420-436.
- Işık, N. (2006). SEKTÖREL GELİR DAĞILIMININ EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİSİ. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2006(2), 119-127.
- İlgün, M. F. (2015). KAMU SOSYAL HARCAMALARININ GELİR DAĞILIMI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: OECD ÜLKELERİNE YÖNELİK PANEL VERİ ANALİZİ. Dokuz Eylül University Journal of Graduate School of Social Sciences, 17(4).
- İnam, B. (2019). *Sosyal Harcamaların Gelir Dağılımı üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği* (Doctoral dissertation, Bursa Uludağ University (Turkey)).
- Kabaş, T. (2014). Türkiye’de Yoksulluk ve Gelir Dağılımı, Adana: Akademisyen Kitabevi.
- Kalkavan, H., & Ersin, İ. (2020). SOSYAL HARCAMALAR İLE GELİR DAĞILIMI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ: OECD ÜZERİNE BİR UYGULAMA. Sosyal Güvence, (17), 265-282.
- Kandemir, O., & Kaya, F. (2010). GELİR DAĞILIMININ YÜKSEK ÖĞRENİMDE FIRSAT EŞİTLİĞİNE ETKİSİ: TÜRKİYE’DE ÖZEL ÜNİVERSİTE GERÇEĞİ. Kastamonu Education Journal, 18(2), 557-566.
- Kemer, O. B., & Arda, E. (2009). Ansiklopedik iktisat ve dış ticaret sözlüğü. Savaş Yayınevi
- Kloby, J. (2005). Küreselleşmenin sefaleti: eşitsizlik, güç ve kalkınma. Güncel Yayıncılık.
- Kozuharov, S. ve Petkovski, V. (2018). Sosyal transferlerin GINI endeksiyle ölçülen eşitsizlik üzerindeki etkisi: Makedonya örneği. UTMS Ekonomi Dergisi , 9 (1), 49-61.
- Köyel, F., & Yamak, N. (2025). Finansal Gelişmenin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği. *Maliye ve Finans Yazıları*, (124), 214-239.
- Kus, B. (2012). OECD ülkelerinde finansallaşma ve gelir eşitsizliği: 1995-2007. Ekonomik ve Sosyal İnceleme , 43 (4, Kış), 477-495.
- Kuştepli, Y. R., & Halaç, U. (2004). Türkiye’de genel gelir dağılımının analizi ve iyileştirilmesi.
- Küçük, A. (2008). ADALET KAVRAMI ve ADALETE İLİŞKİN BAZI TEORİLER. Muhafazakar Düşünce Dergisi, 4(15), 91-121.
- Lindert, K. (2002). OECD ülkelerinde sosyal yardım araştırması. *Dünya Bankası* , 6-7.
- López-Ruiz, N., del Carmen Montaña-Remacha, M., Durán-Pla, E., Pérez-Ruiz, M., Navarro-Marí, JM, Salamanca-Rivera, C., ... ve Ruiz-Fernández, J. (2018). İnsanlarda Batı Nil virüsü salgını ve epidemiyolojik sürveyans, Batı Endülüs, İspanya, 2016. *Eurosurveillance* , 23 (14), 17-00261.
- Malerba, G. ve Spreafico, M. (2014). Avrupa Birliği’nde gelir eşitsizliğinin yapısal belirleyicileri: Bir panel analizinden elde edilen kanıtlar. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* , 37–83.
- Marsh, RM (2015). Yirmi birinci yüzyılın başlarında gelir eşitsizliğinin belirleyicileri: Ulusal bir çalışma. karşılaştırmalı sosyoloji , 14 (2), 219-251.

- Mericková, BM ve Halásková, R. (2014). Gelir yeniden dağıtımı ve sosyo-ekonomik kalkınma. *Ekonomik Perspektifler İncelemesi* , 14 (2), 91.
- Monnin, P. (2014). Gelişmiş ekonomilerde enflasyon ve gelir eşitsizliği. *CEP Çalışma Belgesi Dizisi*.
- Muhasebe Türk (2017), <https://www.muhasebeturk.org/nedir/gelir-nedir-ne-demek-tanimi>
- Niehues, J. (2010). Sosyal harcama cömertliği ve gelir eşitsizliği: Dinamik bir panel yaklaşımı.
- Ospina, M. (2010). Sosyal harcamaların gelir eşitsizliği üzerindeki etkisi: Latin Amerika ülkeleri için bir analiz.
- Öztürk, N., & Göktolga, Z. G. (2010). Yoksulluk ve Gelir Bölüşümünü Belirlemede Kullanılan Ölçütler. *Bütçe Dünyası Dergisi*, 2(34), 3-25.
- Pehlivan, M. S., & Coşkun, S. (2009). Gelir dağılımı eşitsizliğine devletin müdahale araçları: Sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik fonu örneği. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü.
- Polat, D. (2007). Ağrı alt bölgesi'nde (Ağrı, Ardahan, Iğdır ve Kars) gelir dağılımı ve göç (Bir Uygulama). Atatürk üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
- Polat, M. A. (2021). Vergilendirme politikalarının gelir dağılımı üzerindeki etkileri: AB ülkeleri ve Türkiye için yeni nesil bir panel veri analizi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 12(29), 131-148.
- Porter, L. (2023). Gençlere Danışmanlık: Stajyerler ve Uygulayıcılar İçin Bir El Kitabı . Routledge.
- Roine, J., Vlachos, J. ve Waldenström, D. (2009). Eşitsizliğin uzun vadeli belirleyicileri: En yüksek gelir verilerinden neler öğrenebiliriz? *Kamu ekonomisi dergisi* , 93 (7-8), 974-988.
- Rudra, N. (2004). Açıklık, refah harcamaları ve gelişmekte olan dünyada eşitsizlik. *Uluslararası Araştırmalar Dergisi* , 48 (3), 683-709.
- Sánchez, A. ve Pérez-Corral, AL (2018). Avrupa Birliği'nde hükümetin sosyal harcamaları ve gelir eşitsizlikleri. *Hacienda Pública Española* , 227 (4), 133-156.
- Sontay, T. (2022). Gelir Dağılımına Etki Eden Faktörlerin Panel Veri Modelleri İle Analizi (Master's thesis, Marmara Üniversitesi (Turkey)).
- Sürücü, Z. (2007). *Türkiye'de Gelir Dağılımı Bozukluğunu Önlemeye Yönelik Kamu Politikaları* (Master's thesis, Dokuz Eylül Üniversitesi (Turkey)).
- Şantaş, G., Demirgil, B., & Şantaş, F. (2019). SAĞLIK HARCAMALARI-GELİR DAĞILIMI İLİŞKİSİ: TÜRKİYE İÇİN BİR ARDL SINIR TESTİ YAKLAŞIMI. *Journal of Management & Economics Research*, 17(1).
- Taş, B. (2016). Kişisel gelir dağılımının işgücü ve istihdam üzerindeki etkileri (Doctoral dissertation, Yüksek Lisans Tezi]. Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı Süleyman Demirel Üniversitesi).
- Tatoğlu, F. Y. (2012). Panel Veri Ekonometrisi. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Tokatlıoğlu, M., & Selen, U. (2017). Maliye Politikası, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 1.
- Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği (TÜSİAD) (2000), Türkiye'de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk Avrupa Birliği İle Karşılaştırma, TÜSİAD Yayın No:295, İstanbul.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2011), Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2010, Haber Bülteni, Sayı: 8661, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=8661>

- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Sosyal Koruma İstatistikleri. <https://data.tuik.gov.tr/>
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Tüketim Harcamaları, Yoksulluk ve Gelir Dağılımı, Sorularla Resmi İstatistikler Dizisi-6, Ankara: TÜİK Matbaası, 2008, :50
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Ulusal Hesaplar, Üretim Yöntemiyle GSYH, iktisadi faaliyet kollarına göre A21 düzeyinde cari fiyatlarla, 2024, <http://www.tuik.gov.tr/>
- Tüsün, M.G. (2021) Maliye Politikasının Gelir Dağılımına Etkisi: OECD Ülkeleri Üzerine Bir Araştırma Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Tekirdağ
- Ulu, M. I. (2018). The effect of government social spending on income inequality in OECD: A panel data analysis. *Uluslararası Ekonomi Siyaset İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 1(3), 184-202.
- Ulusoy, A. (2003) “Maliye Politikası”, 2. Baskı, Derya Kitabevi, Trabzon, Subat 2003.
- Ulusoy, A. (2007). Maliye Politikası, Mikro Yayıncılık, Trabzon
- Ulusoy, A., Karakurt, B., & Akbulut, E. (2015). Eğitim harcamalarının gelir dağılımına etkisi: Türkiye’de yükseköğretimin gelir eşitsizliğini giderici işlevi. *Maliye Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 45-75.
- Ünal, E. (2024). Vergilerin gelir dağılımına etkisinin asgari ücret açısından değerlendirilmesi.
- Üzümcü, A. (2014), Türkiye’de Gelir Dağılımı Adaletsizliği ve Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımların Gelişimi, 5/8, 1309-4289.
- Wooldridge, J. M. (2002). *Econometric Analysis of Cross Section and Panel Data*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Yiğenoğlu, K. (2015). Türkiye’de Gelir Dağılımı Problemi ve Gelir Dağılımını İyileştirmeye Yönelik Politikalar, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Yumuşak, İ. G., & Bilen, M. (2000). Gelir dağılımı-Beşeri sermaye ilişkisi ve Türkiye üzerine bir değerlendirme. *KÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 77-96.
- Yüce, M. (2001). Türkiye’de Gelir Dağılımındaki Adaletsizliğin izlenen vergi ve harcama politikaları İle Bağlantısı. *ISGUC The Journal of Industrial Relations and Human Resources*, 3(2).